

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09644

DER ZEYGER VOS IBERN KOP

Ka-tzetnik 135633

*Permanent preservation of this book was made possible
by Gordon Fretwell & Fay Zipkowitz
in honor of the 40th wedding anniversary
of Carole & Harold Zipkowitz*

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ק. צעאניק

בער זייגע
אויס
איבערן קאפ

פארלאג
י.ל. פרץ
ישראל

1961

©

THE CLOCK OVERHEAD

by K. Zetnik

Author of 'House of Dolls,

Copyright by the Author

Printed in Israel, 1961

ק. צעטניק / דער זייגער וואָס איבערן קאַפּ /
פּאַרלאַג י. ל. פּרָק, אלגובי 31, תל־אביב
דפוס „אורלי“, יסוד המעלה 27, תל־אביב

[א. דמ. ע.]

ע ט א פ ן :

9	זון אויף דער פארק־גאס	
17	די מענער פון דער שטאט מעטראפאלי	: ערשטער עטאפ
27	אלטן־אקציע	: צווייטער עטאפ
33	קינדער־אקציע	: דריטער עטאפ
37	לעצטער טראנספארט	: פערטער עטאפ
39	פנים אל פנים	: פינפטער עטאפ
43	אינעווייניק	: זעקסטער עטאפ
49	טאגאויפגאנג אין אוישוויץ	: זיבעטער עטאפ
55	בלאק־שפערע	: אכטער עטאפ
65	א מענטש ליגט אויפן ציגל־אויזן	: ניינטער עטאפ
71	תפילה אין אוישוויץ	: צענטער עטאפ
81	אונט־אפעל אין אוישוויץ	: עלפטער עטאפ
89	ברית צווישן צוויי קרישקעלעך	: צוועלפטער עטאפ
91	אין דער ריי צו דער קרעמאטאריע	: דרייצנטער עטאפ
103	דער לעצטער וויכוח	: פערצנטער עטאפ
111	די באַפריינג	: סופצנטער עטאפ
117	זון אויף דער פארק־גאס	
123	Wiedergutmachung	

זון אויף דער פארק-גאס

אין די גרויסע שוויפענצטער פון „פיליפס“ גלאנצט דער ניקל פון די ארויסגעשטעלטע עלעקטרישע מכשירים אקויגן דער זון. שטייענדיק דא, אינעם ווינקל פון סקווער, פאלט דיין בליק גלייך צו דער טיף פון דער פארק-גאס. איבער דיין קאפ הענגט דער גרויסער רונדיקער זייגער: פינף מינוט צו ניין! ביי אונדז אין שטאָט שמעלן אלע אָן די זייגערס לויט דעם עלעקטרישן „פיליפס“-זייגער.

זון אויף דער פארק-גאס פון מעטראָפּאָלי.

די קרוינען פון די צוויי שורות בימער זענען איבערגעצויגן מיט גאלד ווי די זון וואָלט זיי אָנגעשמורט מיט אַ פענדזל. וואָס איז אַ ווונדער? סוף-סוף שטייט מען שוין אין ערב סעפטעמבער. רייס אראָפּ פון קאלענדאר אַ בלעטל, און נאָך אַ בלעטל, און נאָך אַ בלעטל, האַפטו: 1.9.1939. ביי אונדז, אין פּוילן, קאָן מען שוין דרייַסט זאָגן: ברודערקע, ס'איז די צייט פון בלעטער-פּאַל...

זון אויף דער פארק-גאס. נאָר מענטשן גייען סיי אויף דעם טראַטואַר לינקס וואָס איז פאַרגאַסן מיט זון, און סיי אויף

דעם טראַטואַר רעכטס, וואָס איז פאַרהאַנגען מיט אַ שאַטן פון די הייזער ווי מיט אַ לאַנגן שירעם־לייוונט. אינדערפרי, אז דו גייסט אַרויס פון שטוב, כ'לעבן, קאָן נישט שאַטן אַביסל זון, כפרט אז באלד וועסטו ווידער אַריין צווישן ווענט פון דיין אַרבעטס־פלאַץ.

סוחרים קומען אָן פון דער האַנדלס־גאַס, זיי הויבן אויף די אויגן צום זייגער וואָס איבער דיין קאַפּ, און איילן ווייטער צום פּאַסט־זאַמט. אויף די טרעפּלעך, ביים אַררינגאַנג, דרייען צו זיי די אַרויסגייענדיקע מיט די קעפּ: נישטאָ נאָך וואָס אַררינגויין! שוין דער צווייטער טאַג ווי די פּאַסט־פּאַכן זענען לער. פונדעסטוועגן גייען זיי פאַרט אַריין. אויף צוריקוועגן גייען זיי שוין פאַמעלעכער. די פיס טראַכטן. קאַנסט אַנרירן די אומצופרידענע אומגעדולדיקייט אויף זייער פנים. אַ שטייגער, אַ צוזאַמענגעלאָף אין גאַס פאַרשטעלט דיר פּלוצלינג דעם וועג. ס'גייט דיר נישט אָן וואָס דאָרט איז געשען. אַבער ווייטער גיין קאַנסטו פאַרט נישט.

דער שפּאַציר־וועג צווישן די צוויי ביימער־שורות איז כמעט ליידיק. דער קליינער מאַני לויפט אויף זיין ראָווערל ווי אַ טייוול: — העי, מאַני! דו וועסט היינט מאַכן אַ שפּאַך ביסל קילאַמעטערס!...

דער קליינער דרייט־אויס, פאַרביימליענדיק, דעם קאַפּ: — יאָ, מיין הער! איבערמאָרגן הויבט־אָן די שול!

ריכטיק, מאַני, איבערמאָרגן אין דער יעצטיקער צייט וועסטו נישט קאָנען אַרומפליען אויפן ראָווערל. נוי־אויס דיין צייט.

אויף די ברייטע מאַרמאַר-טרעפּ פון קרויזגעריכט גייען פים ארויף-אַראָפּ, מ'קאָן זאָגן ווי נעכטן-אייערנעכטן. אין טראַגט, איבערן הויפט-אַריינגאַנג, שטייט די געטין פון גערעכטי-קייט און זי וועגט מיט פאַרבונדענע אויגן די ווייסע ליכט פון טאָג אויף איר וואַגשאַל.

די פאַמיליע שאַצקעס קערט צוריק פון דער באַן-סטאַציע באלאָדנט מיט שווערע וואַליוקעס אין די הענט. זייערע קינדערלעך, דאָס קלייננוואַרג, האַלטן זיך איינער ביים הענטל פון אַנדערן. זיי ציען זיך נאָך זייער טאַטע-מאַמע באלכסן איבער דעם פּקווער. פון קיין שום זייט דראָט דיר היינט נישט קיין סכנה פון ראַד-פאַרקער. זייערע אויגן הויבן זיך צום היימישן באַקאַנטן זייגער; ס'האַט נישט קיין זין צו וואַרטן לעבן דער באַן-סטאַציע. מענטשן וואַרטן שוין דעם צווייטן טאָג און קיין סימן פון קיין באַן איז נישט צו זען. מ'זאָגט אז די וועגן זענען פאַרלייגט מיט המונים. ווער קאָן דיר היינט ראַטן? און וואַהין וועסטו זיך שלעפּן מיט פּיצלעך קינדער?

מאַני לויכט-אַן ווי אַ ווינט. ער שמעלט אַראָפּ אַ פּוס פון ראָווער ווי אַ ברעקס. ער הויכט-אויף די אויגן צום זייגער און קאָן נישט פאַרשטיין: געוויינלעך, אין דער איצטיקער צייט, זיצט שוין פרוי דאָקטאָר לואיכאַן אויפן גאַניק: „מאַנקעלע גאַלדנט!“ — רופט זי. און אַ טעוועלע „פּושאַרד“ פליט צו אים אין די הענט אַריין.

— פרוי דאָקטאָר! פרוי דאָקטאָר! — רופט דאָס יונגל צום גאַניק, און דער גלאַנץ אין זיינע אויגן טראַכט און וועגט:

אכשר נישט געדארפט רופן? ווען ער מאכט נאך איין רינדע,
צוריקקומענדיק וואלט ער שוין געפונען פרוי דאקטאָר
לואיסאַן אַ זיגנדיקע אויפן גאַניק. אַ גוטער טאַג היינט אויפן
שפאַציר־וועג. כמעט נישטאָ קיין מענטשן. בלויז פליצקעס
פון צוציקלעך, אַרום די זאַמדיגריבלעך. — פרוי דאקטאָר! ...
פרוי דאקטאָר! ...

— מאַנקעלע, גאַלדנס! — אויף דעם ווייס־פאַרפלאַכטענעם
האַריקאַקס פון פרוי דאקטאָר לואיסאַן זיצט אַ שוואַרצינקער
רייזע־הוט — היינט מוזטו מיר מוחל זיין. ווייסט נישט,
גאַלדנס, אז אַ מלחמה קומט פאַר בין דער גרענעץ? לויף
אַהיים, מאַנקעלע. בעסער היינט צו זיצן אין שטוב.

פאַרבייגייער בליקן אַרויף צום גאַניק מיט שטומע, ברוגע
אויגן: מענטשן מאַכן אַ פאַניק! צי איז עס דען דער
ערשטער פאַטראַל־צוזאַמענשטויס דאַרט אויף דער
גרענעץ?

דאָס יינגל כאַפט זיך אַרויף אויפן ראָווער. דער ווינט בלאָזט
אַן דאָס העמדל אויף זיין פלייצע: — „אין שטוב“?
אַ, ניין! ... איבערמאַרגן הויבט זיך אָן די שול, פרוי
דאקטאָר!

פון באַר־פאַלסקי קומט אַרויס אַ מיליטערי־מאַן אויף
וואַקלענדיקע פיס, אַ פלאַש וואַרקע אין זיין אויסגע־
שטרעקטער האַנט. די זון גלאַנצט אויף דעם העלילעדערנעם
פאַסעק פון זיין מונדיר. אַ שפאַגלי־נייער פאַסיק. ער זוכט
די ערד, אויף וועלכער ער דאַרט שטעלן דעם קומענדיקן
טראַט און באַרבלט אויפן העכסטן טאַן דעם נייעם מיליטערישן
שלאַגער:

אויב מיר וועלן אָנהויבן די מלחמה אינדערפרי —
וועלן מיר עסן מיטאַג אין בערלין — —
אוי, אוי, אוי, מיטאַג אין בערלין...

דער איבער-קעלנער שטייט אין דער אָפּטער טיר פון באַר.
ער קוקט צום סאַלדאַט מיט אַ צעשמייכלטן רונדיקן פנים.
די זון טאַפט זיך אַרויף אויף די אַטלאַס-גלאַנציקע קלאַפּעס
פון זיין שוואַרצן סמאָקינג, קלעטערט אויף די איינזלנע
אַרויסגעבאַרשטע האָר וואָס אויף זיין גלאַנציקן קאָפּ. ער
איז שטאַליק. דער מיליטערישער שלאַגער רייזט אין אים
הערפּאַישע קאַמפּסלוסטיקייט. דאָס לידל טראַגט זיך איבער
דער פּאַרקנאַס, איבערן סקווער. פון אלע זייטן קוקט מען
צום סאַלדאַט. אלע אויגן זענען צו אים געווענדט מיט
סינפּאַטיע. פאַרבייגייער מאַכן פריי דעם וועג פאַר זיינע
וואַקלדיקע טריט. די לופט איז אַנגעפאַמפעט מיט שפּאַנונג,
האַזאַרד, און זעלבסט-אויספאַפּערונג.

— אוי, אוי, אוי, מיטאַג אין בערלין... —

פון שול-געסל קומט-אַן אַ ייד. ער דריקט דעם טלית-תפילין
זאָק הינטערן אָרעם. הויבט נישט אַרויף די אויגן. ער און
זיין באַשעפּער. די שטערן-קנייטשן ציען זיך ווי האַרמאָניקע-
פּאַלדן ביז אין זיינע פיאות און באַרד. פון דער אַקוינגי
איבערדיקער גאַס קומט אים אַקוינג איינער אין הויכע
שטייול, לעדער-קורטקע. דער ייד דערפילט די סכנה אין
אַפּהילך פון די דערנענטערנדיקע שטייול-טריט. ער
שאַרט זיך אַראָפּ פון טראַטוואַר און מיידט אויס דעם
אַנפאַלער.

„די יודן האָבן פאַרקויפט דאָס לאַנד צו היטלערן!“ —
שאלט אַרויס דער באַשטיינדלעכער צו די פאַרבייגייער ווי
אַ מאַסן־רעדנער. דער שיכורער מיליטערי־מאַן דערנענטערט
זיך צו אים, לייגט אַרויף די האַנט מיט דער פלאַש וואָדקע
איבער זיין אַקסל: „ריכטיק! — זאָגט ער — גאַלדענע
ווערטער! די יודן גרייטן צו אַ מלחמה קעגן היטלערן!“...
דער מאַסן־רעדנער טוט אַ פיר מיט דער האַנט איבער דער
גאַנצער פאַרקנאַס: „אַט די אַלע דאַרף מען אויסראַטן,
וועט נישט זיין קיין מלחמה!“...

אויפן האַריוואַנט בלויט דער רויך פון פאַבריק־קוימען פון
די „ברידער גומשיין“. קאַלירט בעטצייג בייביקט זיך אויף
געעפנטע פענצטער פונדאָנען עס טראַגט זיך פרימאָרגן־
ריטם פון שטיבער־אויפרויםעריי. פרויען־הענט קלאַפן אויף
פוכיקע קישנס, און די געשרייען פון רעניאַ זיינדער — די
14־יאָריקע שילערין וואָס קריגט זיך מיט איר מוטער פאַר
נישט דערלויבן איר פאַרן מיטן שול־אויספלוג — שיטן זיך
פון אַפענעם פענצטער אין גאַס אַרײן.

„ראַז מאַרי אויף דער וועלט...“ — זינגט דאָס הויז־מיידל
אויף אַ באַלקאָן בשעתן קלאַפן דעם טעפיד.
— אַ שיינער פילם? — פּרעגט דער חלל פון אַפענעם אַקוינג־
איבערדיקן פענצטער.

— אייל דײַך צו! איבערמאָרגן דער „ערשטער“ — מען טוישט
דאָס פּראָגראַם אין קינאָ.

אויפן גרויסן רונדיקן „פיליפס־זייגער שטייען די ווייזער

דער זייגען
וואָס
איבערן קאָפּ

ווי הענט פון א פארקערטפאליסמאן בשעת ער פארהאלט דעם
פארקער אקייגן זיין פניב און לאזט אים שטראמען צו א זייט.
אָקוראַט : — 9.

אין אונדזער שטאַט ציען אלע אָן די זייגערס לויט דעם
עלעקטרישן „פיליפס“-זייגער. דאָס געדויערט אייגנטלעך
א רגע. נאָר אז דיין בליק פאלט אויף די צוויי שורות ביימער
פון דער פארקייגאם, קאָנטו אים פון דאָרט נישט לייכט
אָפּרייסן. נאָך אלעמען איז דאָך דאָ געשטאַנען דיין וויג — —

ערשטער עטאפ :

די מענער פון דער שטאט מעטראפאלי

ערד.

פופצן מענער גראָבן אַ נעמיינזאמען גרוב אין דער ערד.
פופצן מענער שטייען אויסגעשטעלט אין אַ גלייכער שורה,
אַ מעטער אָפגערוקט איינער פון אנדערן —

זיי גראָבן.

די זון ליגט, פלייצעדיק, אויפן שאַרף פון דער שופל. ביי דיין
יעדן שופל-אריינזען — באַגראָבסטו די זון אין דער ערד.
נאָר ביי דיין יעדן ערד-אָפוווּרף — שווימט זי ווידער קאָפּויער
אויפן שאַרף פון שופל —

געשטראַלטער ווי פריער.

אינעם רעפלעקס, אַקיווגאייכער דיינע אויגן : שטיוול. אַ שורה
שטיוול. העכער פון די שטיוול — הויזן. גרינלעכע הויזן.
העכער — ווייסע הענט. זיי האַלטן אויסגעשטרעקט מאַשיך
ביקסן —

— נישט אויפהייבן די אויגן !!

רערן פון ביקסן זענען אַנגעשטעלט צו דיר.
הינטער דיר שטייען זיי אויסגעשטעלטע, די מאַסן, די מענער
פון מעטראָפּאָלי. בשעת דו בייגסט דײַך אַראָפּ טיפּער, כדי
פלייסיקער אויפצוהייבן דיין שופּל, קאַנסטו זען דורך דעם
לאַך פון דיין אַרעם-אויסבויג — זייערע פיס. אַ צוזאַמענגע-
דריקטע מאַסע פון פאַרשידנאַרטיקע פיס. קיין איינער פון
די פיס וועט זיך נישט אַרויסרוקן און נישט אַריינרוקן, ווי
עס וועט זיך נישט אַרויסרוקן און אַריינרוקן אַ געפרעסטער
טייטל פון זיין בשותפותדיקן צוזאַמענגעפרעסטן פּירקאַנט.

דער פּחד האָט זיי צוזאַמענגעשווייסט.

די מענער פון מעטראָפּאָלי. דו קענסט זיי. פון צווישן זיי
האַט מען דײַך איצט אויסגעקליבן. דו גראָבסט דיין גרוב.
און זיי קוקן.

פּופּצן מענער גראָבן אַ געמיינזאַמען גרוב. דו פּיסט צווישן
די פּופּצן.

ערד.

אַט איז זי — די ערד. דער פּחד וויל דײַך נאָך אַפּרייסן פון
איר. נאָר דו ווייסט : זי איז דיין ! באלד וועסטו ליגן אויף איר.
זי אַנטפלעקט זיך פאַר דיר. דו זעסט זי. דייןע אויגן קוקן
צו איר. קיינער אויף דער אויבערפלאַך וועט דײַך איצט
נישט וועלן נעמען צו זיך. בלויז זי, די ערד. זי וועט דריקן
צו זיך דיין פנים.

ערד.

פאַרשידנאַרטיקע ערד. ביי דיין שכן איז זי שוואַרק; ביים
שכנס שכן איז זי רויטלעך. ביי דיר איז זי ברוינלעך. דו

ווייסט : דו געפינסט זיך אויף דער ערד פון דעם פאבריקן שטח „געברידער גוטשיין“ ; דו ווייסט : אויף די דעבער פון אלע פיר זייטן זענען צו דיר אַנגעשטעלט רערן פון מאשיני געווער. דיר איז קיינמאל נישט אויסגעקומען אויף אַט דעם פלאץ צו טרעטן. פרעמדע פרוואַטע ערד. איצט איז זי דיר מער נישט פרעמד. אונטער דעם ערשטן שיכט איז זי אומעטום די זעלבע ערד.

— שנעלער ! איך קאָם דיר גלייך העלפען ! — שרייט אַ דייטש קול צו דער שורה.

אַ פאַר שטיוול דערנענטערן זיך. דאָס ערשטע מאָל אין דוין לעבן זעסטו שטיוול פון אַ דייטשן סאַלדאַט. קאַנסט דיר נישט העלפן אַקעגן דעם אַדורכפליענדיקן געדאַנק : „פּוילישע שטיוול זענען עלעגאַנטער...“ זיינע הענט נעמען פון איינעם די שופל. ער בייגט זיך איין, אַ שטייגער ער וויל ווייזן דעם הינטערשטעליקן ווי אזוי מען דאַרף גראַבן. דער שופל־ דערלאַנגער שטייט און קוקט. זיין פנים דריקט אויס סיי דאַנקבאַרקייט און סיי רחמנות צו דער דאַזיקער דאַנקבאַר־ קייט. פּלוצלינג : די שופל־שאַרף טוט אַ בליץ אין דער לופט, האַקט זיך אַריין מיט פולער קראַפט גלייך אין זיין מויל :

„איך קאָם דיר גלייך העלפען“...!

און שלאַגט רציחהדיק.

„איך קאָם דיר גלייך העלפען“...!

„איך קאָם דיר...“

פון דער ערד ווערט צוריק אויפגעשטעלט אַ ווילד באַשעפעניש.

צוויי ארויסגעצטע אויגן, הענגענדיקע לעבן ראנד
פון א בלוטיקן שטראם. א רויט אויפגעריסן מויל —
אין קאן פאָרט נישט ארויסברענגען קיין קול. ער שפרינגט
אין טאָנעט ווי ס'שפרינגען די געשרייען הינטער די ווענט
פון זיין הצלדו, ווילן ארויס און קענען נישט.

אויף דער צווייטער זייט גרוב, אקיינגאיער דעם באשעפעניש,
הויפט זיך א פנים מיט א פול מויל געלעכטער צום הימל.
יעדעס מאָל, פאר א נייעם געלעכטער-אויסברוך, בשעת זיין
קאָפּ גלייבט זיך אויס נאָכאמאָל א קוק צו טאָן אויף זיין
באשאַף, זעטמ: אונטער א העלם — ברילן-גלעזער אין דינער
גאלד-פאָסונג; א העל פריש-אויסראַזירט פנים; פולע ליפן.
פולע באַקן. בלוט און מילך — דאָס פנים פון א יונגן לערער אין
א פאָלקס-שול.

זיי שטייען איינער אַקעגן דעם אנדערן. הינטער איינעם —
א שורה לאַבעדיקע העלמען, אויסגעשטרעקטע ביסן. הינטער
דעם אנדערן — די מענער פון מעטראָפאָלי, א צוזאמענגע-
פרעסטער פיר-עק.

א לענגלעכער גרוב טיילט אדורך צווישן זיי.

— שנעלער! שנעלער!!

דער טויט שפרייזט ארום דיר, קוקט אויף דיר, באַטראַכט
דיך.

דאָס באשעפעניש ווערט אַוועקגעשליעפט ביי די פיס הינטער
דער וואַנט פון דעם נאָענטסטן פאַבריק-באַראַק. אן איינציקער
שאַפּקנאַל שטילט איין די ווילדע אומקלאַרע קולות, וואָס
האַבן זיך געריסן דורך די ווענט פון זיין הצלדו. א צווייטער

דער זיגער
וואס
איבערן קאפ

איז געוואָרן אַוועקגעשטעלט אויף זיין פּלאַץ. די זון ליגט
פּלייצעדיק אויף דער שאַרף פון אַ רויט־קלעפּיקער שופּל.

— דרעק־זעקע! שנעלער!!

שאַפּן פּייערן פון די רערן אַקייגנאיבער דינע אויגן. דו
לעבסט! דיין שופּל אַרבעט ווייטער. אלע שופּלעס אַרבעטן
ווייטער. די קוילן פּלוצן בלוז אַיבער די קעפּ. אי זענען זיי
געזילט צום גוואַמענגעפּרעסטן פּיר־קאַנט הינטער דיר?

דו קוקסט דורך דעם אַרעם־לאַך: פּיס שטייען דאָרט ווי
פּריער. שטייען און שווייגן.

דו קאַנסט זיי. דאָס זענען די פּיס פון די גרויס־סוחרים פון
דער האַנדלס־נאַם. די, וואָס האָבן געוואַסט, אַז פּיקחות און
האַנדלס־שאַרפּקייט זענען זייער אומ־אייננעמבאַרע פעסטונג;
די, וואָס האָבן געהאַלטן הינטער שווערע מאַסיווע טירן פון
אייזערנע קאַסעס זייער יעדע רגע.

דו קאַנסט זיי — פּיס פון באַרימטע דאַקטוירים און אַדוואַקאַטן
פון דער אַלייע־נאַם. די, וואָס האָבן געוואַסט, אַז נאָר אַ דוועל
קאָן משפּטן ביי דער מינדסטער באַליידיקונג פון זייער
האַנאַר.

פּיס פון טרעגער און פּאַקער. די, וואָס זענען געשטאַנען אויף
רוישיקע האַנדלס־ראַנגן מיט דיקע שטריק אַרום די לענדן,
אַנגעשאַרטע נעבן מויערן ווי אונטערשאַפּאַרנדיקע זיילן־
פונדאַמענטן.

פּיס פון בעלי־עגלות און קעניב. די, וואָס האָבן געוואַסט, אַז
דער דראַפּטענער בוח פון זייערע מוסקולן איז אַ גענוגנדיקער
באַווייז, אַז זיי זענען גערעכט.

מיס פון בלאַטע אונטערוועלטניקעס, פלינקע פאַרשוניען ווי
די שפּרינגימעסערס אין זייערע קעשענעס — —

אַ, דו קענסט זיי אַלע. דאָס זענען זיי דאָך, די מענער פון דער
שטאָט מעטראָפּאָלי.

זיי קוקן און שווייגן.

שאַסן פייערן איבער דיין קאַפּ: „שנעלער!“ „שנעלער!“
אינסטינקטיוו כאַפּט זיך די שופּל צוריק: אַ
ווערעמל געפינט נישט דעם וועג צו איר היים,
און עס איילט דערשראָקן אונטער דער שאַרף פון
דער צוריקגעכאַפּטער שופּל אין דינע הענט. שאַסן פייערן
איבער דיין קאַפּ: „שנעלער!“ „שנעלער!“ און דאָ האָט
דאָס לעבן צו דיר פּלוצלינג אַ בלענד געטאָן פון דער ערד.

לעבן!

פאַרוואָס גראַבסטו מיט דינע אייגענע הענט דיין גרוב?
שטעל-אויס דעם שאַרף פון דער שופּל ווי אַ ביקס! שפּרינג
אַריבער דיין גרוב, און —

אויגן קוקן צו דיר פון דער ערד; אויגן וואָס דו האָסט
איבערגעלאָזט אין שטוב, וואַרטנדיקע אויף דיין צוריקקער —
„אַלע מענער העראַוס!“

„מענער, וואָס וועלן ווערן געפינען אין די הייזער, ווערן
געשאַסן!“

האַסט דו אַ ריס געטאָן פון אירע פאַרקלאַמערטע אַרעמס;
האַסט זי איבערגעלאָזט מיט איר פּויסט אין אויפגעריכענעס
מויל, כדי צו פאַרשטאַפּן דעם שריי, בשעת די אַנדערע

האַנט, אַן אויסגעשטרעקטע, איז אויסגעצויגן נאָך דיר. נאָך
דיר.

איצט קוקן צו דיר אירע אויגן פון דער ערד און ליימען
דיינע הענט דו זאָלסט זיי נישט קאָנען אויפהויבן מיט אַ
שופּל אַקעגן דער שורח אויסגעשטעלטע ביקסן.

אַט איז עס דאָס לעבן! עס שרייט צו דיר פון דין אייגענעם
גרוב: לעב! גראָב און לעב!

אַט איז עס, דאָס לעבן! צי הערסטו זיין שרייען:
„געליבטער, טו עס נישט אַז דו זאָלסט זיך צו מיר נישט
קענען מער צוריקקערן!“...

„אַ געליבטער, טו דאָס נישט מיט דיינע אייגענע הענט!“...
„אַזוי לאַנג ווי דו גראָבסט — לעבסטו!“...
„גראָב און לעב!“...

אַט איז עס, דאָס לעבן! אַט אַזוי שרייט עס אויך אין אויערן
פון די אַלע, וואָס שטייען דאָרט הינטער דיר, צוזאַמען-
געפרעסטע.

אין די אויערן פון יעדן איינעם באַזונדער.
בשעת דו ביינסט דיך אַראָפּ טיפּער, כדי אויפצוהויבן
פלייסיקער די ערד אויף דין שופּל, — קאַנסטו זען דורך
דעם לאַך פון דין אַרעם־אויסבויג, זייערע פיס. טויזנטער
און טויזנטער פיס — שטייען און שווייגן.
„אַלע מענער העראָוס!“

יעדער פון זיי איז אַרויס פון זיין הויז, און נאָך זיך איבער-
געלאָזט: אַ היים, אַ פרוי, אַ קינד. דו קאַנסט זיי —

די מענער פון דער ערשטער איינגענומענער שטאָט,
געצוילטע קילאָמעטער פון דער דייטשער גרענעץ, געצוילטע
טעג נאָכן אויסברוך פון דעם צווייטן וועלט־קריג.

קיינער פון זיי האָט נישט באַליידיקט, נישט איצט און נישט
קיינמאָל, קיין דייטשן סאָלדאַט. „אַלע מענער העראַוס!“
ערשט איצט זעען זיי צום ערשטן מאל סאָלדאַטן פון היטלערס
אַרמיי.

דו קאַנסט זיי, די מענער פון מעטראָפּאָלי. זיי שטייען, קוקן,
און שווייגן.

פּלוצלינג באַפעלי־געשריי:

— שופּלען צו ערד!

— רוקנס צום גרוב!

שאַפּן קנאַל־אַוים אַ זאַלפּ הינטער דיין רוקן. ניין! דו ביסט
נישט געפּאָלן. קיינער אין דער שורה איז נישט געפּאָלן.

— דריי טריט פּאַרויס!

די טריט־באַוועגונגען פון דיינע פיס וועקן אין דיר אויף דעם
וויי פון לעבן, וואָס שוידט זיך איצט פון דיר. דו שעמסט דיך
פאַר דעם ים אויגן, וואָס קוקן צו דיר. זיי קענען דיך. דו
שעמסט זיך צו קוקן אין פנים פון דיין לעבן. און דו גופאַ
ביסט איצט דער וויי פון דיין לעבן. באַלד וועלן אַלע זען ווי
דאָס אינטימסטע, דאָס פאַרבאַרגנסטע, וועט אַרויס פון דיר.
דו וועסט ליגן אויף דער ערד, אַקעגן ליכט פון טאָג, אַלע
וועלן קוקן. וועסט אַפילו נישט קאַנען צודעקן דעם אויסקרום
פון דיין געעפּנטן מויל. און דו, אַ דערוואַקסענער מענטש,
מאַכסט דריי שריט פּאַרויס, ווי באַפוילן.

דריי שריט צוריקטרעטן!

נישטאָ מער גאַרנישט. הייזער, הימל, ערד, אַלץ פאַרשווינדט.
דיינע אויגן זענען איצט אַריבער אין דייך רוקן. דיינע אויגן
זיצן און דייך פלייצע. דאָרט, אויף דעם אָרט פונדאָנען עס
קוקט צוריק דייך לעבן צו די רערן פון די ביקסן און דריקט
צו זיך דייך לעצטן אָטעם ווי אַ מאַמע איר קינד.

נישטאָ איצט גאַרנישט. גאַרנישט. בלויז דאָס אָרט אויף דייך
פלייצע. דאָרט וווּ די קויל וועט אַריין.

— שופלען אויף אַקסלען!

אַ שורה פון פופצן מענער מיט שופלען אויף די אַקסלען
שטייען איצט אוועקגעשטעלט אין אַ זייט ווי אויף אַ פאַרצאָד.
צווייטע ריי פון פופצן מענער ווערן אויסגעשטעלט מיט די
רוקנס צום גרוב.

— דריי שריט פאַרויס!

... די דריטשן טרייבן שפּאַס. שפּילן זיך מיט אונדזער שרעק.
דו זעסט דאָך ווי שאַסן פליען בלויז איבער די קעפּ. קאַנסט
שמעלן דיינע פיס זיכערער, הייטערער. נישטאָ וואָס מורא
צו האָבן. דו האַסט שוין דעם זעלבן ספּעקטאַקל געזען ביי
דער פריערדיקער שורה. ס'איז שפּאַס.

— דריי שריט צוריקטרעטן!

„צוריקטרעטן?“ — זאָל זיין צוריקטרעטן. ס'איז שפּאַס. און
ווען אפילו איר שי — — —

פופצן מענער ווי שלאַנקע ביימער. פופצן לעבנס ליגן אינעם
אויסגעגראָבענעם גרוב. דו קוקסט אויף דער ערד, וואָס דו
שופלסט אויף זיי — אויך זי, די ערד, האַסטו געקענט.

אן אינטאָ סאַרט אַרױן אינעם פאַבריק־שטח, דערנענטערט זיך. אן אַטאַציר שטייגט אױס. דו װאַרפסט די שופּלעס ערד, נאָר די ערשטע שופּל אױפן פנים פון דיין באַקאַנטן קאַנסטו נישט װאַרפן. דינע אױגן הענגען אױף דעם פנים. פּלוצלינג שװימט אין דיר אַרױס די פּראַגע: פאַרװאַס האָבן זיי דאָס געטון?

— הייל היטלער! — דאָס פנים פון יונגן פאַלקס־שול־לערער מעלדעט:

— פּופּצן נידערגעשאָסן. איינער באַשטראַפּט!

פאַרװאַס האָבן זיי דאָס געטון?

— הייל היטלער!

„הייל היטלער!“ צװײ װערטער אַ מאַרד־פאַראַל. צי איז מעגלעך אז אַ גאַנץ פאַלק — —

מוס־טאַג. די זון ליגט נאָך פּלױצעדיק אױף דער שאַרף פון דיין שופּל. באַלד װעט דער גרױב װידער זײן פּול.

דו ביסט פּונדערוסן. אױף דער אייבערפּלאַך. אַ צװײטער ליגט אין גרױב. װער איז מער פּרױ?

דו שטױסט אױף דער אייבערפּלאַך. בײם ערשטן ברידער־קבר. אין דער ערשטער דעראַבערטער שטאַט. געצײלעטע טעג נאָכן אױסברױך פון צװײטן װעלט־קריג. הינטער דיר שטײען צװאַמענגעפּרעסטע —

די מענער פון דער שטאַט מעטראַפּאָלי.

צווייטער עטאפ:

אלטן-אקציע

אויף ביידע זייטן הויפטגאס שטייען די שנייקערער ווי א שפאליער — אן „אלטן-אקציע" גייט פארביי. מען פירט זיי צו די וואגאנען.

אין דער נאכט איז געווען אן „אלטן-אקציע" אין געטא. מען האט זיי צונויפגעזאמלט פון די שטיבער און פון די אלטן היימען. מענער און פרויען. אלע. אלע. מען האט זיי ארויסגעריסן פון געלעגערס און פון פארקלעמטע ארומי ארעמדיקע הענט פון זייערע דערוואקסענע קינדער. איצט גייען זיי צו די וואגאנען.

פון ביידע זייטן שטייען די שנייקערער; די וואָס ווערן ארויסגעפירט פון געטא צו רייניקן דייטשע גאסן און וועגן. די הילצערנע שניידגראבליעס האלטן זיי אויפגעשטעלטע לעבן זיך. זיי לאָזן פארבייגיין די „אלטן-אקציע".

דער טאָג שטייט ווי אַ ווייס-פראַסטוקער אלבאָסטער. זיי גייען אין אים.

ווייס אַרום זיי. ווייסער, רונדיקער שווינגן ווי רייפן אַרום

און ארום. מען הערט בלויז דעם קרייץ פון די פיסטריט אויף
דעם טרוקענעם געפרייר פון גלאזן אָפּגעשאַכענעם שניי.

שניידקע שטילקייט ארום און ארום. וויסער געשווייג. זיי
גייען אין דעם דורכזיכטיקן געשווייג ווי אין אַ גלאַזיקן
טונעל.

וויסער לעצטער גאַנג —

זיי גייען: פאַרלעד — געאַרעמטע, הויכע, שלאַנקע. ווי דער
וויסער פראַסטיקער גלי פון זייער לעצטן גאַנג וואַלט
פלוצלינג אויסגעגלייכט זייערע רוקנס, ווי עס גלייכט אַזויס
פלאַם איינגעבויענע שפענער.

זיי גייען: ווייס פאַרזיגלטע פנימער; אויסגעשטרעקטע
קעפּ; בליקן איינגעשטאַכענע צום גלימערדיקן ווייט פון
גלאַזיקן האַרזאָנט; צום רונדיקן, ווייסן סוף פון טונעל —
ווי עס וואַרט דער טויט.

אַלין איז צוגעדעקט מיט בלענדיקן ווייסן געשווייג. אויסגע-
שפּרייט און פאַרהאַנגען לכּבוד זייער לעצטן גאַנג. דער שניי
האַט מער נישט אויף וואָס צו פאַלן.

זיי גייען אין מיטן וועג. פרויען געפירט פון מענער. מענער
געפירט פון פרויען. זיי טראָגן דעם ווייסן טויט אויף די
קרישטאָלענע בליקן פון זייערע אויגן. זיי טראָגן אים מיט
לאַנגזאַמע, מאַיעסטישע טריט. דער טאָג גייט פון פאַרויס
— אַ ליידיקער, וויסער קאַטאַפּאַלק, געשפּאַנט אין זעקס
פאַר פּערד פון ווייסן מלכות; זילבערנע בלומען-קראַנצן ווימען
אים ארום, און דימענטענער געפינקל אויף די פאַרקעוועס
פון זיינע פּערד.

די דייטשן טראָגן די ביקסן אין אַראָפּגעלאָזטע הענט. קיינער וועט נישט אַנטלויפן. ס'איז אַן „אַלפֿן-אַקציע". זיי באַהלייטן די פּראָצעסינע ווי אין אַ שטילישווייגנדיקן אַערעמאָניאַל. פון זייערע מיילער שלאָגט אַ ווייסער דאַמף, און אין דער הויך, איבער די קעפּ, מישט ער זיך אויס מיטן מוילדאַמף פון די געפירטע.

דער שניי פייביקט זיך אויף די נאַקעטע ביימערצווייגן פון בייזע זייטן וועג. די ביימער קוקן אויס ווי קרישטאָלענע ליוסטערעס, אַראָפּהענגענדיקע פון הימל. דער טאָג, אַ געהילטער אין בלאַנקן ווייס, גייט ווי אַ שמש פון איין ליוסטערע און דער אַנדערער, הייבט אויף שטילע, ווייסע הענט און אינדט זיי אָן מיט פּיאָלעט און מיט רויט; מיט גלימענדיקן ווייס און מיט פּראָסטוקן בלאַ —

און זיי לויפטן פון בייזע זייטן לענגאָוים דעם וועג.
אַלפֿן-אַקציע —

זיי גייען ווי אַרויסגעצויגענע פון אַן געוואָרפענעם גורל. זייערע פיסטריט חתמענען אויפן שניי אַ פאַרביטקן הסתם מיטן טויט: אויב אַן „אַקציע" אין געטאָ, איז פאַרשטענדלעך אַז עס דאַרפן זיין זיי. זיי ווייסן: מיט זייער אינטיקן גאַנג שרייבן זיי אָן דאָס לעבן פאַר די איבערגעבליבענע אין געטאָ; פאַר די יונגע, פאַר זייערע קינדער.

פאַרלעך, געאַרעמט אין גאַנג. ווי אַ קרוין אויפן ווייסן קאָפּ פון פרוי וואָלפֿסאָן, זיגט דאָס שוואַרציקאַראַקולענע היטעלע. אויסגעזעצט מיט פינקלדיקע שנייבריליאַנטן. זי פירט איר מאַן ענג געאַרעמט לעבן זיך. בייזע — שלאָנגע, הויבע. אלע

אין שטאָט קענען דאָס באַוווּסמטע פּאַרל וואָלפּסאַן. זי דריקט
איר מאַן געאַרעמט צו זיך. זייערע בליקן — גלייך פאַר זיך.
זיי פילן איצט איינער דעם צווייטן ווי נאָך קיינמאַל נישט.
בלויז ער און זי. זי און ער. זיי גייען! אַרום זיי — אַלץ
צוגעדעקט מיט ווייס. אַלץ פאַרהאַנגען. גאַרנישט. גאַרנישט.
בלויז ער און זי, זי און ער.

זיי גייען!

פון דער הויך פאַלן פלימערלעך שניי, זילבער־שטערן, ווי
אַן אויסגעשימטע קאַנפּעט, נידערן מאַיעסמעיש אויף
זייערע קעפּ, פלאַסמערן זיך אויפן וועג פאַר זייערע פיס ווי
אַ טעפּיד פון בריליאַנטן.

פון ביידע זייטן, לענגאויס דעם וועג, ברענגען די ליוסטרעס
מיט בלויווייסן פלאַמען־פינקל ווי אין אַ פייערלעכן
צערעמאָניאַל.

כ'איז זייער דימענטענע חתונה. זיי גייען געאַרעמט. ביים
סוף פון וועג שטייט די חופּה. ער און זי, זי און ער. צוזאַמען.

זיי גייען פאַרביי. פרויען געפירטע פון מענער. מענער
געפירטע פון פרויען. הינטער זיי גייט־נאָך אַ שורה ס.י.ס.
מענער אין שוואַרצע מונדירן. ווי שוואַרצע שאַטנעס פון
מענטשן אויף באַלויכטענער ערד. די ביקמן וויגן זיך אין
זייערע אַראַפּגעלאַזטע הענט צום טאַקט פון גאַנג.

קיינער וועט נישט אַנטלויפן.

דער פאַלנדיקער שניי לעשט־אויס די פיסטריט פון די
פאַרבייגייענדיקע. די שניישאַרער וועקן זיך אויף; שפּרינגען
אַרויס מיט אויסגעשטרעקטע לאַפּעטעס צום מיטן פון וועג.

דער זייגער
וואָס
איבערן קאָפּ

אַ באַנייטע פליסיקייט האָט זיך אין זיי אויסגעוועקט. דאָס
אַקערשט געוועענע שטראַמט אַרײַן באַנייטע אויסגעוועקטע
כוחות אין וויערע הענט; זיי טראַכטן: און „אַלטן־אַקציע“!
סוף־כל־סוף איז דאָס אַ פאַרשטענדלעכע זאך; לייגט זיך
אויפן שכל. אָט די פאַרבײַגעפירטע וואָלטן נישט געקאָנט
שטיין דאָ און שאַרן צוועלף שעה נאַכאַנאַנד דעם שניי. זיי
קאָנען מער נישט אַרבעטן, דערפאַר שיקן די דייטשן זיי
צוועק קיין אוישוויץ. אַבער מיר — מיר וואָס קאָנען אַרבעטן
אַט אַזוי, אָט אַזוי, פאַר וואָס זאָלן די דייטשן אונדז שיקן
קיין אוישוויץ?
פאַר וואָס?

דריטער עטאפ:

קינדער-אקציע

געלזוכטיקע, זאמדיקע פעלדער אונטער מדבר-גליענדיקע
האַריוואַנטן. נישטאָ צו וועמען אויסצוהייבן די אויגן. דאָס
געטאָ האַלט איין דעם אַטעם —

קינדער-אָקציע.

דער ברויטער געטאָ-פלאַץ איז אָפגעליידיקט. די שויבן פון
די געטאָ-הייזקעס, אַרום און אַרום, קוקן פאַרגליווערטע צום
בלאַנקן טויט. דייטשן, באַוואָפנטע מיט אויסגעשטרעקטע
ביקסן, אַרבל-אַרויפגעשאַרצטע הענט, שטייען אינדרויסן
אויסגעשטעלט, אַרום און אַרום לעבן יעדן ווינקל און לעבן
יעדער אָפגעליידיקטער זאמדיקער געטאָ-געסקע.
באלד וועט עס זיך אָנהייבן.

אין די שטיבלעך דריקן מאמעס די קעפ פון די קינדער צו
זייערע בייכער, שמעלנדיק-זוך הינטער די רוקנס פון טאַטעס.
אַלע אויגן קוקן צו דער פינצטערער עפענונג פון גרויסן
אויטאָמאָביל וואָס שטייט אינדרויסן אויפן זאמדיקן געטאָ-
פלאַץ.

שמאלענע העלמען-קעפ, אן פנימער. דאָס זענען נישט קיין מענטשן. דו זעסט בלויז שוואַרצע מונדירן מיט אויסגע- שטרעקטע ביקסן. די רער פון אַ מאַשין-געווער דרייט זיך לאַנגזאַם פאַמעלעך. אַהער און אַהין, פאַרשנדיק די זאַמדיק פאַרגליווערטע געטאַ-געסקעס, ווי אויף אַ ניי אַנטפלעקטן קאַנטינענט, אַהער און אַהין. לאַנגזאַם, פאַמעלעך. דאָ איז נישט פאַראַן וווּ זיך באַהאַלטן. קליינע, ליידיקע שטיבלעך, ווי צעלטן. זאַמד פון אונטן, געטאַ-הימל פון אויבן. דאָ קוקסטו דעם טויט גלייך אין די אויגן.

קינדער דריקן זיך צו די בייכער פון די מאַמעס, ווי זיי וואָלטן געוואָלט דאָרט צוריק צורייין. און דער געשריי פון זייערע אויגן שרייט אַרויס פון די אויגן פון די מאַמעס, דער פחד פאַרגליווערט דעם אַטעם אין קעל.

קינדער-אַקציע.

אַט גייען זיי פון אַ געסקע אַרויס. אַ לאַנגע ריי. צו צוויי, צו צוויי. די קינדער פון קינדער-היים. זיי האַלטן זיך ביי די הענטלעך. ברכה, די לערערין, פירט זיי. צו צוויי, צו צוויי.

מאַנכע הייבן-אויף די קעפלעך. דאָס ליכט פון העלן טאַג איז צו שמאַרק. פאַרקוועטשן זיי די אייגעלעך, קוקן אַרויף צו די אויסגעשטרעקטע ביקסן און צו דער שטילקייט אַרום און אַרום. ברכה די לערערין פירט זיי.

מיידל-קעפלעך. יונגל-קעפלעך. פרעכל-קינדער. באַרוועסע קינדער-פיסלעך. אַ סך באַרוועסע קינדער-פיסלעך אויף דער געלער ערד —

גלייך צום אויטאָמאָביל.

אויבן, אין דער טונקעלער אויטאָמאָביל־עפענונג, שטייט אַ דייטש. ער כאַפט אין די הענט אַרײַן די געוואָרפענע קינדער. איינס נאָכן אַנדערן, איינס נאָכן אַנדערן. עס שווייגט דער הימל און עס שווייגן די געלזובטיקע פעלדער אַרום; עס שווייגן די געטאָ־הייזקעס און עס שווייגן די אויסגעשטרעקטע ביקסן.

אין די שטיבלעך, הינטער די שויבן, פאַרגליווערט דער פּחד דאָס קול אין דער קעל.

דער אויטאָ איז פול. מען טראָגט די זויגלינגס פון דער „טראָפּ־מילך־שטעלע. זיי טראָגן זיי אין אַראָפּגעלאָזטע הענט ווי מען טראָגט פעקעלעך ביי די אַרומגעבונדענע שטריקלעך. איינס אין דער האַנט, איינס אין דער אַנדערער האַנט. קינדער — וואָס זייערע טאַטעס און מאַמעס זענען שוין פריער אַוועק מיט די טראַנספּאָרטן. רויק אַוועק. ווייל זייערע קינדער בלייבן אין געטאָ און וועלן לעבן.

דער אויטאָ איז פול. די יללה־דייסערייען פון די פּריש־געברענגטע זויגלינגס הענגען, אויפגעשטאָבענע, אויף די אויסגעשטרעקטע ביקסן־לופעס אין די אַרבל־אויפגעשארצטע הענט. דער דייטש אין דער אויטאָמאָביל־עפענונג לאָזט אַראָפּ צו דער ערד אַ לאַנגן זאַק. די ברענגער וואַרפן אַרײַן די זויג־לינגס אין זאַק... נאָך. נאָך. ביז פול. ער טרעט מוט די שטיוול פון דער הויך אויף דער איבערפולטער זאַק־עפענונג. נאָך. נאָך.

פאַרבונדן דעם זאַק — אַרײַנגעוואָרפן אין אויטאָמאָביל. פאַר־

בונדן דער צווייטער זאק — אריינגעווארפן אין אויטאמאביל.
שנעל. שנעל. זאק נאך זאק. זאק נאך זאק.

דו הערסט מער נישט די יללהדיקע רייסערייען. אלץ קומט
איצט פאר ווי אונטער דער אויבערפלאך פון א בלייבן וואסער.
דער געטא-פלאץ האט דארט אראפגעזונקען. נישטא צו וועמען
אויבצוהויבן די אויגן.

„קינדער-אקציע“.

וואלקנס שטויב דעקן צו די זידדערווייטערנדיקע אויטאמא-
בילן. פארווישן די שפורן פון זייער דאזיין. דאס געטא האלט
אין דעם אטעם. באלד וועלן אויך אונזעק די דייטשן מיט די
אויסגעשטרעקטע ביכסן.

אויגן איינגעשטאכענע צו די שויבן : געענדיקט! דאס איז,
ווייזט אויס, געווען בלויז אן אקציע אויף קינדער אן טאטע-
מאמע. נישט געווען ווער עס זאל זיי שפייזן. אבער קינדער
וואס זייערע טאטע-מאמע ארבעטן אין קריגסווייכטיקע שאפן
— וועלן זיי דאך נישט נעמען.

אט פארן זיי שוין אונזעק.

געענדיקט! דער טויט האט אונזעקגענומען די הענט פון האלדז
און באפרייט דעם אטעם : זיי זענען אונזעק! פלוצלינג ברעכן
די קינדערלעך אין די שטיבלעך ארויס מיט א היסטערישן
געוויין. קוקן טאטעס מיט וואכענדיקע בליקן :

— פארוואס וויינען פלוצלינג די איבערגעבליבענע
קינדער ?

פערטער עטאפ :

לעצטער טראנספארט

אויף אַט דעם וועג זענט איר אלע געגאנגען —
איך גיי איצט אייך נאָך.
ס'איז דער וועג צו די וואַנגען.

די זון שיינט פון אונטן און גליט'אָן די אייווערנע צינגלעך פון
די אויסגעשטרעקטע ביקסן אויף דויט. ס'וואַלט איצט געווען
זייער לייכט אַרויסצושפרינגען פון די געטריבענע שורות.
אַ שפיי טאָן אַ קללה אינעם שוואַרצן פנים פון די אַנטרייבער,
און פאלן מיטן קאָפּ צו דער רויטער שקיעה.

מיר זענען די לעצטע פון אַ לעצטן געטאָ. ווי אזוי זענען אויף
אַט דעם וועג געגאנגען די שענסטע פון אַ פּאַלק?
ס'איז נישט קיין גבורה צו שטאַרבן. ס'איז איצט די העכסטע
גבורה — צו לעבן.

עס מאַרשרון די לעצטע פון אַ לעצטן טראַנספּאָרט — קיין
אוישוויק.
אוישוויק —

דאָס איז אַ סאָרלוף פאַר דעם טויט. דער טויט בלייבט היינט
טערשטעליק הינטער דיר. אזא טויט האָט דער טויט נאָך
נישט געזען.

— אוישוויץ —

דאָס איז דאָס אוועקטראָגן דעם לעצטן פונק פון דיין לעבן אין
הינטערלאַנד פון טויט. דיין לעבן — ווי אַ ווייסע טויב אַ
פאַרבאַרגענע אין בוזעם פון דיין געשענדטן גוף; דיין לעבן
— וואָס קיינער קאָן דיר נישט ברענגען דערצו עס זאָל דיר
פאַרמיאכט ווערן.

עס פאַרדריבט די שוואַרצע אַנטרייבער פון טראַנספּאָרט. זיי
וואַלטן איצט געוואַלט זען ווידערשפעניקייט. מרידה. זיי
וואַלטן איצט געוואַלט קוקן ווי עס פאַלן די אַנטרייגע אין
דערשאַסענעם לויף מיט אויסגעצויגענע הענט צום אַנגע-
צונדענעם זאַמריקן שטח.

אויף אַט דעם וועג זענט איר אלע געגאַנגען —

איך גיי איצט אייך נאָך.

ס'איז דער וועג צו די וואַגאַנען.

פינפטער עטאפ:

פנים אל פנים

נאקעטער מארש אין דער נאכט.

אוישוויצער נאכט.

מען הערט נישט קיין טרוט פון די באַרוועס־מאַרשירנדיקע
פּיס אויף דער ערד. דו ווייסט נישט ווי לאַנג עס איז די
קאַלאַנע אין וועלכער דו מאַרשירסט; וווּ הייבט זי זיך אָן,
און וווּ ענדיקט זי זיך. אַרום דיר אַטעמען נאקעטע מענטש־
לעבע לייבער אין מאַרש. זעקס אין דער ברייט. זעקס אין
דער ברייט —

דער טראַנספּאָרט ווערט געפירט צום „באַדע־אַנשטאַלט“
אין אוישוויץ.

איבער דיין קאָפּ ציט זיך אַן אויסגעשיטער הימל מיט
שמערן, און אַקעגן־איבער דינע אויגן הייבט זיך דער שפיץ
פון אַ קוימען צום הימל. אַ געדיכטער פעטער רויך שלאַנגט
פון אים אַרויס. אַן אַ שיעור פונקען. זיי צעשפּרייטן זיך
פינקלדיק־צעשפּריצטע איבערן אויסגעשטערנטן הימל,
פונקען מיטן זיך אויס מיט שמערן, און דו ווייסט נישט
וועלכע פון זיי לייכטן העלער.

א סך נאקעטע לייבער. אוישוויץ אונטער דינע באַרוועסע פיס. דער טראַנספּאָרט מאַרשירט אין דער ריכטונג צום קרימען.

נאַכט אַרום דיר. אוישוויץ אַרום דיר. דער טויט האַלט דיין לעבן צווישן זיינע הענט ווי אַ רונדיקן שפיגל אַקעגן דינע אויגן. אים, דעם טויט, זעסטו נאָך אַלץ נישט. ער באַהאַלט זיין פנים הינטערן שפיגל. בלויז זיין אַטעם בלאָזט אויף דיר ווי ווינט אויף אַ פונק אין אַש —

כדי בעסער צו זען ווי ער לעשט זיך אויס.

פון בירע זייטן גייען ס.ס.מ.ענער, שוואַרצע שווייגנדיקע שאַטנב, געהילטע אין נאַכט ווי אין זעפלאַטערטע שוואַרצע פעלערניעס. דו קאַנסט דיר מער נישט אויסוויילן דיין טויט. דו ביסט שוין געוואָרן איבערגעגעבן. דיין האַר, דער טויט, פירט דיך שוין צו זיינע געצעלטן.

דו פילסט זיין ריח גייענדיק הינטער דער פעלערניע פון זיין לאַנגן קלויד. דו קאַנסט דיך מער נישט אויסטוישן. ער קאָן שוין דיין לייב. ער האָט דיך געזען. דו גייסט צו אים אַ נאָקעטער.

דו קאַנסט מער נישט אויסקלייבן דיין טויט. דאָ איז — אוישוויץ. דו גייסט שוין אין די קאַרידאָרן פון דיין טויט. באלד וועסטו אַריינקומען אינעווייניק, און דו וועסט אים זען פנים־אלפנים. אים, דיין אַלמעכטיקן האַר, דעם אוישוויץ צער טויט!

ס'איז שטיל. דאָ וואַגט נישט קיינער אַרוםצוברענגען אַ וואָרט. נישטאָ מער קיין שפראַך. פונקען שפריצן פון קרימען. דו

דער זייגער
וואָס
איבערן קאַפּ

רדיקסט דאָס שטיקל זיף אין דער פויסט פון דיין האַנט. אָן
אַ שיעור פויס. נאַקעטע פויס. דו הערסט נישט זייער טריט.
די נאַכט פירט דיך צו זיך. שטערן לעשן זיך איבער דיין קאַפּ.
דו סאַרמאַנסט מער גאַרנישט. אפילו די האַר פון דיין קאַפּ
האַט מען אויך פריער פון דיר צוגענומען. זיי, די האַר, האָבן
נאָך אַ ווערט דו ביסט נאַקעט. דו סאַרמאַנסט מער גאַרנישט.
בלויז אַ פונק טראַנסטו נאָך אינטעוויניק אין דיר. דער טויט
האַט אים געקויפט אויפן יודן-מאַרק. ער געהערט צו אים.
נאָלד וועט ער ארויסשפריצן פון אַט דעם קוימען.
אוישוויין.

וואָס פאַר אַ מין פאַבריק האַט דער טויט דאָ פאַרלייגט? וואָס
פאַר אַ נוצן ברענגען אים די ארויסגעשפריצטע פונקען פון
קוימען?

זעקסטער עטאפ :

אינעווייניק

א נעץ פון רערן איבער דיין קאפ. פון די רערן הענגען אראפ דושן. שורות-שורות דושן. און אין די דושן — לעבעלעך.

פון ערגעץ, צווישן די דושן, רינט אראפ א זשאוערנע געדיכטע ליכט. זי באלייכט די דערווארטונג.

דער טרויער שטייט א געעפנטער צו דער נאכט. זיי שטראמען נאך אלץ אריין אן אויפהער : נאקעטע לייבער. נאך און נאך. מענטשן. אלע די זעליקע צורה. נאך און נאך.

וואס אמאל ווערט ענגער. נאקעטע, לייבער ארום דיר. נאקעטע לייבער רירן אן דיין לייב. ביי יעדן באריר טוט דיין לייב א שוידער. דו פילסט א ציטער איבער דער הויט פון דיין לייב און דו פילסט א צופרידנקייט אין דעם ציטער. דער שוידער וועקט אין דיר א געפיל פון לעבן. דו האסט נאך א לייב. דיין לייב. ווי דו וואלסט עם פלוצלינג צוריקגעפונען. דו האסט נאך קוינמאל נישט אזוי ליב געהאט דיין לייב. און דו פילסט — דער פחד שארפט דערויף בלאנקע מעסער-

שאַרפּן: באַלד וועט עס זיך ראַנגלען מיט אַ טויט וואָס דו
ווייסט נישט ווי ער קוקט אויס. באַלד וועט ער קומען. באַלד
וועסטו אים זען פּנים-אל-פּנים. ער זיצט אויבן אין די לעבע-
לעך פון די דושן. באַלד וועסטו אים זען.

אלע אויגן קוקן אַרויף צו די לעבעלעך פון די דושן וואָס
איבער זייערע קעפּ.

די טירן פון „באַרע-אַנשטאַלט“ ווערן אָפּגעשלאָסן. נישטאַ
מער אָפּילו די נאַכט.

נאַקטעטע לייבער אַרום דיין לייב. זיי ציטערן, אַזוי ווי עס
ציטערט דיין לייב. דער שוידער גייט פון עק ביז עק ווי אַ
ווינט איבער זאַנגען אין פעלד. ברײט און ווייט. דו זעסט
נישט די עקן. אָבער דו פילסט דעם שוידער פון אלע לייבער
אויף דיין אויגענעם לייב. אָפּגעשלאָסן די טירן. נישטאַ אָפּילו
די נאַכט. בלויז לייבער. אלע לייבער זענען איצט דיין לייב.
פונקט ווי דער טויט פון יעדן לייב באַזונדער איז איצט —
דיין טויט.

פּלוצלינג ווערן אלע לייבער פאַרשטיינט. אלץ ווערט אָנגע-
גאַסן מיט פּריר פון פאַרגליווערטקייט. פאַרשטיינט.
העלדזער.

דו זעסט מער נישט קיין קאַפּ. און דו זעסט מער נישט קיין
פנים. בלויז — העלדזער. אויסגעשמרעקטע העלדזער. אַ
פּלאַבלאַנד פון העלדזער. העלדזער אָן קעפּ.

קודם — אַ לייב; איבערן לייב — שולטערן; איבער די
שולטערן — אַ האַלדז. און אויבן, איבערן האַלדז — לעבעלעך.
טונקעלע לעבעלעך.

דו שוין לעבעלעך פון אוישוויצער „באדע-אנשטאלט“.

אַ זשאָוערדיק-געדינטע ליכט צווישן די העלדזער און די דו-שילעבעלעך. דער טויט שוועבט אין אַט דער ליכט, איידער ער לאָזט זיך אַראָפּ.

העלדזער ווי אויסגעלאסערטע שטוינער. דער טויט שפּאַנט איבער זיי ווי אויף שטוינער פון אַ ליידיקער גאַס. ער, דער טויט, איז איצט דאָ איינער אליין. בלויז מיט זיך. דאָ וווינט ער. דאָ אַנטהילט ער זיך פון זיינע וואַלן. ער אַנטפלעקט דאָ זיין פנים; דאָ — אינעם סאַרטמאַנטן „באדע-אנשטאלט“; דאָ — אינעם קדשייקרשום פון אוישוויצער טעמפל.

דו זעסט אים!

קעפּ, איבערגעוואַרפענע צום גאַק, ווי עופותיקעס אין דער האַנט פון שוחט. געעפנטע מיילער. אויסגעשטרעקטע העלדזער. אַרויף צום חלף.

דו זעסט זיין פנים.

דאָס פנים פון טויט.

די העלדזער אַטעמען נישט.

פליצלינג —

אַ ווייס פאַרעלט. לייכט-לייכט. עס וויקלט זיך. עס בוינט זיך, פיעשטשענדיק זיך איבער די דו-שילעבעלעך, גראַציעז, ווי אויף אַ פאַרקעט — און פאַרשווינדט.

די העלדזער אַטעמען נישט.

באַלד דערנאָך שווימען אַרויס און בלייבן הענגען איבער די לעבעלעך — טראַפנס. איינצלנע טראַפנס. פולע. אַראַפּהעני גענדיקע. זיי פאַלן נישט אַראָפּ. בלייבן שטיין אין דרויסן,

פאר די אויגן, ווי פאָרלויפער ביי מלכותדיקע געעפנטע טירן ;
פאָנפארן, פארן אַנקום פון אַ פאָרכטיקן מאַיעסטעט...
די העלדזער אַטעמען נישט. פארשטיינט.
פלוזלינג :

דינע הייסע שנורעלעך, געוויקלטע אין רויך ווי עלעקטרישע
דראָטן אין ווייסער איזאָלאַציע; הייסע בייטשן. אָנגעגליטע
בייטשן. נאָך אַ רגע רייסן זיי זיך איבער אין דער לופט.
פארשוונדן.

ווידער ליידיקע, טונקעלע, געהיימנישפולע לעבעלעך. לעבע-
לעך אין אוישוויצער „באָדע־אנשטאַלט“.
פלוזלינג —

דינע קאַלטע שנורלעך. קאַלטע בייטשן. פראַסטיק־גליענדיקע
בייטשן. נאָך אַ רגע: רייסן זיך איבער אין דער לופט.
פארשוונדן.

ליידיקע, טונקעלע, געהיימנישפולע לעבעלעך. דוש־לעבעלעך
אין אוישוויצער „באָדע־אנשטאַלט“.
ווידער אַ מאָל,

און ווידער אַ מאָל,

און ווידער אַ מאָל.

פלוזלינג אַ יאָמערלעכער אויבגעשריי :

— וואַסער !!! מענטשן, וואַסער !!!

פלוזלינג באַקומען העלדזער צוריק קעפּ — קעפּ מיט אויגן ;
קעפּ מיט מילער. די קעפּ דרייען זיך אום איינער צום אַנדערן.
אויגן קוקן צו אויגן. מילער רייסן זיך אויף צוזאַמען. אַלע
אויף אַ מאָל.

דער זייגער
וואָס
איבערן קאַפּ

— וואַסער! ...

— וואַסער! ...

— וואַסער! ...

לייבער שפּרינגען מיט אַ יאָמערלעכן געהייל צו דער הייד,
רויסן די אָפּגעגאַלטע שאַרבנע ווי האָר פון זייערע קעפּ. און
באַגאַסענע מיט טרערן הוילן זיי אויס די שימחה מיט אַ
יאָמערלעכן געוויין:

— וואָס—ע—!!!

ביי די ווענט קנייפן זיך פינגער אין אייגענע לייבער;
גראַטשן גאַלע ווענט און שרייען ווי ממורפים:
וואַסער!!!

ווי קאַרקן וואַלטן פּלוצלינג אַרויסגעשאַסן, אויף אַ מאַל, פון
זייערע פאַרשטאַפטע העלדזער. זיי שרייען מיט אויסגע-
קרימטע, וויינענדיקע מיילער; מיט פּריילעך־משוגענע הענט,
אַלע אויף אַ מאַל:

— וואָס—ע—ר—!!!

איינער, וואָס איז שטענדיק דער קלוגער, שרייט צו
אַלע:

— שאַ! שאַ! אַוודאי וואַסער! איר זעט דאָך, וואַסער! —
נאָר קיינער הערט אים נישט. די מיילער וויינען צו אים
צוריק מיט ממורפדיקן געשריי: וואָס—ע—ר—!!!
ביז די טויערן עפענען זיך.

אין דרויסן קוילערט זיך די נאַכט פון געלעכטער. זי שוימט
מיט געעפנטע פינצטערע מיילער פון ס.פ.מענער, און וויקלט
זיך מיט זיי אין צעכוואַליעטן געלעכטער. יענע שטייען און

ק.
צעטניק

קוקן ווי עס קוקן צושויער פון דער טונקלקייט צו דער קאמעדיע אויפן באלויבטענעם עקראן. און זיי קאממען זיך פון געלעכטער.

די נאקעטע לייבער שטראמען ארויס, ווי ארויסגעווארפענע צו א פרעמדן ברעג. אקעגן איבער שפריצן פונקען פון קוימען צום אויסגעשטערנטן הימל. זיי קוקן צו די לאכנדיקע מיילער, קוקן און קאנען נישט פארשטיין —

זיי ווייסן נישט, אז גליקלעכע זענען געווען יענע, וואס ביי זיי האט פון די דושילעכעלעך, אַנשטאַט וואסער, זיך ארויפגע- הויבן דער אויסגערוגענער בלייבער גאז פון די אריינגע- וואַרפענע ציקלאָן-פּושקעס —

זיי ווייסן נישט, אז גליקלעכע זענען געווען יענע, וואס אויף דער שוועל פון אוישוויץ זענען באלד זייערע לעבנס פון זיי ארויסגעפלויגן ווי אַט די פונקען פון קוימען —

וואסער!

זיי לעבן —

און זיי מאַרשירן גליק-שיכורע צו די בלאַקן אין דעם לאַגער וואָס רופט זיך: אוישוויץ.

זיבעטער עטאפ :

טאגאויפגאנג אין אוישוויץ

פלייצעם.

פלייצעם און אויגן —

אין אוישוויץ באמיט זיך יעדערער ארויפצוציען וואָס העכער די פלייצע, אַ שטייגער די פלייצע וואָלט זיין אַ וואַטענע קאלדרען, וואָס מען קאָן זי אַרויפציען איבערן קאַפּ, כדי עס זאָל זיין וואַרעמער.

אויפן שמאָלן הינטערוועג לעבן די בלאַקן.

העכער צען טויזנט מענטשלעכע שאַטנס.

ס'איז נישט צו זען קיין אָנהייב און נישט קיין סוף. אין אוישוויץ איז נישטאָ קיין אָנהייב און קיין סוף. אויף דער צווייטער זייט פון שמעכלדראַט-צוים, אַרום דיין לאַגער, ציען זיך נאָך אַ סך לאַגערן. אָן אַ שיעור לאַגערן. אָפגעזונדערטע איינער פונעם צווייטן ווי שמערן. אַ פלאַנעטאָריום, נישט דערפאַרשט פון קיינעם. פון רעכטס — דער בילאָגער פון לינקס — דער קאַראַנטיין-לאַגער, פון הינטן — דער פרויען-לאַגער, פון פאַרנט — דער מילכוועג, אויף וועלכן עס פאַרן

אן אויפהער, אן אויפהער, די געפאקטע אויטאמאבילן צום קרעמאטאריום.

און אין דער הייך — די לעצטע שעה...

די לעצטע שעה פון דער נאכט. העכער צען טויזנט פאר אויגן ווערן אלע טאג, אין דער זעלבער שעה, די שעה פאר טאגאויפגאנג, ארויסגעשאטן פון די בלאקן צום הינטערוועג. מען מאכט איצט ריין אין די בלאקן. דער דייטש האט ליב זויבערקייט. „שטובנדינסט“ צעשניידן איצט אינעווייניק די ברויטלעך אויף פארציעס. אַנשטאַט פיר פארציעס ווערן אַרויסגעשניטן אכט און צען פארציעס פון איין ברויטל. די איבערגעבליבענע ברויטלעך וועלן די זעלבע שטובנדינסט באלד ארויספירן צו דער לאטרינע — די בערוע אין לאגער, — דאָרט וועלן זיי ווערן אויסגעביטן אויף ציגארעטן פארן בלאַק עלמסטן. פיר ציגארעטן פאר אַ ברויטל. און אין דרויטן טאגן העכער צען טויזנט מענטשלעכע סקעלעטן אַ דעקורדירן דזשונגלסטאָגן, פּוּס-אַרויף, פּוּס-אַראַפּ.

די קאלטע אוישוויצער ערד זייגט אויס דורך באַרוועכע פּיאַטעס דעם לעצטן זאַפט פון זייערע ביינער.

— אויגן —

אַ טייך אויף וועלכן אומאויפהערלעכע רעגנבויטשן קוילעכדי אויס אַנצאַליקע גרויסע, אויפגעריסענע וואַסער-אויגן; אַ שטראָם וואָס ציט זיך פון דער אוישוויצער באַן-ראַמפּע ביז צום קרעמאטאָריום. תמיד דער זעלבער שטראָם. אַבער קיין מאָל נישט די זעלבע וואַסער-טראָפּנס. שטענדיק נייע, פּרישע. די זעסט זיי בלויז אין זייער שטילער, פּאַמעלעטענדיקער פּאַר-

דער זייגער
וואָס
איבערן קאָפּ

ביישווימענדיקייט. זיי קוקן צו דיר מיט אַ דורכדרינגלעכער,
גלאַד־אויפגעגלאַנצטער שיין, זוכן אויף דיין פנים דעם
רעפלעקס פון זייער אייגענעם פאַרגאַנגענעם לעבן — און זעען
גאַרנישט. אַפילו דעם לאַגער דורך וועלכן זיי שווימען אַדורך
זעען זיי אויך נישט.

— אויגן —

אויגן וואָס האָבן פופציק יאָר געבויט פונדאַמענטן, אויף
וועלכע דורות נאָך זיי זאָלן זיך קאַנען גרונטפעסטיקן; און
אויגן פון פופצייעריקע, נאָר וואָס אויסגעשפראַצטע ווי אַ
שיינע בליונג, פול מיט קראַפט און זאַפט, פריניץ פון
מענטשלעכן מין, און קרוין פון דער באַשאַפונג.

— אויגן —

אויגן פון פינאַנץ־אימפּעראַטאָרן, אכזריותדיקע געוועלטיקער
אויף אינטערנאַציאָנאַלע האַנדלסמערק; און אויגן פון הכנעדי־
דיקע, צעבראַכענע קרעמער, אַרעמע בעלי־מלאכות, מיט פון
דורות־געירשנטע דאגות, ווי נעכט מען אויף שבת, ווי
באַצאָלט מען שכר־לימוד.

— אויגן —

אויגן פון פאַרשער, וויסנשאַפטלער, קינסטלער, געקרוינטע
פון גאָט מיטן זאָלבי־אײל פון געניאַליטעט; און אויגן פון
האַרעפאַשניקעס, שטומע צינגער, מיט גראַבע תפילה־סידור'ס
אין שוואַרצע מאָזאָליעדיקע הענט. גראַע, פאַרבלאָזע, ווי
נעמישער מיסט וואָס באַפרוכטיקט אונדזער ערד.

— אויגן —

אויגן פון אַליינדערקאַנטע מיוחסים, אייבערשטע אין דער

געזעלשאַפֿט, צו וועלכע עס האָבן תּמיד געפּייקלט די פּויקן,
און דאָך גייציק נישטדערזעטיקטע, גאליקע, ביזוויליקע, ווען
די הצלחה האָט אמאָל אויך אַריינגעשיינט אין אַ צווייטנס
פענאָטער; און אויגן פון פּיינגליסטער, אַזילאָריקע אָפּער
באַשיידענע גאַטורן, — דער אַרמאַט פון אונדזער
לעבן.

אויפן וועג פון דער אוישוויצער באַדראַממע ביז צום קרעמאַ-
טאָריום זוכן איזט אַט די אלע אויגן אַן ענטפּער אויף איין
אינציקער פּראַגע: ווען וועט מען שוין אויסטילן די
זופּ?

אוישוויצער נאַנט אויף פּלייצעס און אויגן!
שעה פון גרויסן יאָזש און רחמים. סוד פון שעה, ווען נאַנט
דעקט צו סיי דעם עסעס־מאַן און סיי דעם העכטלינג מיט
איין שוואַרצער דעקע.

זויטזווייט לויפן לאַמפּן אויפן הויפטשאַסיי. דו וויסט: יעדע
פּאָר לאַמפּן — אַ סאַרנדיקער, געפּאַקטער אויטאָמאָביל אום
קרעמאַטאָריום. נישט איין מאָל ווילט זיך דיר ליבער ביינאַכט
פּאַרן אום קרעמאַטאָריום. בעסער ביינאַכט ווי בייטאַג. ביי
נאַכט קאַנטו וויינען. ס'האַט נאָך קיינער קיין מאָל נישט
געוויינט בייטאַג, בשעת מען האָט אים געפירט אום
קרעמאַטאָריום. ביינאַכט רינען דיר טרערן פון די אויגן.

פאַרמטיקער סוד פון אוישוויצער נאַנט, וואָס קיינער וועט
קיינמאָל נישט אַנטפלעקן —

ביז נאַנט ציט זיך אַראָפּ פון דיינע וויעס ווי אַ שוואַרצע שויד
פון אַ שווערד. עס אַנטפלעקט זיך אינציקווייז דער קאַלמער
שאַרף פון אוישוויצער טאַג.

אין מערבֿזייט טרעטן נאָך די רויטע לעמפלעך אויף דער
שטעמל־ראַט — אַ שטור רויטע קאַראַלן אויפֿן דעקאָלט פֿון
אוישוויטער נאַנט.

אין מזרח קוקט שוין אַרום דער טייער טאָג פֿון צווישן די
בלאָקן. אַ שטויבער די גראַע קופּעס אַא, וואָס ליגן לעבן
קרעמל־טאַרעט וואָלטן זיך איבערגעטראָגן אַהער און זיך
אויסגעפֿרט אויפֿן איין דאָז און דעם אוויטן.

דער עסיגעמאָן נידערט אַראָפּ פֿון וואַנטורעם, טרעט נאָך
טרעט: אַנערשט די שוואַראַע שטרוול, די מאַשיניקס אויפֿן
דוקן. ער טראַגט מיט זיך די נאַנט, אַן איינגעטרומפֿטע, זי
שטייט ווי אַ שוואַראַע קראַ אויף זיינע אַקסלען. ער טרעט
אַפּ דעם פֿלאַץ פֿאַר זיין קאַמעראַד, דעם טאַג־שומר, וואָס
שטיינט אַרויף טרעט נאָך טרעט: אַנערשט די הענט, ווייטע
הענט, איינגעטרומפֿטע אינעם טייעם טאָג — דוין טאָג.

אימלעכע אַרויפֿגעצויגענע פֿלייצע אין אוישוויץ טראַגט דיר
אינעם אַנטקעגן דוין אייגענע איינזאַמקייט; פֿון יעדער פֿאַר
אויגן קוקט אַז דיר אַרום דאַס רחמנות אויף אַ לעבן, וואָס
דאַט אַמאָל געטראָגן דוין נאַמען —

טאַג־אויפֿטראַג אויף פֿלייצעס און אויגן.

אכטער עטאפ:

בלאק-שפערע

דאָס טויער פון דינסט-בלאָק רייסט זיך אויף. דער „לויפער“ פון לאַגערי-עלטסטן שפּרינגט אַרויס. ער לויפט איבער ראָוו, איבער שטרויכלונגען. העפטלינגס ציען-אין ברוסטן-ביינער, אָפּשפּרינגענדיק פון וועג. מוולמענער פאלן פון זיינע פיס-בריקעס ווי שפּרינגדיקע בלאַטע פון לויפנדיקע פיס איבער קאַלוזשעס. ער לויפט צום מיטן פון לאַגערי-שאַסי, דאָרט וווּ עס הענגט, ווי אין אַ קלעצער-ראַם, דער גרויסער רונדער גאַנג-טעלער. ער טאַפט דאָס שטיק אייזן אין האַנט. דער גאַנג שוידערט-אויף, ווילד און אַלאַרמירנדיק:

בלאָק-שפּערע! בלאָק-שפּערע!!

די אַריינגענג צו די בלאַקן ווערן פאַרשטאַפט פון די זיך אַריינריריקנדיקע גופים. יעדער ווייסט, אז אַט-אַט קאָן אַרויס-קומען פון בלאַק נומער 1 דער לאַגערי-עלטעסטער לודוויג טין; און יעדער ווייסט וואָס עס קאָן מיט אים פאַסירן אויב טינס אויג וועט דערנאָכן זיין רוקן אויסער דעם בלאַק.

אַ מהומה. אַ געלויף. פון אלע לאַגערוועגן, פון אלע לאַגערי-פלעצער: בלאַק-שפּערע! בלאַק-שפּערע!!

אינעווייניק.

די טויערן פון בלאַק זענען אָפגעשלאָסן. פון איין עק — דאָס טויער צום הויפטוועג פון לאַגער, פון צווייטן עק — דאָס טויער צום הינטערוועג פון לאַגער.

דריי שטאַקיקע ברעטער-נאַרעס. זאַלבע צען אויף יעדער נאַרע. פינף-הונדערט — לענגאויס איין וואַנט, פינף-הונדערט — לענגאויס דער צווייטער וואַנט. זאַלבע צען. ווי אָנגעוואָרן פענע אויף די האַלץ-פאַכן אין גרינצייג קראַם.

טויזנטער מענער ליגן אין בלאַק און שווייגן. אין מיטן, פון אָנהייב בלאַק ביזן סוף בלאַק, איז זיך אַ געבוי פון ציגל, אַכציק סענטימעטער הויך. פופציק סענטימעטער — ברייט. אינעווייניק — הויל. מען רופט עס — אויוון. דער אויוון ווערט קיינמאָל נישט געהייצט. אָבער יעדער ווייסט צו וואָס אַט דער אויוון ווערט גענוצט אינעם בלאַק.

טויזנט מענער. זיי ליגן אויף די נאַרעס. מען זעט זיי נישט אַרום. אין בלאַק איז שטיל. ליידיק. ווי עס וואַלט דאָ קיין לעבעדיק באַשעפעניש נישט געווען.

טויזנט מענער. בלויז די שטובן-דינסט דרייען זיך אויפן רוקן פון לאַנגן אויוון. הין און צוריק. הין און צוריק. יעדער אויף זיין אָנגעצייכנטן שטיק פלאַץ. יעדער מיט זיין שטעקן אין האַנט.

אין בלאַק-שטיבל, לעבן הויפט-טויער, געפינט זיך דער בלאַק-עלטעסטער. מען פילט עס אין דער לופט. בלאַק-שפערע.

דו ווייסט קיינמאָל נישט די סיבה פאַרוואָס אין מיטן העלן

טאג, בשעת אלץ פירט זיך כשורה, בשעת די העפטלינגס זענען צעשפרייט איבערן לאגער און זאמלען צונויף זייערע לעצטע מינוטן — קלאפט מען פלוצלונג „גאנג!“ „גאנג!“... און אזוי ווי דו וויסט קיינמאל נישט ווען און פארוואס עס הייבט זיך אן די בלאקישפערע, אזוי וויסטו קיינמאל נישט ווען און פארוואס זי וועט זיך ענדיקן.

אין דרויסן איז דער לאגער אפגערייניקט. שטיל. גרינג, לענגלעכע בלאקן. בלינדע, אן פענצטער, מיט שיפע פאפעי דעכער, שטייען אויסגעשטעלט אין א גלייכער שורה, אפגע-רוקט פינקטלעך, איינער פון צווייטן — און שווייגן. דער טאג שפאנט איבערן ליידיקן לאגער-וועג; איבער די אפעליפלעי צער צווישן איין בלאק און צווייטן; איבער דעם שמאלן הינטערוועג — און שווייגט. אוישוויץ האלט איין דעם אטעם. בלאקישפערע.

אומעטום — זויבער. דא, אויף אט דעם פלאנעט, געפינסטו נישט קיין שטיקל פאפיר אויף דער ערד. דא זעסטו איבערי הופט נישט קיין שטיקל פאפיר. דו געדענקסט אמילו נישט אז אזעלכעס האט אמאל עקזיסטירט. און וואלט דער ווינט פון טרעקציוו דא אהער פארטראגן א שטיקל פאפיר, וואלט דאס באלד פון צענטריזויזנטער הונגעריקע מילער געווארן איינגעשלונגען אנשטאט ברויט. אלץ וואס קאן נאר אדורך דורך א מענטשלעכען וועג — ווערט דא איינגעשלונגען. דא איז שוין אלץ געווארן איינגעשלונגען. דא איז בלויז געבליבן: טרוקענער זאמד, און דאס האלץ פון די בלאקן. דא איז געבליבן: עלעקטריש-געלאדענע שטעבלדראט — ארום דיר, און אוישוויצער הימל — איבער דיר.

נישט איין מאָל זעסטו אַ העפטלינג פּאַלטיצו, פּלוצלינג, צום
זייטן־ברעט פון זיין נאַרע, ביסט אַרײַן אין האַלץ די צײַן —
צײַן, לאַנגע, אימהדיקע, אַרויסשטאַראַנדיקע גלייך פון קײַד
בײַן, אָן אַ שפור פון יאַסלע־פּלױש — ביז זײ ברעכן זיך אָפּ,
פּאַלן אַראָפּ ווי לאַנגע אויסגעטריקנטע טײטל־קערנער אויף
דער ערד, און ער ביסט נאָך אַלץ דאָס האַלץ מיט די נאַקעטע
יאַסלע־בײַנער.

נישט איין מאָל הערטו אָן אויסגעשרײַ אין מיטן דער נאַכט:
בײַ אײַנעם איז אַ שטיק פון אויסגעדאַרמטן פּוס געוואָרן
אַפּגעביסן.

זײַבער. אין אוישוויץ איז זײַבער. דער אײַנציקער שמוץ איז
דאָ — דיין לעבן. בשעת בלאַק־שפּערע, ווען אַלע געפּינען זיך
אין די בלאַקן, איז דיין איבערן לאַגער.

שטיל. צען אויף יעדער נאַרע. ליגן און קוקן צו די ברעטער
פון דער נאַרע וואָס איבער זײ: נאַקעטע ברעטער. נישט
געהיבלעוועטע. פּופּציק סענטימעטער העכער איבער די
אויגן.

צען קעפּ. גאַרנישט בינדט זײ אײַנעם מיט דעם אַנדערן, זײ
עס בינדט נישט די ברעטער איבער דינע אויגן. אויך דיך
האַט מען דאָ צוזאַמענגענאַגלט מיט דינע שכּנים.

צען פּאַר אויגן קוקן, יעדער צום ברעט איבער זײנע אויגן.
און פון דאָרט שפּיגלט צו אים צוריק דער רעפּלעקס פון אַ
לעבן וואָס איז געווען אַמאָל, אַמאָל, ערגעץ אויף אַ צווייטן
פּלאַנעט. אפשר מיט טױזנטער יאָרן צוריק; ערגעץ אויף אַ
וועלט וואָס דאַכט זיך אַז דו ביסט דאָרט געווען אַ חלק פון

איר; א וועלט — א זניקע, אן אַפענע, א גרינדאפטוקע;
צעשטראַלט ווי א ווייסגעדעקטער משפּחהדייש.

זען קעפּ. ווי אַפּוּס-זוּיגער אין זייער נאַרע. אלע צוואַמען,
און דאָך יעדער באַזונדער. אזוי אויף יעדער נאַרע פון בלאַק;
אזוי אין יעדן בלאַק פון לאַגער; אזוי אין יעדן לאַגער אין
אוישוויק.

בלאַק־שפּערע.

דו ווייסט קיינמאָל נישט די סיבה: פאַרוואָס קלאַפט פּלוצלונג
דער גאַנג — „בלאַק־שפּערע“? אפשר איז אינאָם אַ באַזוך פון
אינטערנאַציאָנאַלן רוטן קרייז, און ווי תמיד ווייזט מען זיי
דעם רעפּרעזענטאַנטי־לאַגער, דאָרט וווּ עס געפינען זיך די
אַרבעט־ערוואַרשטאַטן; וווּ עס געפינען זיך פּענצטער און
טורן אין די בלאַקן; וווּ מען טראַגט שייך אויף די פּיס און
געשטרייפּטע מוצעלעך אויף די קעפּ; פאַרבייפּאַרנדיק אין
אויטאָ לעבן די אַפּגעליידיקטע לאַגערן, ווייזט מען אויף זיי
אַן מיט די פינגער: אַט זענען די רעזערוו־לאַגערן! אַט די
שטילע בלאַקן דאָרט, שטויען גרייט אויף יעדן פּאַל, טאַמער
וועלן זיי זיין נייטיק. ס'איז ריין. ס'איז זוּבער. ס'איז שטיל —
אַן אידיליע.

און אפשר פירט מען אינאָם פאַרביי אַ טראַנספּאָרט מלחמה־
געפאַנגענע צו די „באַדע־אַנשטאַלען“ און מען דאַרף פאַרהיטן
אַז עס זאָל חלילה נישט עמיצער אַ שריי טון: „מען פירט אייך
צו דער גאַז־קאַמער!“

זען קעפּ. אויפן רוקן פון ציגל־אויבן דרייט זיך דער שמוכ־
דינסט ארויף און אראַפּ. פונדאַנען, פון דער אונטערשטער

ברעטער-שיכט זעסטו בלויז זיינע פיס. פלוצלונג: דער קאפ
פון איינעם אויף דיין נארע הויבט זיך אויף. איין פוס ווארפט
זיך ביי אים אריבער אויף דעם צווייטן פוס. די צוויי פיס
ביינער פארשליסן זיך פעסט אין א ציטערדיקן קאנוולסיוון
קראמף. די פויסט פון איין האנט, א געבילטע, דריקט מיטן
גאנצן כוח אויפן שפאלט ווי עס וואקסן ארויס די צוויי פיס
ביים מענטש.

ניין קעפ כאפן זיך אויף, און קוקן: זיי האבן עס דערפילט.
זיי ווייסן וואס דאס איז. זיי האבן אים געפאקט. ער איז געווען
דער ערשטער! ניין פאר אויגן זענען איצט געווענדט אקויגן
אויגן פאר אויגן... אקויגן איין פנים. ניין פאר אויגן שפירן
איצט נאך נאך דעם מינדסטן צוק פון אט דעם פנים; נאך
דעם מינדסטן שינוי אין דעם גלאנץ פון אט די פאר אויפגע-
ריסענע אויגן.

אויגן פאר אויגן אקויגן ניין פאר אויגן. זיין פנים קרימט זיך
אויס אין יסורימדיקע העוויות. דאס מויל עפנט זיך. זיין אטעם
איז געהאקט. שווערע לופט-קנוילן לויפן דורך דעם אפן
שטייענדיקן מויל: אריין און ארויס! אריין און ארויס! זיינע
אויגן רייסן זיך אויף, מער און מער. ער קוקט צו די ניין קעפ
ווי ער וואלט איצט געשטאנען מיט זיי אין א פארביטערטן
קאמף. א קאמף אויף לעבן און טויט. סיי ער קעמפט מיט זיי
און סיי זיינע אויגן בעטן רחמים ביי זיי. ער ווייסט: נישטא
קייין רחמים אין דעם קאמף. קעמפט ער אכזריותדיק. איינער
אקויגן ניין. דער אויבערטייל פון זיין קערפער שאקלט זיך,
ריטמיש-שווילד, שמאקער, שנעלער, די פארלייגטע פיס דרוקן
קאנוולסיווער איינער אויפן צווייטן. די פויסט דריקט פעסי-

טער אויף דעם שפאלט. און די צווייטע האַנט דריקט אויף
דער פויסט כדי איר אונזונעבן קראַפט. זיינע אויגן, אינגע
שטאַבענע אין ניין פנימער — און ער שאַקלט זיך. קוקט אז
זיי — און שאַקלט זיך. זיין פאַרקוועטשטע פויסט דריקט.
דריקט. ער ווייסט: אויב זאָל ער בלויז איין טראַפּן פון דאָרט
צורייסלאָזן, וועט באלד אלץ אַ פלייץ טאָן ווי פון אַן אויפגע
ריסענער טאַמע. ער וועט עס נישט קאַנען מער צוריקהאלטן.
ער ווייסט דאָס. די ניין פאַר אויגן אַקייגן אים ווייסן דאָס
אויך. זיי וואַרטן דערנאָך. אין דער רגע ווי דאָס וועט פאַסירן,
וועלן זיי באלד אַ רוף טאָן אום שטובן־דינסט: נישט זיי!
נישט זיי! דאָס האָט ער געמשתינט אין בלאַק. ער! ער!
ער ווייסט דאָס. ער ווייסט וואָס עס דערוואַרט אים דערפאַר.
יעדער ווייסט וואָס עס דערוואַרט אַ העסטלינג פאַר שטאַנען
אין בלאַק. וואָס זאָל ער טאָן?

ניין פאַר אויגן אינגעשטאַבענע אין איין פאַר אויגן. אין
פאַר אויגן, יסורים־אויפגעריסענע, אַקייגן ניין פאַר אויגן.
קיינער רעדט נישט אַרויס קיין וואָרט. אַ קאַמף אויף לעבן
אין טויט. דער אַטעם פאַרנאַפט. די איינער פאַרהאַקט און
פאַרביטן. בלויז איין מויל שטייט אויפגעריסן, אַטעמט קנוילן
לופט: אַרײַן־אָרויס, אַרײַן־אָרויס.
וואָס זאָל ער טאָן?

אַ פּייער אין אים. פלאַמען לויפן אַרויף אום מוח, ברענען דעם
באלקן פון זיין קאַפּ־שאַרבן, ווילן אַרויס, און קאַנען
נישט.

אַ פּייער אין אים. פלאַמען לויפן אַראָפּ בוי פּינגער פון פּיס,
פאַרברענען זיין בויך־אונטערטויל, ווילן אַרויס, נאָר זיין

ק.
צעט ניק

פויסט דריקט דאָרט מיטן גאַנצן כוח. זיין מויל שטייט אָפן. ער
שעפט לופט ווי אַ וואַסער־פאַמפע לעבן אַ שריטה, ער וויל
לעשן דאָס פּויער.

וואָס זאָל ער טאָן? אויף זיין לייב איז בלויז די דינע בלוזע
און די דינע הויזן. מער נישט. קיינער טראַגט אויף זיך נישט
מער. וואָלט ער געטראַגן אַ דיקן מלבוש וואָלט ער אים איצט
געקאָגט אַראָפּטאָפּן פון זיך, צוזאַמענוויקלען אין אַ קנול, און
דאָרט אַריינשטאַנען.

וואָס זאָל ער טאָן?

ניין פאַר אויגן. זיי אַבסערווירן יעדן קראַמף אויף זיין פנים;
יעדן אויסגעשאַראַטן קנייטש אויף זיין שטערן; יעדן קאַבי
וואַלסיוון ציטער פון זיינע פיס. זייערע בליקן פרעגן: שוין?
שוין? אָדער צי וועט ער אויסהאַלטן ביז עס וועט זיך ענדיקן
די בלאַק־שפּערע? זייערע ציין, פאַרביסענע. פאַרהאַקטע. אויך
ביי זיי פאַרלייגט עמוצער אַ פוס אויף אַ פוס. נאָר זיי ווייסן:
ער איז געווען דער ערשטער! יעדער פון זיי וויל איצט אַז
דער ערשטער זאָל נישט אויסהאַלטן. נאָך אים וועלן אויך
זיי קאַנען אַרויסלאָזן אַ טראַפּן. ס'וועט הייסן אַז דאָס איז
פון ערשטן.

אויגן קוקן און פרעגן: שוין? שוין?

אַ קאַמף אויף לעבן און טויט. ניין ווילן ראַטעווען זייער לעבן
מיטן טויט פון אַ צענטן. אַקויגן זיי צאַפּלט אַ לעבן, אַ געבונדנעם
אין אייגענע קראַמפּן, און וויל זיך נישט אויסלעשן.
אַ קאַמף צווישן טויט און לעבן. ביז דער טויט כאַפט אים אָן
ביים האַלדז, דריקט. דריקט. נישטאָ מער קיין אַטעם. דער

מענטש קוקט דעם טויט גלייך אין די אויגן. דער טויט קוקט צוריק צום מענטש גלייך אין די אויגן. אויגן קוקן צו אויגן. אויגן פּרעגן צו אויגן : שוין? שוין? ...

— שוין.

אַ שלווה נידערט אַראָפּ אויף זיין פנים. ווי גאַטס האַנט וואָלט אָנגערירט אויף זיין שטערן. דאָס ברענענדיקע גהינום פאַר-לאָזט אים. ער ווייסט אפילו נישט וווּ, דורך וועלכן אָרט, דאָס פייער איז אַרויס פון זיין גוף. די קראַמפן לאָזן אָפּ, גלייכן זיך אויס אויף זיין פנים. זיין גוף בלייבט שטיין לער און שטייף, ווי אַן אויסגעברענטער האַלץ-שפּאַן.

— שטובן-דינסט! שטובן-דינסט!

ער שטייט. אין זיינע אויערן קלינגט דער רוף. פון זיינע אויגן קוקן אַרויס ווייסע טויבן.

שטיל אין בלאַק. שטיל אין לאַגער. ערגוין, צווישן די נאַרעס, האָט אַ שטובן-דינסט אַרויסגעשאַראַט דעם אַרבל אויף דער האַנט פון אַ העפטלינג, אַ קוק געטאָן אויף דעם אויסגע-ברענטן נומער אין פלייש, און אַוועק צום שטיבל פון בלאַק-עלטעסטן.

שטיל אין בלאַק. שטיל אין לאַגער. שטובן-דינסט דרייען זיך אויפן רוקן פון ציגל-אויבן. הין און צוריק. הין און צוריק. בלאַק-שפּערע.

ניינטער עטאפ :

א מענטש ליגט אויפן ציגל-אויזן

לאנג איז דער בלאַק, און לאנג דער ציגל-אויזן. ליידיק און לער. בלויז אין דער מיט טיילט דער גוף פון א מענטש אדורך דעם אויזן ווי א רייף. ער איז פארטיק.

זיין בויך — איבערגעוואָרפן אויפן אויזן. די הענט נידערין אראָפּ אויף איין זייט פון אויזן, און די פיס אויף דער אנדערער זייט פון אויזן. די שטובן-דינסט האָבן אים צוגעגרייט. ער איז פארטיק. מען וואַרט. באלד וועט זיך עפענען דאָס טירל פון בלאַק-שטיבל. פראַנצל, דער בלאַק-עלטעסטער, וועט פון דאָרט אַרויסקומען מיטן שמעקן.

ליידיק און לער. פון די נאַרעס, אויף ביידע זייטן בלאַק, קוקן העפטלינגס ווי צוואַמענגעדרוקטע עופות-קעפּ דורך דער דראַטינעץ פון זייערע שטייגן. שטייגן — אויסגעשטעלטע לענגאויס די ווענט. פון אונטן ביז צום סופיט. פול-פול מיט עופות.

א מענטש ליגט איבערגעוואָרפן אויפן אויזן.

פונדאנען זעסטו נישט זיין קאפ. פונדאנען זעסטו בלויז דעם
נאקעטן אונטערטייל פון זיין לייב; די אראפגעלאזענע חוזה,
וואָס דעקן צו אויף דער ערד די באַרוועטע פיסלעפל; די צוויי
גריבער פון זיין נאקעטן געזעס; צוויי לאנגע פיסביינער ווי
לאנגע שטרויען — געלט לאנגע שטרויען.

מען ווארט.

פון אָנהויב בלאַק דערנענטערט זיך דער בלאַקיעלטעסטער.
דו הערסט דעם קרייך פון זיינע שטיינע-טריט. די ערד בוקט
זיך צו זיינע פיס. ער קומט צו ביז צו דעם וואָס ליגט און
ווארט אויף זיין אַנקום; ער גייט אים פאַרביי, און דרייט
זיך באלד אויס, כדי דער שטעקן אין זיין רעכטער האַנט זאל
אויסקומען אַקייגן דעם געלן נאקעטן לייב. ער לאַזט אַ רגע
פאלן זיין בליק אויף דעם גוף ווי אין אירק דער אויבערער,
שטייענדיק פנים-אלפנים מיט דער צוגעגרייטער זאך פון
וועלכער ער דאַרף באַזווייזן אַ קונץ. ער הויבט באלד צוריק
ארויף דעם בליק. ער קוקט זיך ארום צו די אָנגעפילטע נאַרעס,
פון דער ערד ביז צום סופיט. ס'איז זיין. זיין בלאַק. אלע
פראַזשעקטאַרן פאלן איצט אויף אים. אלע אויגן — צו אים
געווענדט. ער איז איצט איינער אליין אויף דעם ווייסן אירק-
טעלער. ער, און די זאך — דאָס מעריום.

ער שאַרצט ארויף דעם אַרבל אויף זיין האַנט. דער ווייסער
שטעקן, אַן אויסגעצויגענער אין זיין פויסט. ער קוקט זיך
בשעת מעשה ארום. הויבט ארויף די אויגן הויך, הויך. אויבן.
אין די אויבערשטע נאַרעס, וווּ די קעפּ רירן אַן אינעם
סופיט: צי קוקן אלע? צי איז נישט איין פלאַק דאַרט
לער?

ער שאַראַט און פאַרבייגט דעם אַרבל פאַמעלעך. דער
ווייסער שטעקן, אַן אויסגעצויגענער אין זיין פויסט. פראַנצל
האַט אים געברענגט פון דער באַדראַמפּע, וווּ ער האָט אים
אַרויסגענומען פון דער האַנט פון אַ בלינדן. אַ גוטער שטעקן,
זעברעכט זיך נישט. אַז וואָס דאַרף אַ בלינדער אין אוישוויץ
אַ שטעקן? דער אויטאָמאָביל, אויף וועלכן מען האָט אים
אַרויסגעוואַרפן, קאָן דעם וועג צום קרעמאַטאָריום.
אַ מענטש ליגט אויפן ציגל-אויבן.

וואָס האָט ער געקאָנט זינדיקן? אפשר האָט ער מיטאַנצייט
געקוימט ביי אַ שטובן-דינסט אַ פאַרציע וואָסער-רופּ פאַר דער
ברויט-פאַרציע, און אַוונטי-צייט, ביים אויטטיילן דאָס ברויט,
האַט ער זיין פאַרציע אַראָפּגעשלונגען? — אָבער ער האָט דאָך
געוואָסט וואָס עס דערוואַרט אים פאַר נישט אַוועקגעבן די
פאַרציע ברויט!

אפשר האָט ער געשטאַנעט אין בלאַק בשעת דער בלאַק-
שפּערע? — אָבער ער האָט דאָך געוואָסט וואָס עס דערוואַרט
אים פאַר שטאַנען אין בלאַק!

וואָס האָט ער געקאָנט זינדיקן?

פונדאָנען זעסטו נישט דעם קאָפּ. פונדאָנען זעסטו בלויז דעם
נאַקעטן אונטער-טייל. אַט איז ער — דער אַנטבליזוטער
אונטער-טייל פון אַ מענטש! דער טייל פון גוף וועלכן די
האַסט אַממערסטן צוגעדעקט; דער טייל פון גוף וואָס איז
ביי דיר אַממערסטן אינטיים; דער טייל פון גוף וואָס איז
געווען ווי דיין קדשיק-דשים — גאַט פון ליבע האָט דאַרט
אַנטפלעקט זיין פנים צווישן די אויסגעשפּרייטע פליגל פון
צוויי כרוכים.

אַט איז ער — דער אויפגעדעקטער גוף־אונטערטייל פון א מענטש! ער ליגט אויפן ציגל־אויזן אין א בלאַק פון אוישוויץ.

גוף! ווער ביסטו?

אי האָסטו, גוף, געהערט צו א מאַן אין זיין פּרילינג, געשטרעלט ווי א יונגער ווידנאָט אין פּרימאָרנן פון הורש מאַי?

אי האָסטו, גוף, געהערט צו א מאַן אין דער צייט פון זיין פולער געבליטקייט; א געשפּילטער אפּפּאַל, צו וועמען פּרויערן אויגן האָבן זיך געהויבן מיט תּפּילה אין האַרץ?

אי האָסטו, גוף, געהערט צו א מאַן — רייף ווי שטאַרקער ווייך, קרעפּטיק־באַלאַדנט מיט גוף, ווי פולע שייערס אין סוף־זומער?

פונדאָנען זעט מען נישט דעם קאַפּ. פונדאָנען זעסטו בלויז זיין אויפגעדעקטן אונטער־טייל: געלע גריבער, הרובע, אַנשטאַט די צוויי עפּלי־העלפטן פון געזעס; און אַנשטאַט די צוויי פולע לעיק'עס פון פּיס־אויבערשענקלען — צוויי דינע, לאַנגע שטריווען, אַפּגערוקטע איינער פון אַנדערן. א ברייטער חלל. דער מעגלעכער אייער־זאָק הענגט צווישן זיי אַראָפּ ווי אַ לאַנגע, ליידיקע בעטלער־מאַרבע, און די רויטע ציגל פון אויוון קוקן אַרויס פון בידע זייטן.

אַט איז ער — דיין קדש־קדשים! אויפגעריסן און געשענדעט! רויטע ציגל פון אוישוויץ־אויזן — אַנשטאַט די לויטערקייט פון דער שכינה!

דער שטעקן הויבט זיך אַרויף: קוקט אַלע, — אַ קונץ! אַן שום אויגן־אַרבלענדעניש. דער אַרבל איז אַרויפגעשטאַרט. קוקט: אַט ליגט פאַר אייך אַ לעבן. איאַ? באַלד וועט איר זען —

דער שמעקן מאַכט אַ ווייס־פליענדיקן דרוי־פערטל ראָד אין
דער לופט, שניידט זיך אַרויף אין די צוויי געלע געזעכס
גריבער. בלייבט ליגן אויף דער מעטע!
די צוויי פיס גיבן זיך אַ טרויסל ווי אַן עלעקטרישער שטרעם
וואָלט זיי אַדורכגעלאָפּן. נאָר יעדער פּוס איז צוגעבונדן צום
איבערנעם האַק פּון אויבן, אויף דער צווייטער זייט איז ווידער
יעדע האַנט, באַזונדער, אַט־צווי צוגעבונדן.

אַט ליגט פאַר אייך אַ לעבן —

נאָך דעם צוואַנציקסטן מאָל — ווען אַט דער ווייסער שמעקן
וועט צוקומען צו דער נאָקטער מעטע — וועט נישט זיין
מער קיין לעבן! דער אַרבל איז אַרויפגעשאַרצט. נישטאָ קיין
שום אויגן־פאַרבלענדעניש. ביים צענטן מאָל וועלן די פּוס
מער נישט קיין דריגע טאָן. ביים פינפּצעטן מאָל וועט דער
קאַפּ־שאַרבן זיך ווידער אַ הויב טאָן, ווי אַן אויפגעוועקטער
פּון שלאָף. און שוין — אויס! דער געלער סקעלעט וועט דער
נאָך ליגן אַן אויסגעליידיקטער. דאָס לעבן וועט שוועבן פּון
דרויסן, אין דער לופט, איבער אים. איר וועט עס זען! איר
וועט עס זען!

אַט אַ קונץ פּון אַ ווייסן שמעקן!

אַ שמעקן וואָס האַט באַגלייט, אונטערגעשאַפּארט, און געפירט
אַ מענטשלעך לעבן ערגיץ אויף אַן אנדערער וועלט.

אַט אַ קונץ פּון אַ שמעקן! קיין שום אויגן־פאַרבלענדעניש.
דער אַרבל איז אויפגעשאַרצט.

נאָר אלע ווייסן אַז דאָס איז פאַרט אַן אויגן־פאַרבלענדעניש.
ווייל אין יענער רגע, ווען אַט דער גוף האַט געשמאַנעט אין
בלאָק בשעת דער בלאַק־שפּערע — איז דאָס לעבן פּון אים

ארויב. נישט איצט. דעמאלט. דעמאלט. ער האָט עס געמילט
נאָך דעמאלט. ער האָט עס געוויסט. אלע האָבן עס
געוויסט.

אַט ליגט פאַר אייך אַ לעבן. פונדאָנען זעסטו נישט זיין
פנים —

לעבן! לעבן! ווער ביסטו?

זי האָסטו געהערט צו אַ נייעם אויפגייענדיקן זיגמונד
פרויד?

זו אַן איינשטיין?

פונדאָנען זעט מען נישט זיין קאַפּ. פונדאָנען זעט מען בלויז
זיין נאַקעטן אויסגעדעקטן אונטער-טייל.

זאָג, לעבן! געבונדנס אויפן ציגל-אויזן אין אוישוויץ — ווער
ביסטו געווען?

זאָג, דו איינשטיין, פון דרויסנדיקער וועלט! זי וואָלסטו דיך
געקאַנט איינהאַלטן און נישט שטאַנען בשעתו „בלאַקישפּערע“
אין אוישוויץ?

זאָג, דו פרויד, פון דרויסנדיקער וועלט! ווען דו וואָלסט נישט
באַצייטנס אַנטלאָפּן, זי וואָלסטו נישט איצט געלעגן אַ געבונד-
דענער מיט אַראָפּגעלאָזטע הויזן אויפן ציגל-אויזן פון
אוישוויץ?

לעבן! לעבן! ווער ביסטו?

פון די נאַרעס, אויף ביידע זייטן בלאַק, קוקן העפטלינגס ווי
צוזאַמענגעדריקטע עופות-קעפּ דורך דער דראַטינעץ פון
זייערע שטייגן; שטייגן אויסגעשמעלטע לענגאויס די ווענט.

פון דער ערד ביז צום סופיט —

אַ מענטש ליגט אויפן ציגל-אויזן.

צענטער עטאפ :

תפילה אין אוישוויץ

א וואסערפאל פון געלע אויסגעטריקנטע ביינער.
זיי שיטן זיך געליצעשפריצטע, איינער איבער דעם אנדערן,
אראָפּ אַראָפּ, צום מיטן פון בלאַק.
פון אלע שפּאַרונעס און לעכער; איבער זייטן־ברעטער פון
די דריי־שטאַקיקע נאַרעס, דריקן זיי זיך אַרויס און שטראַמען
פון דער הויך אַראָפּ, אַראָפּ.
טויזנט סקעלעטן האָבן פּלוצלונג געעפנט אויגן. ברייט
צעעפנט.
אויסגעטריקנטע ביינער זענען פּלוצלונג אויפגעשטאַנען תּחית־
המתים.

שנעלער! שנעלער!

זיי רייסן זיך פון די ברעטער, אויף וועלכע זיי זענען פריער
געלעגן. א פייערדיקער באַגער שלאַגט פון זייערע אויגן,
שנעלער. שנעלער —

באלד וועט מען אויסטיילן די מיטאַגזופּ!
ביינער רוישן. ביינער קלימפערן. ביינער סדרן זיך, ביינער

שטעלן זיך אויס אין ריי. א סקעלעט הינטער א סקעלעט.
יעדער סקעלעט וויל זיין פריער אין דער ריי. ביינער קלאפן
זיך אן אין ביינער. זיי לעבן! זיי לעבן!

שנעלער. מען האָט שוין געבראכט די פעסער מיט זופ!
ווי אן אויסגעשטייפטער רוקן פון א שלאנג ציט זיך דער
לאנגער ציגל-אויזן אין מיטן בלאַק, פון עק ביז עק. קיינער
וועט דיר דאָ נישט זאָגן צי אין אָט דעם משונהדיקן ציגל-
אויזן איז ווער-אמאָל געוואָרן געהייצט. יענע, די צענדליקער
טויזנטער, וואָס זענען לעצטן ווינטער דאָ געווען, זענען שוין
פון לאַנג אַוועק הייצן מיט זייערע אייגענע לייבער דעם קרע-
מאטאָריע-אויזן. אָבער יעדע פּאָר אויפגעריסענע אויגן וועלן
דיר עס באלד זאָגן, און אין יעדער פּאָר אויפגעריסענע
שוואַרצאָפּלען וועסטו באלד קענען זען דאָס פּאָרגליווערטע
שטיין-געטליבענע בילד: אַ נאַקעטער סקעלעט מיטן קאָפּ
אַראָפּ, איבערן רוקן פון ציגל-אויזן. דער שטעקן פון בלאַק
עלטעסטן האַקט פון דאָרט אַרויס דעם לעצטן ווייסן וויבריר
פון הוטי-השדרה-פּאָדעם —

דער לעצטער וויבריר וואָס האָט אים צוגערעדט ער זאָל זיך
שטעלן אַ צווייטן מאָל אין ריי צו דער זופ-אויסטיילונג.

פאַרן אַוועקגיין אין קרעמאטאָריע האָט ער געוואָלט כאַטש
איין מאָל פאַרוואַכן דעם טעם פון צוויי זופן. צוויי פאַרציעס
זופ אויף איין מאָל! אָ, דער אויסגעבענקטער הלום פון יעדן
אין אוישווייך! ער האָט בשום-אופן נישט געקאָנט איבערלאָזן
נאָך זיך זיין הלום אַ נישט-פאַרווירקלעכטן.

אַ וואַסערפאַל פון ביינער.

אויף דער ערד, אַרום דעם לאַנגן ציגל-אויווך, אַ געלער שטראַם
נאַקעטע שאַרבנקעס; אויגן — צעפונקטע באַגערן, כוואַליעס,
כוואַליעס, איינע איבערן רוקן פון דער אַנדערער, צעשווימטע
און צעשפריצטע, צום אויסגעבענקטן ברעג, צום אָנהייב פון
בלאָק, צום אַרט וווּ עס שטייט אַ שווינגנדיק-פאַרנטיקער, אַ
גרויזאַמער, און אַן אימהיגעאכפערטער, ווי אַ צויבערער און
ווי אַ מכשף, מיטן שעפלעפל אין האַנט צווישן פעסער
זופּ — ער אַליין, דער בלאַק-עלטסטער!

ער וואַרט. זיינע אויגן אַריינגעשטאַכענע אין טיפן חלל פון
לאַנגן בלאַק. דער שעפלעפל אין זיין האַנט, נאָר דער שעפּ
פון לעפל רוט אויפן ראַנד פון פאַס. ער שטייט צווישן די
פאַרע וואַלקנס פון די פעסער זופּ, ער גייט-אויף פון צווישן
זיי ווי פון צווישן פלאַמען. דער גרויזאַמער שד. דער
אוישוויצער טויט איז איצט געהילט אין וואַלקנס פון זופּ.
ער גופא איז איצט — זופּ! ער, דער געוועלטיקער איבער
די פעסער! ער, דער שוידערלעכער זופּ-גאַט!

ער וואַרט. זיין בליק, דער אַריינגעשטאַכענער אין דער טיף
פון בלאַק, טרייסלט-אויף די אויסגעטריקנטע בינער, בלאַזט
אין זיי אַריין לעבן. און זיי שיטן זיך פון בידע זייטן לענג
אויס דעם בלאַק, פון די דריי-שטאַקיקע ברעטער-נאַרעס. פון
אלע לעכער און שפאַרונעס. אַראָפּ. אַראָפּ. שנעלער.
שנעלער.

אויפן רוקן פון ציגל-אויווך, נאָענט צו די פעסער, שטייען
די שטובן-דינסטן. הויכע שיסל-שטויסן אויף זייערע אַרעמס,
ווי קוימענס וואָס שטייגן העכער פון זייערע קעפּ. פאַרי-
שידענע שיסלען: טיפע, פלאַכע, ברייטע, שמאַלע; פאַרי-

זשאווערטיבלעכענע פון אַרעמע יידישע קעלערשטיבער, און
בלאָגעשירענע, פון באלעבאטיש-איינגעפונדעוועטע היימען;
קינדער-שיסעלעך.

מאמעס, אַרויסגעשלעפטע ביינאָנט פון די בעטן צו די
אוישווייג-טראַנספּאָרטן, האָבן מיט זיך מיטגעבאַפט אין
גרויסער כּהלה, ווער אַ טעפל, ווער אַ שיסעלע — „זאָל זיין
אַ פּיצל ווירטשאַפט פאַר די קינדער!“ — און דאָס איבער-
געלאָזט אויף דער ערד פון דער אוישוויצער באַן-ראַמפּע
פאַרן אַוועקמאַרש צו דער קרעמאַטאָריע.

שיסעלעך און טעפלעך —

אַ, איר יידישע שיסעלעך און טעפלעך, ירושהדיקע פון דורות!
מיילער פון מאַמעס זענען פון אייך געקאָרמעט געוואָרן ווען
זיי גופא זענען נאָך קליינע קינדער געווען! שיסעלעך און
טעפלעך, אויסגעבראַקירטע, וואָס האָבן מער נישט געטויגט
אַז מען זאָל זיי אַוועקפירן קיין דייטשלאַנד פאַרן דייטשן
פּאָלק — איצט זענען זיי אויפגעשטויסן אויף די אַרעמס
פון די שטובן-דינסטן. הויך-הויך. און טויזנט פאַר אַרויס-
געזעצטע אויגן קוקן צו זיי. טויזנט הערצער צאַפּלען. טויזנט
ליפּן פּרעפלען אַ תּפילה:

— אַ, גאָט! צוקומענדיק צום שטובן-דינסט, זאָל אויף מיר
אויספּאָלן אַ גרויסע שיסל!...

יעדער ווייסט, אַז אין אַ גרויסער שיסל באַקומט מען נישט
מער ווי אין אַ קליינער. זיגפריד, דער בלאַק-עלטסטער, האָט
זיין אייגענעם שעפלעפל און זיין אייגענע מאַם. פונדעסטוועגן
פלאַטערט דאָס לעבן אין דיין סקעלעט: „אַ, גאָט, אַ גרויסע

שיסל!..." פון אַ גרויסער שיסל עסט זיך אַנדערש. נאָכן
אויפעסן איז פאַראַן מער שיסל צום לעקן. און דער עיקר:
צוריקגייענדיק פון פאַם מיט אַ גרויסער שיסל אין די הענט,
ביסטו זיכער אַז עס וועט זיך, חלילה, נישט אויסגיסן קיין
טראָפּן פון דיין פאַרציע זופּ. „אַ, נאָט! נאָר דאָס זאָל מיר
נישט טרעפּן!..."

אַפּטמאָל: דו גייסט צוריק פון פאַם מיט דער פאַרציע קאַכיקער
זופּ אין אַ קליין שיסעלע; דאָס וואָסער-שפיגעלע דערגייט ביז
צום ראַנד; עס ברענט דיר די שפיץ פינגער; דו ביסט אויף
צוריקוועגס צו דיין נאַרע, און דו דאַרפסט זיך אַדורכשטופּן
צווישן האַרדעס העפּטלינגס וואָס שטייען דיר אין וועג —
און קוקן. רק זיי קוקן! דאָס לעבן אין דיר שטייט שוין
אויפן שפיץ פון אַטעם. דו שפירסט: דינע אויגן קריכן
אַרויס פון די לעכער. נאָר דו קענסט נישט און דו טאַרסט
נישט אַוועקנעמען די אויגן פון איבערגייענדיקן וואָסער-
שפיגעלע וואָס הייבט זיך איבער די ראַנדן. און דאָ, אַרום
דיר, רק מען שטופט זיך, און מען קוקט: „מוזלמענער!
פאַרשטונקענע מוזלמענער! וואָס האָט איר זיך דאָ אַוועק-
געשטעלט? פאַרפוילטע מוזלמענער! פאַרברענט זאָלט איר
ווערן אין קרעמאַטאָריע. לאַזט אַדורך! לאַזט אַדורך!..."
און זיי — רק זיי שטייען דיר אין וועג און קוקן. פּלוצלונג —
אַ שטופּ אינעם עלנבוין, און...

סקעלעטן וואַרפן זיך צו דער ערד. ביינער אויף ביינער. אַ
פאַרפלאַכטענער באַרג. ציינער פון איין מויל בייסן זיך איין
אין ציינער פון צווייטן מויל. צינגער זייגן פון דער שוואַרצער

ערד, לעקן-אויס ביזן סוף דעם פארגאסענעם ריח פון זופ.

דערנבער, שטייענדיק אין ריי, קוקן טויזנט פאר ארויסגעזעצטע אויגן צו דעם שמויס שישלען אויף דעם אָרעם פון שמוכך-דינסט. טויזנט הערצער פרעפלען אַ תפילה, די אינטימסטע תפילה פון האַרץ. פון דער טיפסטער טיף קומט זי. אַ תפילה, אין אלע שפראַכן פון אייראָפּע. יעדער ברענגט זי אַרויס אויף זיין שפראַך, יעדער לויט זיין נוסח. ניין, מען ברענגט זי נישט אַרויס. זי רייסט זיך פון זיך אַליין:

„אַן גאָט אַ גרויסע שיסל — — —“

אַז אַזעקגייענדיק פון פאָס זאָלן די אויגן קאָנען זען ווי די זופ ליגט אין איר אַ זיכערע.

ווייל נישט קיין זופ ליגט אין דער שיסל. דיין לעבן ליגט דאָרט. דיין לעבן? — מער ווי דיין לעבן. אַ סך מער. איבער דיין לעבן ציטערסטו נישט אזוי שטאַרק. אין דיין לעבן האָסטו שוין לאַנג פאַרגעסן. אינעם לעבן פון דיין ווייב, פון דינעם אַ קינד; אין דעם לעבן פון אַ געוועזענער וועלט — האָסטו שוין לאַנג פאַרגעסן. אַ, ניין! נישט דאָס ליגט אין דער שיסל. אַפילו קיין זכר פון דעם ליגט מער נישט דאָרט. דאָרט ליגט עפעס הייליקערס, עפעס דערהויבענערס, דאָרט ליגט אַ פאַרציע זופ!

אַ גאַנצע פאַרציע זופ!

און ווי גוט, ווי וויל איז דיר און ווי טייער, אויב דו ווייסט, אַז קיין טראָפּן וועט פון איר נישט פאַרגאַסן ווערן.

— העי! וואָס האָט איר זיך דאָ אַזעקגעשטעלט? ...!

יענע וועלכע האָבן שוין אַראָפּגעשלונגען זייער זופּ, אויס-
געלעקט די פאַרזשאַווערטע שויסל פון אינעווייניק און פון
דרויסן — שמעלן זיך באַלד אַוועק קוקן צו די וואָס גייען
ערשט אַוועק פון פאַס מיט די שויסלען אין זייערע הענט.
אַ געגיי פון שויסלען זופּ: קליינע געהויפטע שויסעלעך, וואָס
מיטן ערשטן בליק זעט מען באַלד די זופּ, און טיפע שויסלען,
פון וואַנען מען זעט בלויז די הויסע פאַרע אָן אויפגייענדיקע
פון ליידדיקע ראַנדן — מען דאַרף זיך אַריבערבייגן און
אַריינקוקן, כדי צו זען די זופּ מיט די אויגן. וואָס גיט דיר
דאָס קוקן אין פרעמדע שויסלען זופּ? מען ווייס נישט צוליב
וואָס מען טוט דאָס, נאָר ס'איז נישט מעגלעך דאָס נישט
צו טאָן. נאָך דעם ווי מען האָט שוין אויפגעגעסן די אייגענע
פאַרציע זופּ, אויסגעלעקט די אייגענע שויסל, מוז מען לויפן
קוקן ווי אַנדערע גייען פאַרביי מיט שויסלען זופּ. מען מוז!
מען מוז! ס'צייט. מען קאָן נישט דאָס נישט טאָן. נאָטש
וואָס וועט דיר דאָס געבן? וואָס וועט דיר דערפון אַרויס-
קומען? קיינער טראַכט אַפילו נישט וועגן דעם. ס'איז קלאַר
ווי דער אוישוויצער טאָג, און פאַרשטענדלעך ווי דער
אוישוויצער פאַרשטאַנד. מען מוז לויפן קוקן; ווייל ווי אזוי
קאַנסטו דיר דאָס גאָר אויסמאַלן צו בלייבן זיצן אויף דיין
נאַרע, נאָכדעם ווי עס איז שוין מער גאַרנישט דאָ צו לעקן
אויף דעם בלעך פון דיין שויסל, בשעת אונטן, אין בלאָק,
האַלט מען אין איין גיין מיט שויסלען זופּ?
די הענט וואָס האַלטן די שויסלען — פאַרשווינדן. דו זעסט
זיי נישט. דו זעסט בלויז — אַ געגיי פון שויסלען זופּ אין
דער לופט. הונדערטער שויסלען זופּ! אָן אומגעדייערע

איבערמענטשלעכע קראפט טרױבט דיך צו קוקן צו דער זופ
אין די שיסלען. זען יעדע באזונדער מיט דיינע
אויגן.

אָפּטמאַל זעסטו די הענט, און אָפּטמאַל זעסטו זיי נישט.
שיסלען זופ שוועבן אַנטקעגן צו דיר. אַלע צו דיר. ס'דינט
פון דייך נאָך, פון דייך מויל. דורך דיינע אויגן גיסן זיך
שיסלען זופ גלייך צו דיינע לידיקע קישקעס. אָן אויפהער.
אָן אויפהער.

ממש לעבן דיר שטופט זיך פאַרביי איינער מיט אַ קליין
שיסעלע זופ. מען זעט זי, די זופ. מען קאָן צו איר מיט די
הענט דערלאַנגען. ס'שלאַגט אַ פאַרע פון פולן, רייצנדיקן
שפיגעלע. דער טראַגער הייבט נישט אַרויס די אויגן. ער
שרייט אינעם פולן שיסעלע אַריין: פאַרפּוילטע מוזלמענער,
וואָס האָט איר זיך אַוועקגעשטעלט אין וועג? אַוועק, אַוועק!
דו טראַכסט: אַ, ווען דאָס שיסעלע קערט זיך איבער, און
פאַלט צו דער ערד! דו וואָלסט איצט געקאָנט דער ערשטער
זיך אַ וואַרף טאָן אויף דער קאלוזשע מיט די ציין. נאָר
באַלד ווי אַט דער שרייער איז אַוועק און אויסגעלעקט זיין
אייגן שיסעלע פון אינעווייניק און פון דרויסן, לאָזט ער זיך
אַראָפּ שנעל פון דער ברעטער־נאַרע און שמעלט זיך אַוועק
קוקן צו יענע וואָס גייען איצט אַוועק פון פאַם מיט פּולע
שיסעלעך. אַ שטייגער ווי אין דער זופ, וואָס דו האָסט נאָר
וואָס אַראָפּגעשלונגען, וואָלט זיך געפינען אַזאַ מין סם,
וואָס ווי נאָר ער קומט אין דיר אַריין, צווינגט ער דיך דו
וואָלסט באַלד לויפן קוקן צו פרעמדע שיסלען. אַ מאַגישע

דער זייגער
וואָס
איבערן קאַפּ

קראַפּט. העכער פון דיין שבל און שטאַרקער פון דיין
בודה.

טויזנט פאַר אויגן קוקן צום שיסלעך-שטויס אויפן אַרעם פון
שטובך-דינסט: אַ קליין שיסעלע ברייט די ביינער-שפיצן פון
די פינגער. אַ קליין שיסעלע קאַן דיר ווערן אַרויסגעשטויסן
פון די הענט צו דער ערד. אַ, גאַט! נאָר דאַס זאַל דיר נישט
טרעפן! אַ, גאַט! אַ, גאַט!...

תפילה אין אוישוויץ —

צו אַ שיסל, אַ טיפער, מיט טרייטע ראַנדין.

עלמטער עטאפ :

אוונט-אפעל אין אוישוויץ

עפעס בענקט זיך בשעתן אָוונט־אָפעל.

וואָס בענקט דיין האַרץ בשעתן אָוונט־אָפעל אין אוישוויץ?

שמיל.

ביים סוף פון לאַגער־שאַסיי ליגט אויף דער ערד, צונטער־רויט, דער גאַלער קאַפֿישאַרבן פון דער זון, און די אונטערשטע שורות פון דעם שמעכל־ראַטענעם מויער שמעקן אין אַ קאלוושע בלוט.

שמיל.

אַ טאָג שטאַרבט אין אוישוויץ.

אַרום און אַרום, אין די לאַגערן אַרום דיין לאַגער, שטייען איצט די העפטלינגס אויף די ציילונגס־פלעצער צום אָוונט־אָפעל. שמיל. באלד וועט זיך אויך אין דיין לאַגער עפענען דער טויער. דער דייטשער ראַפּאַרט־פירער וועט אַנקומען. ס.ס.־מענער וועלן ציילן. אַרדענונג. עס דאַרף שטימען די צאָל.

אקעגנאיבער דיינע אויגן שלאָגט אַרױס אַ פעטער, געדריכטער
רויך פֿון קרעמאַטאַריע־קױמען, אַ פֿונקען־געװיקלמער. ער
לאָזט זיך אַראָפּ אײבערן לאַנגן לאַגערי־שאַסי, ער שפּרױט
זיך אױס צופֿוסנס די אַפעל־פלעצער. דיר דאַכט: די פֿאַר־
ברענטע זענען פֿון געװױנהײט צוריק אָנגעקומען זיך שטעלן
אין ריי צו דער אָװנט־צײלונג.

די שטעכל־דראַטענע מױערן צינדן זיך אָן מיט דער רױטער
שקיעה. אָן אַ שיעור שטעכל־ראַטן. סײ פֿון דײן לאַגער און
סײ פֿון די לאַגערן אַרום דײן לאַגער. אָנגעגליטע שנורן. זײ
ציען זיך פֿאַר דײנע אויגן ווי אַ פֿולער בלאַט נאַטן־ליניעס,
אָנגעשריבענע אויפֿן האַרױזאַנט, מיט װאַך־טורעמס ווי מױק־
שליסלען בײ די זײטן —

אוישוויקקאַמפֿאַזיציע.

אינדרױסן, אויפֿן הױפטשאַסי, קערט צוריק אַ פֿאַרשפּע־
טיקטע פֿרױען־קאַמאַנדע פֿון דער אַרבעט. זײ מאַרשירן
אויפֿן װעג צום פֿרױען־לאַגער — אַ לענגלעכער פּילפּיסיקער
װערעמל אויפֿן נאַטנבלאַט. די קאַפֿאַ־פֿרוי טרעט מיט איר רוקן
פֿאַרויס. איר פֿנים צו די מאַרשירנדיקע שורות. זי האַלט
דעם שטעקן, אָן אויפֿגעװיבענעם, הויך אין דער לופֿט ווי
אַ קאַפעלמױסטער. לענגאױס די שטיל־שווייגנדיקע מענער־
לאַגערן הילכט אָפּ דער עכאַ פֿון איר סאַפֿראַנען קאַמאַנדרע־
געשרײ:

— צװײ־דריי־פּיר — לינקס!

— לינקס!

— לינקס!

קאפאָ — און סאַפראַנען-שטימע.

שטילע געזעגענונגס-שעה אין אוישוויץ. שעה פון אַוונטי
אַפּעל. דער טאָג סאַרלאַזט דעם לאַגער אויף אַ פייערדיקן
רייטוואַגן. דו קוקסט אים נאָך: וואָס איז דאָרט, ווייט-ווייט,
נאָך די שטעבל-דראַטענע מויערן, דאָרט ווי דער טאָג לאַזט
זיך אַראָפּ?

איז דאָרט סאַראַן אַ וועלט, אַ פרייע?

דו קוקסט אים נאָך: אַ לאַנגער אַנגעצונדענער טעפּיך אויפן
ים. ער ציט זיך ביז צו אַ געעפּנטן פייערדיקן מויער. די
פּרויען-קאָמאַנדע טראָגן דעם טאָג, אַן איינגעזויקלטן, אויף
זייערע אַקסלען. באלד וועלן זיי צוקומען צום ברעג. זיי
וועלן אים אַראָפּלאַזן ווי אַן ארון פון אַ שיף. אַלעמענס
אויגן וועלן אים נאָבקוקן אויף זיין לעצטן וועג צום פּרייען
לאַנד —

ביז דער פּיער-מויער וועט זיך הינטער אים פאַר-
מאַכן.

אַ טאָג גייט אַוועק. דו קוקסט אים נאָך: אַזוי קוקט אַ
געליבטע צום רוקן פון איר געליבטן, וואָס רייט אַוועק אויף
זיין פּערד. אינעם האַרץ איז פאַרחתמועט דער גורל: ער
וועט נישט קומען צוריק!

אַ, רייטער! נעם מיט זיך דיין געליבטע אויף דיין
פּערד!

אויף דער צווייטער זייט פון לאַגער וועט זיך באלד עפענען
דער מויער. דער ראַפּאַרטי-פירער וועט אַנקומען. פּראַנצישעק,
דער בלאַק-עלמטער וועט אויסשרייען: „פּערטיק! בלאַק 15,

שמילשמאנד!"... דער ס.ס.מאן וועט פארבייגיין. ער וועט ציילן די פיספאָר פון דער ערשמער שורה. נאָכן לעצטן פיספאָר ליגן די קעפ פון די טויטע. ביים פרימאָרגן-אפעל זענען זיי נאָך געשמאנען אין דער ריי. אינעם ליגן זיי אויף דער ערד גראַדליניק-אויסגעדרטע. זיי איען זיך אַרויס נאָך די פיס פון דער ערשמער שורה, ווי עס איט זיך דער לאנגער שטעקן נאָך אַ פאָן.

דער ס.ס.מאן וועט ציילן די שטייענדיקע פיספאָר אין איין אַטעם מיט די ליגנדיקע קעפ. אַרדענונג. די אַל דארף שטימען.

אויף איין זייט פון לאַגער שלאַנט אַ געדיכטער פעטער רויך פון קרעמאָטאָרע-אויזן, און אויף דער צווייטער זייט פון לאַגער גייט-אויס, אַ שמילער, דיין טאַג. אויגן קוקן אים נאָך : אַ, רייטער! — —
פלוצלונג :

איינער גייט אַרויס פון די שורות. די שקיעה צינדט-אָן זיין פנים. ער גייט איר אַנטקעגן. די געלע ביינער פון זיינע נאָקעטע הענט און פיס גליען זיך אָן. זיינע אַרעמס זענען שווער באלאָדן מיט דעם לעצטן גינגאָלד פון דער שקיעה. ער הויפט זיך דערמיט אָן אַ פולן סקעלעט, פולע פאַלעב, פולע גאפנס. אַ שווער-באַלאָדנטער שטעלט ער קוים זיינע טריט. ער דערווייטערט זיך. אַלע קוקן אים נאָך. ער גייט לענגאויס דער שורה טויטע. נישטאָ פאַר אים קיין פלאַץ צווישן די ליגנדיקע. גייט ער ווייטער, ווייטער, ביז צום סוף, לאַזט זיך אַראָפּ אויף דער ערד, ווי עס לאַזט זיך אַראָפּ

אַ מידער וואַנדערער צו דער געבענטישער רוב פון געלעגער
אין זיין צוריקגעקערטער הויב. רוקנוויילעכין לייגט ער זיך
אַראָפּ. סדרט זיך גלייך, גלייך, מיט דער טויטן-ליניע. דאָס
פנים צום אוישוויצער הימל — און לעשט זיך באַלד אויס
ווי אַנגעגלייט איין אינעם קאַלטן וואַסער.

ווידער אַ געלער קאַפּשאַרבן, ווידער געלע, נאַקעטע ביינער.
דער שטעקן פון פאַן איז לענגער געוואָרן מיט דער זעלבער
קאַליר.

ס'האַט נאָך קיינער קיינמאַל זיך נישט צווי אַוועקגעלייגט
ביים פרימאָרגן-אַפעל; און ס'האַט נאָך קיינער קיינמאַל
נישט זיך צוריק אויפגעשטעלט נאָכן אַראָפּלאָזן זיך אויף
דער ערד בשעתן אַוונט-אַפעל.

„אַ, רייטער! — —“

עפעס בענקט זיך בשעתן אַוונט-אַפעל —
וואָס בענקט דיין האַרץ בשעתן אַוונט-אַפעל אין
אוישוויץ?

שטיל.

אַ טאָג שטאַרבט אין אוישוויץ. איב, דעם טאָג, וועט מען
נישט פירן צו דער קרעמאַטאָריע. ער, דער טאָג, וועט זיך
נישט אַרויסוויקלען צווישן פעטן רויך פון קוימען. ער גייט
אויס שטיל. אַט צווי. אַט צווי, אויף די אַקסלען פון די
מיידלעך וואָס מאַרשירן דאָרט צוריק צום פרויען-
לאַגער.

איז עס נישט דאָרט דיינע אַ שוועסטער?

א מוטער?

א געליבטע?

שמילע געזעגענונגס־שעה. שעה פון אַוונט־אַפּעל. הינטער
דיין רוקן, ווייט־ווייט, פון דער שמילער לופט אַרום, שלאָגן
זיך אַפּ ביים ברעג פון דיין אויער אפּגעריסענע פּאליעם,
פּאליעם פון טאַצן־צעבראַזג:

— טצאָן... טצאָן... טצצצצצצאָן...

דו ווייסט: ס'איז דער אוישוויצער בלאָז־אַרקעסטער; אַפּענ־
ריסענע קלאַנגען, וואָס קומען פון אַרקעסטער־פּלאַץ. זיי רייסן
זיך צו דיר אַהער פון טיפּער שמילקייט אַרום.

די בעסטע מוזיקער פון אייראָפּע שטייען דאָרט אויסגע־
שטעלט אויפן פּלאַץ. אַ ליידיקער פּלאַץ. אויף אַ בענקל שטייט
דער קאָסטעלמייסטער. אַפּטמאַל טרעפט אַ פאַרשטאַפּונג ביי
דער קרעמאַטאָריע. לאַנגע רייען שטייען אויסגעשטעלט לעבן
דער גאַזקאַמער און וואַרטן. די אויוונס ברענען אָן איבער־
ריים. דאָס נאַפּטפּעלד איז נאָך איבערגעפולט מיט מוזלמענער
פון די לאַגערן. און פּלוצלונג, נאָ דיר: אַ פּריש־אַנגעקומענער
טראַנספּאָרט מיט צענטער טויזנטער! די ערגסטע צרה מיט
די נייע. אַפּטמאַל טרעפט, בשעת אַזא פאַרשטאַפּונג, איינער
פון די נייע הייבט אָן שרייען און באַלד — אַלע ווי איינער
נאָך אים! דעמאָלט הייבט אָן דער בלאָז־אַרקעסטער שפּילן:
טראַפּפּייטן! פּויקן! טאַצן!

די בעסטע מוזיקער פון אייראָפּע. יעדער פון זיי באַקומט
אַ טאַפּעלע זופּ.

אַקעגן־איבער דיינע אויגן גליען די שטעכלדראַטן מיט דער
לעצטער שקיעה. זיי צעבייטשן דעם האַריוואַנט ווי שאַרפּע

פראַזשעקטאַרן דריטער. די מיידל-קאָמאָנדיע מאַרשירט צווישן
זיי ווי אַ פאַרלויבענער פליער אויף דעם שונאָם ברענענדיקע
הימלען. מען זעט די נאַקעטע ביינער פון זייערע מאַרשירן-
דיקע פיס. זיי טראָגן מיט זיך די שטילע גסיסה פון טאָג אויף
די וועגס פון זייערע אויגן. איז נישט דאָרט דינע אַ שוועס-
טער? אַ מוטער? אַ געליבטע?

לינקס!

לינקס!

צוויי-דרייפיר — לינקס!

מוזיק אין קרעמאַטאָריע.

ווער פון דיין פאַמיליע, קאָן עס זיין, איז איצט געבראַכט
געוואָרן צו דער קרעמאַטאָריע? דו שטרענגסט אָן דיין זכרון,
דו ווילסט זיך דערמאַנען: ווער פון דיין נאָענטער אָדער
ווייטער פאַמיליע איז נאָך פאַרבליבן אין דרויסן, בשעת מען
האַט זיך אַוועקגעפירט קיין אוישוויץ?

— טאַץ... טאַץ... טאַצטאַטאַץ...

אַרקעסטער-פלאַץ — —

אַונט-אַפּעל. באלד וועט דער טויער זיך עפענען. דער
ראַפּאַרטי-פירער וועט אַנקומען. ס.ס.-מענער וועלן ציילן.
אַרדענונג.

שטיל. אַ טאַג גייט ארויס פון לאַגער. דיין טאַג. דו קוקסט
אים נאָך — —

עפעס בענקט זיך בשעתן אַונט-אַפּעל —

וואָס בענקט דיין האַרץ בשעתן אַונט-אַפּעל אין אוישוויץ?

צוועלפטער עטאפ :

ברית צווישן צוויי קרישקעלעך

איך האָב היינט איבערגעלאָזן פאַר דיר אַ קרישקעלע פון
מיין פאַרציע ברויט. זע, געליבטע, עס ליגט אויף דער דלאַניע
פון מיין האַנט ווי אין אַ קרישטאָלענעם שויסעלע —
נאָכט איבער אוישוויץ.

דער שלאָף ווינט די שבנים פון מיין נאַרע ווי אויף טונקעלע
טיבער. אינדרויסן צינדן זיך שמערן איבער די דעכער פון
די בלאַקן. צינדן זיך און לעשן זיך. היינט מער ווי אלעמאָל
האָט מיין האַרץ אַז דיר געבענקט. דעם טייערסטן קרבן פון
אוישוויץ האָב איך אַז דיר געוואָלט ברענגען. און איך האָב
געזאָגט : אַט דאָס ברויזעלע ברויט איז הייליק פאַר מיין
געליבטער ! זע, עס ליגט אויף דער דלאַניע פון מיין רעכטער
האַנט.

ווי ביסטו איצט, געליבטע ?

אפשר, אזוי ווי איך, זיצסטו איצט ערגעץ אין אַ דייטשן
פרויען־לאַגער אויף די ברעטער פון אַ נאַרע, און אזוי ווי איך
קוקסטו אום ברויט־ברעקעלע אויף דער דלאַניע פון דיין

ק.
צעטניק

האַנט; ווייל היינט, מער פון אלעמאַל, האָט דיין האַרץ צו
מיר געבענקט און דו האָסט געזאָגט: אָט דאָס ברויט־קריש-
קעלע זאָל זיין הייליק פאַר מיין געליבטן? !
זע, געליבטע! די טרער אויף דער דלאַניע פון מיין צווייטער
האַנט איז גרויס ווי דאָס ברויט־ברעקעלע.
קוב, לאַמיר אַרויסגיין פון בלאַק. מיר וועלן זיך צוועקשטעלן
אין דער פינצטערניש פון דער נאַכט. מיר וועלן שמיין אונטער
דעם זעלבן אוישוויצער הימל. איך דאָ, דו דאָרט. אונדזער
ליבע וועט אַדורכשפּאַנען צווישן די צוויי ברויט־קרישקעלעך
און זי וועט זיי איבערטוישן אויף די דלאַניעס פון אונדזערע
הענט. דו וועסט עסן מיינס, און איך וועל עסן דיינס.
זע, עס פינקלען נישט קיין שמערן איבער דעכער פון בלאַקן.
דאָס לעשן זיך פאַרבלאַנדזשעמע פונקען פון קרעמאַטאַריע-
קוימען.
בלויז דיין פנים וועט אייביק לויכטן אינעם גלאַנץ פון מיין
טרער.

דרייצנטער עטאפ :

אין ריי צו דער קרעמאטאריע

שורות.

נאקעטע שורות.

געלט נאקעטע סקעלעטן שטייען אויסגעשטעלט פינקטלעך,
גלייך, גרויס צו גרויס, קליין צו קליין —
„שטילשטאנה!“

צו מאַרגנס נאָך דער גרויסער סעלעקציע. באלד וועט מען
אויסרופן די נומערן וואָס דאַרפן אַוועקמאַרשירן צו דער
קרעמאַטאָריע.

אלע שטייען אויסגעשטעלט אויף די אַפעל-פלעצער. יעדער
בלאָק אויף זיין צוגעטיילטן אַפעלפלאַץ. נאקעטע שורות.
הונדערט אין דער ברייט. „זעמטלעכע יודען אַנטרעטן!“...
קיינער ווייסט נאָך נישט ווער עס איז נעכטן בשעת דער
סעלעקציע געוואָרן אויפגעשריבן. באלד וועט מען דאָס וויסן,
באלד וועט מען אַרויסלייענען די נומערן.

דאָס פעקל אוישוויצער קליידונג ליגט אויף דער ערד לעבן די
פיס, צונויפגעלייגט מיט אַ סדר : צו ערשט די מאַרינאַרקע,

דערויף די הויז, פירקאנטיק צוזאמענגעלייגט. שורות נאקעטע
לייבער אויבן, שורות קופקעלעך קליידונג אונטן. פינקטלעך.
דייטשיש פינקטלעך.

דער לעצטער אפעל. דער לעצטער אפשייד. אליין איז פון דיר
שוין געווארן צוגענומען. געבליבן בלויז דאס וואָס ליגט נאָך
פארשטעקט ערגעץ אינעם סקעלעט דיינעם; דאָס וואָס דו
רופסט עס: לעבן. דאָס וואָס דו ציטערסט אזוי דעריבער.
די קרעמאטאָריע גייט עס איצט צוגעבן. דו גופא וועסט
דאָס באלד דאָרט אַהין צו איר אוועקפירן.

ס'איז העל. ס'איז ליבטיק. פלוצלונג זעט מען אַ הימל.
אַ לויטערער הימל. ביז איצט האָט מען נישט געוואָסט, אז
אין אושוויץ איז ס'אָדאָן אַ הימל. ערשט איצט, בשעתן לעצטן
אפעל, ממש אין דער לעצטער מינוט, אנטפלעקט ער זיך פאַר
די אויגן.

אַ שטיק זון ליגט אויף דער וואַנט פון קעגנאיבערדיקן בלאַק.
דער אַפעלפלאַץ ווערט דיר פלוצלונג ליב ווי אַ וואַרעמע
היים. ער — דער שוידערלעכער אַפעלפלאַץ, אויף וועלכן דו
האַסט אזוי פיל געליטן, דו דערקאַנסט אים נישט מער.
פלוצלונג ווערט ער דיר טייער, אליין ווערט דיר דאָ טייער.
דאָ איז איצט דיין היים. דיין וועלט. דאָ לעבט מען! די שורות
נאקעטע סקעלעטן ציטערן. קיינער וויל זיך נישט שיידן פון
אַפעלפלאַץ.

דער הויפט־שאַסיי איז ליידיק. אלע אויגן צו אים געשפּיזלט.
קיינער ווייסט נישט וואָס אַזעלכעס עס קומט פאַר אין קרעץ־
מאטאָריע, נאָר יעדערער קוקט צום ליידיקן הויפט־שאַסיי,
וואָס ציט זיך אדורך לענגאויס די אַפעלפּלעצער און זעט דאָרט

דעם אנטפלעקטן סוד פון קרעמאטאָריע: די אויפגעשריבענע
נומערן וועלן באלד ארויסטרעטן פון די אפעלפלעצער און זיך
דאָרט אַוועקשטעלן.

דער הויפטשאַסי איז אינגט די קרעמאטאָריע.

די זעלביקע לינט. דער זעלביקער הימל. דאָ — דער אפעלי-
פלאַץ, דאָרט — דער הויפטשאַסי. קנאַפע צוויי צענדליק
מעטער טיילן זיי פונאַנדער. די זעלביקע לינט און געלע זאמד.
באלד וועט מען אויסשרייען פון אַ ליסטע די אויפגעשריבענע
נומערן. אויגן קוקן צו דער לאַנגער פאָדערשטער שורה:
הונדערט רוקנס, נאַקעטע סקעלעטן אויסגעשטעלט איינער
לעבן צווייטן; אַ לאַנגער געלער פאַס שטאַף אויבגעדרווילט
און אויסגעטראָלדט מיט גלייך אַראָפּגעקעמטע פעדעס. יעדער
פוס — אַ פאָדעס.

יעדער טראַכט: איך בין נישט קיין מוזלמאַן. איך בין געוונט
און שטאַרק. איך בין נישט צווישן די אויפגעשריבענע.
מוזאַנט אַז בשעת דער סעלעקציע קוקט דער לאַגעראַרצט
קורס-יכל אויפן געזעס. דער עיקר — דער געזעס. קוקנדיק אויף
דער אויפגעשטעלטער פאָדער-שורה, טראַכט יעדער ביי זיך:
איך האָב נאָך דאָרט פלייש. ער ווייסט אויף זיכער אַז ער האָט
נאָך פלייש. ער ווייסט אויף זיכער, אַז אזוי קוקט בשוים-אומן
נישט אויס זיין הינטן. נאָך עפעס: אויב אַנדערע קוקן אַטי
אַזוי אויס האָט אים דער לאַגעראַרצט נעכטן זיכער נישט
אויפגעשריבן. פאָרקערט, ס'איז גוט צו שטיין בשעת אַ
סעלעקציע צווישן אַט אַזעלכע. דינע שאַנסן זענען
זיכערער.

יעדער קוקט אויף די אויסגעשטעלטע לעכער-געזעסן וועלכע ציען זיך לענגאויס פאר די אויגן און איז בשעת מעשה צופרידן. יעדער זוכט מיט די אויגן וואָס טיפערע לעכער; וואָס מער פאָדעסדיגע פיס. אין האַראַן פיקט אַ האַפּענונג.

ס'איז שטיל. שורות אויסגעשטעלטע סקעלעמן שטייען און שווייגן. ס'איז טאָג. פלוצלינג דערפילט מען אַ טאָג. ס'איז פאַראַן אַ נאַנט און ס'איז פאַראַן אַ טאָג. נאָך אַ נאַנט קומט אַ טאָג. נאָך דאָס פילט מען קיינמאָל נישט. אָבער אז נאָכן טאָג וועט מער נישט קומען קיין נאַנט, דערפילט מען פלוצי לינג — אַ טאָג. מער פון אַלעמען טוליען זיך מוזלמאנישע ביינער צו אַזאָ וואַרעמער ליכטיקער טאָניקייט.

שטיל. אַ סאָך ליכט לינג דאָ אויפן אַפּעלפלאַץ. אומעטום איז פול מיט הימל. די שורות שטייען אָפּגערוקט אַכציק סענטימעטער איינע פון דער אַנדערער, און דער הימל לינג אויף די געלע רוקנס פון דער פאָדערשטער שורה סקעלעמן. אַלץ איז באַלויבטן. אויפן ליידיקן הויפטשאַסי זעט מען קלאָר — דעם טויט.

בלאָקעלטעסטע לויפן אַהער און אַהין. די אַלמעכטיקע געטער פון לאַגער זענען איצט זייער באַשעפטיקט. זיי זענען פאַרי האַוועט און פאַרפאַרעט. ס'לייגט זיך שווער אויפן שכל, אז דאָס אַלץ איז לכבוד די נאַקעטע געלע ביינער וואָס שטייען דאָ אויסגעסדרט.

אַ לויטערער הימל איז אויסגעשפּרייט איבער די גאַלע שיידל-קעפּ. די ליכט פון טאָג שטייט אין דער לופט ווי אַ גאַלדענער טייך. די שטילקייט גיסט זיך אַריין אין די אויערן און פאַרשטאַפט זיי. גאַנץ אוישוויץ שווייגט.

ווייט, ווייט, איבער די דעכער פון די בלאַקן ציט זיך אַ גראַד־
ליניקער פּאַס רויך צום הימל — בלאַ און יום־טובדיק. אַ ליב־
טיקער הימל. לויטער. שטיל. מיט אַ בלאַען וואַלקן קרעמאַר־
טאַריע־רויך.

דער טויט גלעט דיר דאָס פנים מיט זוניקע ליכט, מיט אויס־
געשפּרייטן הימל, מיט שוויגעניש:

— ס'וועט דיר נישט וויי טאָן.

— באמת נישט?

— זעסט דאָך ווי שטיל עס ציט זיך דער רויך צום הימל.

דער לאַגערי־עלעמענטער לודוויק! שמענדיק טראַגט זיך פון
אום דער אויבשוידערנדיקער געשריי. לודוויקן זעט מען נישט.
לודוויקן הערט מען. נישטאָ קיין העפטלינג וועלכער זאָל
נישט לויפן זיך פאַרשטעקן בשעת איבערן לאַגער טראַגט
זיך לודוויקס געשריי. איצט קאָן קיינער נישט אַנטלויפן.
זיין געשריי גייט פון איין עק לאַגער צו דעם צווייטן. מען
ווייסט נישט וווּ, ביי וועלכן בלאַק ער געפינט זיך. פון הינטן
אָדער פון פאַרנט.

באלד וועט עס זיך אָנהויבן. אויס מחשבות. צוריק אוישוויין.
צוריק סעלעקציע. צוריק קרעמאַטאַריע. לודוויק! באלד
וועלן זיי אַהערקומען, אַרויסלייענען די אויפגעשריבענע.
דער הימל ציטערט אויף די ביינער־אַקסלען פון די געלע
שורות. אַלץ ציטערט. ציינער קלאַפן. ס'איז קאַלט. דו ווייסט
נישט צי דיין לויב שמויסט זיך אַזוי אין די נאַקעטע ביינער
פון דינע שכנים, אָדער צי זיי ציטערן דאָס אַזוי און שמויסן
זיך אָן אין דיר.

באלד וועט עס זיך אנהייבן.

שכנים פון איין פריטשע, באקאנטע פון איין טראנספארט,
שטייען איינער לעבן דעם צווייטן. אויגן דרייען זיך אויס
צו אויגן. א פאך אויגן פרעגן:

— ווי קוק איך אויס?...

די צווייטע פאך אויגן גיבן א לויף איבער דעם נאקעטן
סקעלעט פון פרעגער. זיי געדענקען אים נאך פון דער
היים:

— גוט. דו זעסט אויס גוט. דער ענטפער רייסט זיך פון
מויל ארויס שנעל ווי נישט דאס וואלט געווען דער עיקר.
דער עיקר איז:

— און ווי קוק איך אויס?

דעם ערשטנס אויגן בארויכן זיך פון באקומענעם ענטפער,
א שטייגער ווי ער וואלט באקומען די תשובה פון לאגער
ארצט גופא. דער ענטפער האט איצט צוגעראפן זיינע
באהאלטענע געפילן. ס'ווערט אים שרעקלעך גוט. ער
ציטערט אזוי אויף פון גוטסקייט. יא, ער דערמאנט זיך: דעם
צווייטנס אויגן ווארטן דאך אויף תשובה. ער דארף ענטפערן
אויף דער געשמעלטער פראגע. קוקט ער אויף דעם לייב פון
צווייטן: א ביינערדיקער, אויסגעטרוקנטער סקעלעט —

— גוט, דו זעסט אויס גוט... — און דערביי טראכט ער: אן
ספּק אן אויסגעשריבענער! ס'איז דאך גאָר נישט קיין אורה
פון א מענטש! ער געדענקט נאך ווי יענער האט אויסגעזען
אין דער היים. ער געדענקט אים נאך פון די ערשטע טעג אין
לאגער. מיט זיך גופא איז ער כמעט זיכער. ס'הארץ גיט אים

האַפּענונג. ער באַמערקט נישט, אז ער זאָל זיך האָבן אַ סך
געענדערט. ער קען דען נישט זיין אייגן לייב? ער קוקט דאָך
דערויף יעדן טאָג. ניין! ער זעט נישט קיין שום שינוי. ער
דערמאָנט זיך נישט, אז ער זאָל אַמאָל האָבן אַנדערש אויס
געזען. יעדן טאָג טאַפּט ער זיך. אמת, ער זעט נישט זיין אייגן
פנים. ער זעט אָבער די פנימער פון אַנדערע און געדענקט
גוט ווי זיי האָבן אויסגעזען אַמאָל. ער באַשליסט דעריבער
ביי זיך פעסט, אז ער איז געוונט. ער פילט אז ער איז געוונט.
סאַראַ פאַרגלייך איז דאָס? דער צווייטער איז דאָך ממש
אַ סקעלעט! נישט מער קיין מענטשלעכע צורה! נאָר איצט,
אין אַזאַ מינוט, צו וואָס זאָל ער אים דאָס זאָגן?
און עס פאַלט אים גאַרנישט איין, אז פונקט אזוי טראַנט איצט
דער צווייטער וועגן אים.

אויף אַלע שפראַכן פון אייראָפּע, אויף איטאַליעניש און אויף
יידיש, אויף פּויליש און אויף האַלענדיש — פרעגן איצט אונגן
אין און די זעלביקע פראַגע: ווי קוק איך אויס? פאַרשידענע
קולטורן, פאַרשידענע קלימאַטן, פאַרשידענע שפראַכקלאַנגען
— אָבער אַלע מיט דעם זעלביקן מיינ אין דער פראַגע: „ווי
קוק איך אויס“? ...

רויך פון פאַרברענטע ביינער האָט אויף אַלע שפראַכן די
זעלביקע קאָליר.

*

דאָס איז מער נישט געווען הויפטשאַסי, דאָס איז געווען —
קרעמאַטאָריע. אַלע האָבן עס געשפּירט, סיי די וועלכע זענען

נאך געשטאנען אויפן אפעלפלאץ און סיי די וועלכע זענען
אריבער אהערצא.

דאָס איז מער נישט געווען טויט — דאָס איז געווען אוישווי-
צער טויט. פאַראַן אוישוויצער לעבן און פאַראַן אוישוויצער
טויט. דאָס איז געווען דער טויט פון אוישוויצער לעבן. צום
געוויינלעכן טויט זענען אלע דאָ צוגעוויינט. קופּעסווייז,
קופּעסווייז ליגן זיי הינטער די בלאַקטויערן. אַ טויטער ליגט,
אַ געהאַנגענער הענגט. אַבער טויטע זאָלן שטיין און קוקן
צו דיר מיט אַפענע לעבעדיקע אויגן? ...

דאָס איז עס.

אַט איז ער, דער פּחד, פאַר וועמען דער אוישוויצער פּחד האָט
געציטערט. מען זעט אים איצט מיט די אויגן. ער שטייט אויפן
הויפטשאַסי און וואַרט מען זאָל דיר צו אים אַריבערפירן.

קנאַפע צוויי צענדליק מעטער ערד טיילן בלויז אָפּ דעם
אפעלפלאַץ פון הויפטשאַסי. שטובן-דינסטן אויסגעשמעלט
פון ביידע זייטן מיט גראַבע שטעקנס אין די הענט. אנדערע
כאַפּן דערווייל אַרויס פון די שורות די אַרויסגערופענע
נומערן. דער הויפטשאַסי גייט דיר אַנטקעגן: קרעמאַטאָריע!
שטובן-דינסט שלאַגן מיט שטעקנס איבער שיידלקעפּ. דער
מוזלמאַן לויפט צווישן זיי אַדורך מיטן פעקל קליידונג אין
זיינע אויפגעהויבענע הענט, ווי איינער וואָס גייט אַריבער
אַ טיור, ער לויפט גייענדיק און גייט לויפנדיק. דאָס פעקל
שטערט אים צו שיצן מיט די הענט דעם קאָפּ. אַבער מוותר
זיין אויפן פאַרמעג בשעתן לויפן אויפן קרעמאַטאָריע-זוועג —
חלילה, דאָס פאַלט אים גאַרנישט איין.

אַנקומענדיק צום הויפטשאַסי שרייט פון מוזלמאַנס אויגן

אַרויס אַ צופרידענע שרעק, אַ שלווהדיקער פּחד: ער איז בשלום אַריבער דעם וועג! ער קוקט מיט גרויסע שוואַרצ־אַפּלען. פּון אַפּן־שטייענדיקן מויל רינט אַ לאנגער גאווער, פּון דער נאָז — אַ לייכען. ער ווינט גישט, נאָר פּישטשעט מיט גאַנצן כּוח און טענהט פאַר עמעצן, אַ נישט זעוודיקן; ער דערציילט אים עפעס־וואָס אָן אויפהער. דאָס קול קומט ביי אים נישט אַרויס פּון אַפּן־שטייענדיקן מויל נאָר פּון די ריפּן קומט עס אַרויס. דאָס קול קלאַפט דאָרט ווי אַ פאַר־משפּטער מיטן קאַפּ אין די קראַפּטן פּון זיין זעלע. ער פּיש־טשעט אין דער לופט אַריין מיט אַ קול וואָס איז תּהילת ברייט, פּלאַר, געקאַרנט ווי דער קאַפּ פּון אַ טשוואַק, דערנאָך לאנג, רונדיק, דין־פאַרשפּיצט. ער הערט נישט אויף צו דרייען מיטן קאַפּ ווי צו אַ פאַרהוילענעם טאַקט און פּישטשעט מיטן גאַנצן כּוח.

טאָג און נאַכט, ליגנדיק אויף דער פּריטשע, האָט ער געאַנט וועגן דעם אינטיקן שטיין דאָ. ער האָט דאָס געזען מיט צוגעמאַכטע אויגן. דאָס האָט געשטראַמט אין זיינע אַרערי־קאַנאַלן אַנשטאַט בלוט. דער ווי דערפּון איז געלעגן אינע־ווייניק אין אים און דער פּחד פאַר דעם איז געשטאַנען פּון דרויסן פאַר די אויגן. ער האָט עס געזען, אָבער פּון דעס־וועגן האָט ער געהאַפּט, אַז ער זעט עס נאָר. אים וועט עס אפשר אויסמיידן. איצט, שטייענדיק אויפּן הויפטשאַסני, זעט ער פּלוצלינג עפעס אַזעלכעס וואָס פּרוער האָט ער וועגן דעם נישט געאַנט: דער פּחד איז אַריין אינעווייניק אין זיין געביין און דער ווי הענגט פּון דרויסן פאַר די אויגן. ס'מוז אים נישט ווי אינעווייניק, נאָר פּון דרויסן. דער אויסגעשפּרייטער

הימל איבער די אויגן — טוט אים וויי. דער טאג טוט אים
שרעקלעך וויי. דער אפעלפלאץ צווישן די צוויי בלאַקן, דארט
ווי עס שטייען די איבערגעבליבענע — טוט אים מוראדיק וויי.
דער האַריוואַנט וואָס איבער די שטעבלראַטן ציט פון אים
ארויס לאַנגע פלאַנטעס ליכט. די פלאַנטעס ציען זיך, ציען
זיך אָן אַ סוף. ער ווייסט נישט צי עס ענדיקט זיך איצט אַלץ
אָדער עס הייבט זיך איצט ערשט אָן; צי שטאַרבעט ער איצט
אָדער ער ווערט איצט געבוירן. באלד וועט מען אים אוועק-
פירן צו אַ שוידערלעכער אומבאַווסטקייט. ער טרינקט זיך
אין אַט דער אומבאַווסטקייט ווי אין אַ ים. ניין, ס'איז נישט
קיין ים, ס'איז — פחד! ער ווערט איצט דערטרונקען אין
אַ פחד. דאָס מויל איז פול. ער קאָן נישט שרייען. נאָר אינעם
ווייניק שרייט עמעצער פון ערגעץ אַרויס, פון אַנהייב ברייט,
פלאַך, געקארבט, און לסוף רונדיק, דין, שפיציק.

דער פחד שרייט אויפן אוישוויצער הויפטשאַסיי און דער
עכאָ ענטפערט אים אַפּ פון נאָקעטע מוולמאַנישע ריפן
אַרויס.

אויף די אַפעלפּלעצער שטייען די איבערגעבליבענע. יענע
וועלכע מען האָט נאָך דאָס מאָל נישט אויפגעשריבן זייערע
נומערן. זיי קוקן צום הויפטשאַסיי, צו די מיט וועלכע זיי זענען
אַקאַרשט געשטאַנען צוזאַמען, אַקסל ביי אַקסל; צוזאַמען
געלעגן אויף דער פריטשע, צוזאַמען געהלומט וועגן דער היים
אין זניקן איטאַליע אָדער אין רוישיקן פאַרזי; געהלומט
וועגן גאַסן, טראַמווייען, פאַרהאַנגען איבער פענצטער, און
וועגן אַ קינד וואָס האָט נאָרוואָס אַנגעהויבן שטעלן די
ערשטע טריט, לויפט, לויפט, און פאַלט אַרײַן גלייך אין דיינע

געעפנטע אַרעמס. ערשט האָסטו מיט זיי גערעדט און אַט
שטייען זיי שוין דאָרט אויפן הויפטשאַסיי. זיי שטייען און
קוקן אַהער מיט אַזעלכע גרויסע שטומע אויגן. זיי זענען
אָוועקגעגאַנגען פון דיר און זיך אפילו נישט געזעננט. קיין
איינציק וואָרט נישט אַרויסגעערעדט. זיי ווייסן דאָך וויאָהין
מען פירט זיי! וואָלטן זיי נאָטש נישט געקוקט מיט אַזעלכע
אויגן! פאַרוואָס שרייען זיי נישט? פאַרוואָס וויינען זיי
נישט? פאַרוואָס איז דאָ אַזוי שטיל?

אויגן קוקן צו אויגן. פון הויפטשאַסיי צום אַפעלפלאַץ און פון
אַפעלפלאַץ צום הויפטשאַסיי. מען קאָן נישט נישט קוקן. דאָ,
אויפן אַפעלפלאַץ, נאָפּט דיך פּלוצים אַרום אַ שוידער: זיי
אָזוי קאָן אַ לעבעדיקער, אַ באַקאַנטער, וועלכער שפּייט דאָרט
אויפן הויפטשאַסיי, קוקן צו דיר מיט אַפענע אויגן און איז
פאַרט אַ טויטער? זיי אָזוי האָבן זייערע אַקסלען ערשט אַ
מינוט פריער אַנגערירט איינער דעם צווייטן? דאָס איז דאָך
נישט קיין טויטער קערפּער. מיט אַ טויטן קערפּער קאָן מען
אפילו צודעקן זיך אויף דער פּריטשע, עס זאָל נישט זיין אַזוי
קאַלט. אָבער אַ טויטער זאָל שטיין און קוקן אויף דיר מיט
אַזעלכע צוויי אַפענע אויגן! רבונג של עולם, פאַרוואָס איז דאָ
אַזוי שטיל? ...

— גאַנג! גאַנג!!!

— בלאַקשפּערע! בלאַקשפּערע!!!

די געשרייען פון די בלאַקשפּערע מיטן זיך אויס מיט די
מוראדיקע קלעפּ אינעם גאַנג. די איבערגעבליבענע אויפן
אַפעלפלאַץ לויפן צוריק אַרײַן אין די ווידער געעפנטע בלאַקן.
זיי כאַפּן זיך שנעל אַרויף אויף די ליידיקע פּריטשעס, פאַר-

ק.
צעטניק

שטעקן זיך, קארטשען זיך איין. זיי זענען צוריק אין דער
ליבער היים. דאס האלץ פון דער נארע איז איצט ווייך ווי
א מאמעס שוים. די לופט פון די לידיקע פלעצער פון די
אזעקגעגאנגענע שכנים הילט זיך צום ווי א ווארעמע
דעק.

אין דרויסן, איסן הויפטשאסי, שטויען נאך יענע און ווארטן
אין זום מארש אין דער קרעמאטאריע.

פערצנטער עטאפ :

דער לעצטער וויכוח

איזאלאציע־בלאָק.

מען האָט נישט אַרויסגעזען דאָס האַלץ פון די נאַרעס. דאָ איז מער נישט געווען צו דערקענען קיין צורה פון אַ בלאָק. אַלץ איז דאָ געווען פאַרגאַסן מיט נאַקעטע ביינער. די סקעלעטן האָבן אַלץ צוגעדעקט. זיי האָבן געהאַנגען קופּעס־ווייז אויף די זייטן־ברעטער פון די דרייפאַביקע נאַרעס ביז אַרויף צום סופּיט. אויבן זענען זיי געקראַכן ווייטער און ווייטער, און צוגעדעקט די בעלקעס־נעץ אונטערן סופּיט.

איזאלאציע־בלאָק. —

ביי דער קרעמאַטאָריע איז איצט אַ פאַרשטאַפּונג. די אויטאָ־מאָבילן פירן ניי־אַנגעקומענע טראַנספּאָרטן פון דער באַן צו דער קרעמאַטאָריע. זיי פאַרן הינדאָן־צוריק, הינדאָן־צוריק. ביז די אויטאָמאָבילן וועלן זיך באַפרייען זענען די העפּטלינגס דערווייל געוואָרן אַריינגעשטופּט אין די דריי איזאלאציע־בלאָקן. מען וועט זיי קומען נעמען ווען ביי די קרעמאַטאָריע־אוינונגס וועט ווערן אַ ביסל פרייער. אפשר היינט, אפשר מאָרגן. דערווייל זענען זיי דאָ אַפּגעשלאָסן.

איזאלאציע-בלאָק.

דאָ איז מער נישטאָ פאַר וועמען מורא צו האָבן. דאָ ביסטו שוין באַפרייט פון די געזעצן וואָס הערשן אין די נאַרמאַלע אוישוויצער בלאָקן. דאָ גיט קיינער מער נישט אויף דיר אַכטונג. דאָ איז מער נישט פאַראַן נישט קיין „שטובן-דינסט“ און נישט קיין בלאָק-עלטעסטער; נישט קיין קאַפּאַ און נישט קיין לאַגער-עלטעסטער —

איזאלאציע-בלאָק.

אַלע האָבן דאָ געשריגן. ווי זיי וואָלטן געוואָלט אין דער לעצטער מינוט פון זיך לאָזן אַרויסהערן דעם לעצטן רעשט פון זייער קול. אויף דער ערד האָט געפלייצט אַ געלע איבער-שווענקונג פון ביינער ביז איבער דעם ציגל-אויבן. מען האָט גאַרנישט מער אַרויסגעזען. אַליץ פאַרגאַסן מיט אַ געלקייט פון נאַקעטע ביינער, סיי אויף די ווענט, סיי פון אויבן, סיי פון אונטן — אַ פלייצנדיקער מבול פון ביינער.

יעדער האָט זיך געדראַפּעט אַרויף צו די נאַרעם. קיינער האָט נישט געוואָלט דערדריקט ווערן אונטן אויף דער ערד. יעדער האָט געזוכט אַ שטיקל באַקוועם אָרט: אַפּשר וועט מען דאַרפן דאָ איבערנעכטיקן. יעדער האָט געוואָלט זיין שטאַרקער פון צווייטן און קריכן איבער דעם צווייטן. אַלע זענען געקראַכן איבער אַלע. נאַקעטע ביינער פון הענט האָבן זיך געדראַפּעט צו דער הויך איבער נאַקעטע ביינער פון הענט; איבער נאַקעטע ביינער פון פיס; איבער נאַקעטע שוידלקעס.

הענט געצויגענע צו דער הויך. אַרויף. אַרויף.

יענע, וואָס זענען געלעגן אויבן, האָבן אַרויסגעשטופט שטיקער

קעפּ דורך די פּלאַכע פענצטער־לעכער און אַרויסגעשריגן מיט
קול־יקולות: מען זאָל זיי אַרײַנגעבן זייערע פּאַרציעס ברויט
פּון היינטיקן טאָג! ווײַל אויב מען פירט זיי היינט נאָכנישט
צום פּאַרבּרענען — קומט זיי דאָך די היינטיקע פּאַרציע
ברויט!

אַנדערע וואָס זענען געלעגן לעבן די ווענט, האָבן געזעצט
מיט די פּויכטן אין די האַלץ־זוענט, אַרויסשרײַענדיק
דורך די שפּאַרונגעס: די פּאַרציע! די פּאַרציע!!

זיי האָבן געשריגן און מודיע געווען אז זיי וועלן נישט
שווייגן. זיי ווייסן אז די בלאַק־עלטסטע וועלן זיי שטענדיק
דערנאָך פאַר זיך צונעמען אָט די ברויטן זייערע פּון היינטיקן
טאָג, און זיי שטענדיק אײַנשווישן אויף ציגאַרעטן. זיי האָבן
דערפּון שטענדיק געוואַרט, אָבער ביז היינט האָבן זיי
געשוויגן. נאָר איצט האָבן זיי מער נישט קיין מורא. מען
פירט זיי פּיזוי אין קרעמאַטאָריע. איצט וועלן זיי זיך נישט
לאָזן. זיי וועלן שרייען. זיי וועלן מאַכן געוואַלדן. גיך זאָל מען
זיי אַרײַנגעבן די פּאַרציעס! זיי פאַרלאַנגען דאָס וואָס עס
קומט זיי.

— די ראַציע! ... די ראַציע! ...

אַ צוגעדריקטער מיטן רוקן צו דער וואַנט שטייט פּערברער,
און דער חלום פּון זײַנע צווייאונצוואַנציק יאָר צאַפּלט־אויף,
פלעמלדיק, אַקויגן זײַנע אויגן. פּון ביז ווײַווייט עס דערי
גרייכט זיין זכרון האָט ער שטענדיק געהאַט דאָס געפּיל אז
די בענקשאַפט צו קומען קיין אַרץ־ישׂראַל איז אַרויס אַ
צוזאַמענגעבונדענע מיט אים פּון זיין מוטערס טראַכט. אַ גאַנץ

לעבן האָט ער זיך געגרייט דעם הלום מקיים צו זיין. דעם זאפט פון זיינע בעסטע יאָרן האָט ער אַוועקגעגעבן דער דאָזיקער אידעע. אויך זיין שרייבערישן טאַלענט, די מתנה פון גאָט, האָט ער איר אַוועקגעשענקט. אין געטאָ, ווען אַלץ האָט אויסגעזען צו זיין פאַרלוירן, האָט ער אָנגעהויבן צוגרייטן אַ ווידערשטאַנד קעגן די דייטשן. ער האָט געמאַנט און געוועקט. ער האָט אויפגעוויזן אז צו פאַרלוירן איז מער נישטאָ, אַבער ס'איז נאָך פאַראַן צו געווינען דעם כבוד פון מענטשלעכן צלם. נאָר דער שיליווער רב האָט קעגן אים געטענהט: ווידערשטאַנד אין געטאָ איז — זעלבסטמאָרד. און ע-ל-י דיין תורת־משה טאָר נישט אַ ייד מיט אייגענע הענט ברענגען אויף זיך דעם טויט.

איצט ליגט דער נאָקטער שוידלקאַפּ פון שיליווער רב אַ צוגעדריקטער צו פערבערס סקעלעטישן ברוסט־קאַסטן. מען האָט זיי זאַלבענאַנד געשויקט קיין אוישוויץ. צוויי באַזונדערע קעגנגעזעצטע וועלטן. נאָר אין אוישוויץ זענען זיי אַריין אין איין בלאַק; אויף איין נאַרע געלעגן; צו איין סעלעקציע געשטאַנען; און איצט גייען זיי צוזאַמען אין קרע־מאַטאָריע.

אַ געדראַנג און אַ רעש. וווּ נאָר דיין אויג פאַלט — נאָקטע סקעלעטן. יעדער סקעלעט זוכט פאַר זיך אַן אָרט וווּ זיך צו קאַנען אָנלענען. קיינער וויל נישט אויף זיך טראָגן די מאַסע פון צווייטנס ביינער. אַלע ווילן אַרויף. נאָר אויבן זענען אַלע נאַרעס איבערפולט, געשטאַפט. הענט מיט אויסגעשפּרייטע ביינער־פינגער ציען זיך צום אַרויף, צום אַרויף.

— זייט זיך מודה, שיליווער רב, אז גאָט פון די גלותדיקע

הימלען ליגט דאָ איצט צווישן דעם ביינערהויפן,
א מוזלמאן!

די הויט פון שיליווער רב'ס פנים איז באדעקט מיט א מאַדנעם
קאַלירטן צרעת. די הויט שוילט זיך ווי דינע שוּפּן-קאַרע פון
אַן אויסגעטרוקנטן בוים. און דאָס שוילעכץ איז פיל-פאַרביק,
גרוין-שימלדיק און ראָזאַ-געל. מאַדנע, אפילו איצט, קוקנדיק
אויפן פנים פון שיליווער רב, זעט פערבער אים נאָך אלץ ווי
ער האָט אויסגעזען אמאָל מיט דער געדריכטער גאַלדיברויני
לעבער באַרד און אויסגעלאַנגטע פלאַשן-פּאַר אראַפּטאַלנדיקע
פון ביידע זייטן. ער קאָן זיך נישט פאַרשטעלן אַז אַט דאָס
יינגליש צרעתדיקע סקעלעט-פנים איז דאָס פנים פון שיליווער
רב. אים דאַכט תמיד, אַז דער שיליווער רב רעדט צו אים אַרויס
פון הינטער אַזאַ מאַדנע מאַסקע. — וואָס האָסטו געאַגט,
פערבער? — פּרעגט אים דער שיליווער רב.

— איך זאָג אַז עס וועט שוין קיינער קיינמאָל נישט
אַריינבלאָזן אַ לעבן אין די דאָזיקע ביינער. מיר האָבן
געזינדיקט, שיליווער רב! זייט זיך איצט מודה ומתודה:
מיר האָבן געזינדיקט!

די אויגן פון שיליווער רב הייבן זיך אויף צו פערבערן:
— צי זעסטו נישט, פערבער, אַז גאָטס גייסט שוועבט איצט
דאָ איבער אַט דעם חורבן און באַשאַף? צי פילסטו נישט, ווי
מיט אונדזערע ביינער ראַנגלט זיך איצט יעקב מיטן מלאַך?
מיר זענען דער גיד-הנשה אינעם דאָזיקן געראַנגל! זיי שטאַרק,
מיין קינד, אין דער איצטיקער מינוט זיי שטאַרק...
הענט האָבן זיך געצויגן צו דער הויך. אַרויף. אַרויף. נאַקעטע

סקעלעטן איבער נאקעטע סקעלעטן. א ווילדער גערענגל פון
ביינער אויף ביינער. יעדער סקעלעט האָט איצט געקעמפט
פאר אַ שטיקל פלאַץ וווּ זיך צוועקצולייגן. רו, אַ ביסעלע
רו.

פערבער האָט דערזען דעם סוף. אַ מורא איז אים באַפאַלן.
אַלע גייען צו דער קרעמאַטאָריע. ער — צווישן אַלע. ער —
אַזוי ווי אַלע. ערשט איצט האָט ער דערפילט דעם סוף. ביז
איצט האָט ער דעם סוף בלוז געזען אויסער זיך — אין דעם
אומאויפהערלעכן מענטשן־שמראָב, וואָס ציט טאָג און נאַכט
פון דער אוישוויצער באַן־ראַמפּע ביז צו דער קרעמאַטאָריע.
איצט, דאָס ערשטע מאָל, האָט אים אַרומגעכאַפט אַ ווייטיק
לעבער רחמנות אויף זיין נישט־געלעבט לעבן. זיינע צוויי און
צוואַנציק יאָר האָבן זיך איצט געטוליעט צו אים ווי פּיצלעך
קינדער צו זייערער אַ מאַמע בשעת אַ קינדער־אַקציע אין
געטאָ, און זיי האָבן ביי אים געבעטן ער זאָל זיי שיצן. זיי
האָבן מורא פאַר דער קרעמאַטאָריע.

— שיליווער רב! ... שיליווער רב! ...

ער האָט געוויינט.

די געשרייען האָבן זיך געהויבן וואָס אַמאָל שטאַרקער: „די
ראַציע! ...“ „די ראַציע! ...“ די מוזלמענער האָבן נישט אויפֿ
געהערט צו קלאַפּן מיט די הענט אינעם האַלץ פון די ווענט,
מען זאָל זיי אַרײַנגעבן די פאַרציע ברויט וואָס עס קומט זיי
פאַרן היינטיקן טאָג.

די אויגן פון שיליווער רב האָבן צו אים געקוקט. און פּלוצ
לינג: דאָס איז מער נישט געווען דער שיליווער רב אַזוי ווי
ער האָט אים געקענט פון געטאָ, און אויך נישט דער סקעלעט

וואָס איז מיט אים געלעגן אויף די ברעטער פון דער נארע.
דאָס איז געווען — אַ מענטש! אַ מענטש, אַ נאָקעטער, וואָס
וועט באלד אוועק אין קרעמאַטאָריע. און אין די אויגן פון אַט
דעם מענטש האָט ער פלוצלינג דערזען, אַן אויפגעוויקלטן, דעם
סוד פון טויט. ער האָט געזען: דאָס וואָס האָט אַמאָל באלעבט
אַט דעם סקעלעט האָט שוין צוריק דערגרייכט צו זיין מקור.
קינער דאָ, אין אוישוויץ, איז מער נישט קיין הערשער איבער
דעם. די געלויטערטע דערקענטעניש האָט צו אים אַרויסגע-
קוקט פון ברויט־צעפנטע אויגן פון אַ מענטש אין אוישווי-
צער איזאַלאַציע־בלאָק. ער האָט געפרעגט:

— שיליווער רב! צוליב וועמען ראַנגלט זיך יעקב מיטן מלאך
אויב זיינע קינדער זענען נישט אַריבער דעם טייך, נאָר זיי
זענען געבליבן דאָ, אין דער נאַכט?

— פון אַט דער נאַכט וועט יעקב מיט זיך אַרויסטראַגן דעם
נאַמען „ישראל“. דער מאָרגנשטערן וועט פריער נישט אויפ-
שיינען.

פערבער האָט דערזען די ליכט: זיינע חברים, דאָרט, אין
ארץ־ישראל! ער האָט דערזען די אַנטפלעקונג. בלויז אַן
אויגנבליק האָט עס גענומען. אלץ אַרום אים איז איצט געווען
געלויטערט. ער האָט מער נישט געפילט אַז ער זיצט אין זיין
סקעלעט. אין אַט דער מינוט האָט ער פאַרגעסן אינעם קיום
פון זיין גוף. די אויגן פון שיליווער רב זענען געווען ווי צוויי
געעפנטע טויערן —
ער איז דאָרט אַריין.

פופצנטער עטאפ :

די באפרייונג

ער איז געשטאנען איינער אליין. ער האט אויפגעהויבן די
אויגן : וויסע, קאלטע האַריוואַנטן. אַרום און אַרום —
ליידיק.

דאָס טויער שטייט אָפּן. קיינער גייט נישט אַרום. קיינער
איז דאָ נישט פאַראַן.
ליידיק.

אוישווייץ־פלאַנעט — אַט דער פּייער־באַלעם אויף וועלכן ער
האַט זיך געפונען — ליגט איצט אַן אָפּגעקילטער, אַן אויס־
געלאָשענער, און ער שטייט אויף אים איינער אליין, איינער
אליין —

אַן איבערגעבליבענער.

די ערד ליגט פאַר זיינע אויגן — ווי אַ פאַרשטיינערטע טויטע
לאווע וואַלט איר צוגעדעקט. דאָ אַטעמט מער נישט קיין
הויך פון לעבן. גאָט האַט פאַרלאָזט די דאָזיקע ערד, און אויך
דער שטן האַט זי פאַרלאָזן.

ווייט און ברייט ציען זיך די בלאַקן — טויטע, פאַרשטיינטע

גרודעם. אינעווייניק, אין די בלאַקן, צווישן די קופעס
סקעלעטן אויף דער ערד, רירט זיך, דאָ און דאָרט, אַ נישט־
דערשאַסענער מוזלמאַן. שטיל, פאַמעלעך, אָן לשון, באַוועגט
ער דעם אויבערטייל פון זיין קערפער, שלענגלט אים אַרום
פון די פּגרים ווי אַ ווייסניקן רויבעלע פון אַ שפּאַלט —
אַ זכר פון אַ וועלט וואָס האָט דאָ אַמאָל געלעבט.

אַ גאַנצע וועלט!

איצט שפּרייט זיך דאָ אַ טויטע ליידקייט. ווי דער ים וואָלט
פאַרשטיינט געוואָרן אינמיטן געברוי. אַלע טויערן פון אַלע אוישוויץ־לאַגערן שטייען אָפּגע. קיינער
גייט אין זיי נישט אַרײַן, קיינער גייט פון זיי נישט אַרום.
קיינער איז דאָ נישט פאַראַן.

די ווייסע האַריוואַנטן ליגן אין די טויער־עפענונגען —
פאַרשטיינטע.

ער וויל אויסשרייען: די באַפריונג איז געקומען!

— וווּ, אויף וועלכער זייט, איז זי די באַפריונג?

ווי דער זכר פון אַ טויער־בויהן אין אַן אויפגעגראַבענער
שטאַט, וואָס דו ווייסט נישט וווּ איז דאָ געווען דער אַרײַן,
און וווּ דער אַרום — אַזוי ווייסטו איצט נישט וווּ, אויף
וועלכער זייט פון אָפּגענעם טויער, איז זי, די באַפריונג. אַט
שטייסטו דאָ איצט לעבן באַרג אַש ווי דו וואָלסט צוריקגע־
קומען צו די דייניקע. הינטער דיר ליגט אוישוויץ — טויט,
פאַרשטיינט. ליידיק. זוך דאָרט נישט קיינעם, וועסט דאָרט
קיינעם נישט געפינען. ווייל אַלע, אַלע, זענען דאָ! דאָ, אויף
דעם באַרג אַש. דאָ האָסטו זיי געפונען. דו האָסט צו זיי
געבענקט טאָג און נאַכט. זיי זענען געווען דיין האַפּענונג.

דו האָסט זיי געזוכט. מען האָט דיר פון זיי אָפּגעריסן. אָט
שטייטו איצט ווידער לעבן זיי. דו זעסט זיי. אָט זענען זיי,
אלע, אלע. דו האָסט זיי ווידער געפונען.

עס איז געקומען די באַפֿרייונג.

— וווּ, אויף וועלכער זייט פון אַפּענעם טויער געפינט זי זיך,
די באַפֿרייונג?

ליידיק אין קרעמאָטאָריע. פאַרשטיינט. די אייזערנע אויוון
קלאַפעס שטייען אָפּגע, קאלטע. דער לאַנגער שאַר-אייזן
שטייט אַן אָנגעלענטער און הלומט אויפן ראַנד פון פינאַטערן;
קרעמאָטאָריע-לאַך. ערשט האָט דאָ אַלץ זיך געאוישוועט;
ווי אַ ים זיינע טייפונעס — אזוי האָבן זיך דאָ טאָג און נאַכט
געהויבן איבער דיר די בערגער פּחד. איצט קוקט דאָ אַלץ אויס
שטיל. דער לאַנגער שאַר-אייזן — ווי אַ בעקער-שויעל אָנגע-
לעגט, אידיליש, אויפן אויוון-ראַנד; די קרעמאָטאָריע-קלאַ-
פעס — שטומער אויסגעלאַשענער אייוון.

אזוישן די שורות שמעבל-דראָטן אַרום די לאַנגערן שטייט
די לופט אַ געגליווערטע. די זעלבע עלעקטריש-געלאַדנטע
שמעבל-דראָטן. איצט קאָנסטו זיי אָנרירן. סיי פון דער
אינעווייניקסטער זייט און סיי פון דער אויסנווייניקסטער
זייט. זיי פאַרשפּאַרן מער נישט קיינעם און זיי באַפֿרייען
מער נישט קיינעם. ס'איז קיינער נישטאָ אינעווייניק, און
ס'איז קיינער נישטאָ אינדרויסן. אלע זענען איצט דאָ —
אויף דעם באַרג אַש.

— טייערע! טייערע מיינע! עס איז געקומען די באַ-
פֿרייונג.

ער האָט זיך געוואָרפן אויף זיי. ער האָט זיי אַרומגעכאַפּט.

ער האָט זיי גערדיקט אז זיך. ער האָט זיי געקושט און
געהאלדוט — יעדן באַזונדער; יעדן פון זיין משפּחה. ער איז
געלעגן אויפן באַרג. זיינע אַרעמס האָבן געשטעקט טיף-טיף
אין אַש.

— טייערע, אַ טייערע! עס איז געקומען די באַפֿריונג!
דינטער אים איז געלעגן אוישוויץ — שטוב. פֿאַרשטיינט.
ער האָט געשריגן. ער האָט געהערט אַ קול.
ער האָט זיך אַרומגעקוקט: ס'איז געווען זיין קול וואָס האָט
אז אים צוריקגעהילנט.

ער האָט זיך אויפגעשטעלט פון אַש. ער האָט געקוקט מיט
די אויגן אַרום און אַרום: ער איז דאָ דער איינציקער וואָס
קאָן לאָזן אָפהילטן אַ קול. אין די שוואַרצאַפלען פון זיינע
אויגן ליגט פֿאַרגליווערט דער פֿלאַנעט-אוישוויץ איידער ער
איז געוואָרן פֿאַרשטיינט. און ער איז דאָ דער איינציקער
וואָס קאָן די שוואַרצאַפלען מיט זיך צוועקפירן.
די טויערן פון די לאַגערן זענען געשטאַנען אָפֿענע.
ער איז געגאַנגען.

— — — און עס זענען מיט אים מיטגעגאַנגען די שטומע
אוישוויצער בלאַקן און די קופּעס מוזלמענער אין זיי; די
לידיקע אָפּעלפֿילעצער, און די שטעכלידראָטענע מויערן.
און דער אַש-באַרג, פֿאַרויס, האָט אים דעם וועג גע-
צייכנט.

ער איז געגאַנגען — — —
און עס זענען מיט אים מיטגעגאַנגען די פֿאַרשטיינערטע
אוישוויצער האַריוואַנטן, און דער צוריקגעשלאָגענער עכאַ
פון זיי קול:

דער זייגער
וואָס
איבערן קאַפּ

— — — „איך שווער, מיט מיינע הענט אַרומגעאַרעמטע אַרום
איינער אַש, צו זיין אייער קול, און דאָס קול פון שטומען
אויסגעברענגטן קאַצעט; איך וועל נישט אויסהערן וועגן
איך דערציילן ביז מוין לעצטן אַטעם-זאָג.
אזוי העלף מיר גאָט. אמן.“

ער איז געגאַנגען — — —
איינער אליין.

זון אויף דער פארקיגאס

ער איז געשטאנען אין קאצעטילבוש א צוריקגעקומענער פון יענער וועלט, מענטשן זענען לעבן אים פארבייגעגאנגען. זיי האבן אויפגעהויבן די אויגן צום „פיליפס“־וויגער, נאָר דער־זעענדיק אים — איז דער בליק ביי זיי געבליבן שמעקן אין קעל.

זון אויף דער פארקיגאס אין מעטראָפּאָלי.

די נאָקעטע צווייגן פון די צוויי שורות ביימער זענען באַדעקט מיט פינקלדיקן שניי־שטויב. מענטשן גייען סיי אויף דעם טראַטואַר לינקס, און סיי אויף דעם טראַטואַר רעכטס. דער שניי בויגט זיך אַריבער פון די שילדן און פענצטער־גוזמסן, דאָס וויסקייט גלומערט ווי איבערלויפנדיקער שוים און פאלט נישט אַראָפּ.

ער איז געשטאנען ווי אַן אַראָפּגעפאלענער פון אַ פרעמדן פלאַנעט. פאַרבייגעייענדיקע פרויען האָבן פאַרשנעלערט זייערע טריט, און אַהיימקומענדיק פאַרשלאָסן די טיר הינטער זיך —

אַ צוריקגעקומענער פון אוישוויץ!

מען האָט געזאָגט אַז מ'האַט זיי אַלע דאָרט פאַרברענט. אין אָט די שטיבער, דאָ, האָבן זיי דאָך געוווינט. ביי אָט די טישן זענען זיי געזעסן, אין אָט די בעסן זענען זיי געשלאָפּן.

זייער וועט ליגט נאך אין די שאפעס און זייערע מלבושים
טרעגן נאך מיר און אונדזערע קינדער; מען האט געזאגט
אז מען האט זיי אלעמען שוין פארברענט. זיי קומען גאר
צוריק!

ער איז געשטאנען: א גאלער, נאקעטער קאפשיידל. א
סקעלעט אין קאצעט-לבוש. מונדאנען פאלט פרוי דוין בליק
גלייך צו דער פארקגאס —

ער האט געקוקט. ער האט דארט געזען דעם ליקוויחמה פון
זיין וועלט.

זון אויף דער פארקגאס. די זעלבע זון. דא האט זיך גארנישט
געענדערט. בלויז: לעצט מאל, ווען ער איז דא געשטאנען,
איז געווען דער סוף פון זומער; איצט איז דער סוף פון
ווינטער.

— צייט

הינטער אים, אויף די שוויפענצטער פון „פיליפס“, חלשן די
פראסט-בלומען אונטער דעם בליק פון דער זון. די זעלבע זון.
און אין דער הויך איבער זיין קאפ — דער זעלבער „פיליפס“—
זיגער. נאך זיין צייט האט זיך פון אים אפגעריסן. זיין צייט
איז ארויס פון די גרענעצן, און לויפט אויף דעם ציידראך פון
אן אנדערער וועלט. איצט, ווען די צוויי באזונדערע וועלטן
טרעפן זיך צוזאמען פאר זיינע אויגן — דערזעט ער פלוצלונג
דעם ליקוויחמה פון זיין לעבן.

די זעלבע פארקגאס. מענטשן גייען אויף רעכטס; מענטשן
גייען אויף לינקס, און פלוצלונג אין דער מיט — — עס גייט
די „קינדער-אקציע“... עס גייט די „אלטן-אקציע“... פרוי ד"ר

לואיפאָן הויבט אויף די אויגן צום גאַנצן פון איר הויז, און
גייט ווייטער — קיין אוישוויץ.

— צייט

דאָס יונגל לויפט אויף די אייזגליטשערס צווישן די צוויי
שורות ביימער, ער שניידט מיט זיי אין שניי ווי מיט בלאַנקע
מעסער־שאַרפן. ער פאַכפעט זיך אָן מיט אימפעט: רעכטס
לינקס, רעכטס־לינקס, און באלד — גלייכער, גראַדליניקער
פלי. צוויי דינע שניט אין שניי לויפן אים נאָך ווי זילבער-
שטרייפן. „מאָני! דו וועסט היינט מאַכן אַ שפּאַך ביסל
קילאַמעטערס!...“ — האָט ער צו אים געוואָלט אויס-
שרייען.

אַ געגיי פון מענטשן. אז זיי דערזעען אים, לאָזן זיי אַראָפּ די
אויגן, ווי זייער אייגענער געוויסן וואָלט איצט געשטאַנען
אונטער דעם „פיליפּס“־זייגער. זיי פאַרשנעלערן די טריט.

פאַרוואָס טוען זיי אזוי?

ער איז דאָ גאַרנישט געקומען מאַנען. דאָ איז מער גאַרנישט
פאַראַן פאַר אים. ער איז דאָ בלויז אַהערגעקומען אַנקלאַפּן
אין אַ טיר, אזוי ווי ער איז דאָס געווען געוויינט צו טאָן.
ער האָט איצט ווידעראַמאָל געוואָלט הערן ווי טריט דערנעבן
טערן זיך, עפענען פאַר אים די טיר. און דערנאָך, אין דער
עפענונג, דאָס געליבטע פנים פון זיין —

אַ פרעמד פרויען־פנים. אויגן־מבולבלידיק־אויפגעשטעלטע. זי
האָט די טיר באלד צוריק פאַרקלאַפט. פאַריגלט.

פאַרוואָס טוען זיי אזוי? ער האָט בלויז געוואָלט אַ לעצט
מאָל אַנרירן די קליצמקע פון אַט דער טיר.

אויף די טרייטע מאַרמאָר־טרעפּ פון קרייז־געריכט גייען פיס
ארויף־אַראָפּ. דאָ האָט זיך גאַרנישט געענדערט. אין פראַנט,
איבערן הויפט־אַריינגאַנג, שטייט די געטון פון גערעכטקייט
און זי וועגט מיט סאַרבונדענע אויגן דאָס ווייסע שווינגעניש
פון שניי אויף איר וואַנשאַל.

„מאַני, דו וועסט היינט מאַכן אַ שפּאַר ביסל קילאַ־
מעטערס...“

זיין צייט האָט זיך פון אים אָפּגעריסן. זיין צייט איז אַרויס
פון די גרענעצן: דאָס איז דאָך געווען סוף־זומער 1939, און
איצט איז סוף־זוינטער 1945. ווען אָט דאָס יינגל איז געבוירן
געוואָרן, איז מאַני דאָ מער נישט געווען. איידער מאַני איז
אוועק אין קרעמאַטאָריע האָט ער געקריגן 10 שמיץ אויפן
נאַקעטן לייב פון קאַפּאָ וואַצעק.

— יינגל, יינגל, טו אַ קוק אויף די זייטן פון די אייז־
גליטשערס, אַטשער איז דאָרט אויסגעקריצט מן. פ. ? דאָס איז
דער נאַמען פון אַ יינגל: מאַני פּרעלעשניק! ער האָט די
אייז־גליטשערס געקריגן אַ מתנה פון זיין ברודער אַז זיין
זעקסטן געבורט־טאָג. ער איז אויף זיי געלאָפּן דאָ, אויף
דער פאַרק־גאַס צווישן די צוויי שורות ביימער.

אַ מיידל אין אַ פּורפּור־מאַנטל. יונג. רויף. אַ זאַפּטיקער קאַרש
אין שניי. זי פאַרשווינדט אינעם הויז־אַריינגאַנג. אויבן איז
דאָס פענצטער. דאָס זעלבע פענצטער. אַ, ניין! דאָס קאָן נישט
זיין רעניאַ זיידנער! רעניאַ איז אוועק אין „פּופּ־הויז“;
דאָניעלאַ האָט זי דאָרט געפונען אַן אַלטע זקנה.

דאָ וועט שוין קיינמאַל מער נישט דערשיינען דער ייד מיטן
טלית־אויף־פיליוואַק הינטערן אַרעם. נישטאַ מער די פרומע

שול און נישטאָ מער די מערעס־ביבליאָטעק; נישטאָ די
האַנדלסינגאָס און נישטאָ מער די יידישע טרענער מיט שטריק
אַרום די לענדן, מיט מאַסיווע פּלייצעס אָנגעלענטע לעבן
רוישיקע מויערן.

בלויז לעבן באַר־פּאַלסקי קאַנסטו זען דעם זעלבן אויבער־
קעלנער. די וון זיצט נאָך אליין אויף די אַטלאַס־קלאַפּעס פון
זיין שוואַרצן סמאָקינג —

„אוי, אוי, אוי, מיטאָג אין בערלין...“

זיי וועלן עסן מיטאָג אין בערלין.

דאָס יינגל, פאַרבייגיינענדיק, הויכט אויף דערשראָקן־פרענגי
דיקע אויגן צום פּאַטער: טאַטינקע, ווער איז אַט דער?
— אַ קאַצעטניק. (*) — ענטפערט דער פּאַטער.

דער אַרבל פון זיין קאַצעט־מלבוש איז אויפגעריסן ביז צום
אַקסל. ער קוקט אויף דעם זעקס־ציפּערדיקן קאַצעט־נומער
וואָס אויף זיין אַרעם. די בלוי־ציפּערדיקע שטריכן שנירלען
זיך פאַר זיינע אויגן. ציען זיך. ציען זיך. אַ בלויער טייך. זיין
אַרעם איז דער הנאָ פון טייך. אַלע, אַלע. משפּחה, פּריינט,
שטראָמען דאָרט אינעווייניק אינעם טייך. זיי לעבן דאָרט
זייער לעבן. אַלע, אַלע. נאַענטע, ווייטע. עס שפּרייטן זיך
דאָרט זיינע טעג, זיינע נעכט. יידישע שמעט, יידישע
שטעטלעך. זיין צייט האָט זיך פון אים אָפּגעריסן. מאַדנע:
זיין צייט שטראָמט סיי אינעווייניק אין דעם בלויען טייך פון

(*) קאַצעטניק — מענטשן פון קאָנצענטראַציע־לאַגער.

ק.
צעטניק

זיין קאצעט־נומער, און סיי אינדרויסן אויף דער פארק־
גאס.

דער ביון פון זיין אָרעם פארבינדט זיי, ווי עס פארבינדט
א בריק צוויי ברעגן.

קאצעטניק! — אויסער דעם איז דאָ פון זיי אַלע קיין שום
זכר נישט געבליבן, זיי שווימען אינעווייניק אין דעם זעקס־
ציפערדיקן נומער פון זיין האַנט.

קאצעטניק! — דער נייער ווייזער אויפן זייגער פון זיין
צייט.

דער זייגער וואָס הענגט איבער זיין קאָפּ.

אין מעטראָפּאָלי שטעלן אַלע אָן זייערע זייגערס לויטן עלעק־
טרישן „פּיליפּס־זייגער“.

דאָ האָט זיך גאַרנישט געענדערט.

ניין, ער איז דאָ גאַרנישט געקומען מאַנען. דאָ איז מער
גאַרנישט פאַראַן פאַר אים. נאָר אַז דיין בליק פאַלט אויף די
צוויי שורות ביימער פון דער פאַרק־גאַס, קאַנסטו אים פון
דאָרט נישט ליינט אַפּרייסן. נאָך־אַלעמען איז דאָך דאָ
געשטאַנען דיין וויג — —

WIEDERGUTMACHUNG

מיין מאמע איז געווען — — מיין מאמע.
 ווי קאן איך דיך שילדערן — מאמע?
 מיין מאמע איז געווען — — די שענסטע מאמע אויף דער
 וועלט!

מיין מאמע האט געזאגט:

„ניין! מיין קליין-ינגל האט נישט אָפּגעטאָן די דאָזיקע
 שלעכטע זאָך...“ זי האָט געדריקט מיט ליבשאַפט מיניע קאָפּי
 פּראָפּילן צווישן אירע אָפענע האַנט-פּלאַכן און אַעשפּרייטע
 לאַנגע פינגער; אירע אויגן האָבן אַריינגעזונקען אין מיניע
 אויגן ווען זי האָט געזאָגט: „איך! איך האָב אָפּגעטאָן די
 שלעכטע זאָך! ווייל מיין קליין-ינגל איז דאָך — איך!...“
 דערנאָך האָב איך מיך געהיטן נישט צו טאָן אַ שלעכטע זאָך.
 ווייל איך האָב נישט געקאָנט פאַרטראַגן, אז מיין מאמע זאָל
 אָפּטאָן אַ שלעכטע זאָך.

מיין מאמע!

מיין מאמע איז געווען די שענסטע מאמע אויף דער
 וועלט!

אויף איר וועג צו דער קרעמאטאָריע האָט מיין מאמע מיין

פנים געזען. איך ווייס דאָס. ווייל אויך איך, אויף מיין וועג צו
דער קרעמאַטאָריע, האָב דאָס פנים פון מיין מאַמע געזען.

מאַמע, מען וויל מיר איצט געבן פאַר דיר געלט.

איך ווייס נאָך נישט וויפל דייטשע מאַרק מען צאָלט פאַר
אַ פאַרברענטער מאַמע.

„מיין קלייד-יינגל האָט נישט אָפגעטאָן די שלעכטע
זאך...“

מאַמע, איך שפיר דיינע אַמענע האַנט-פלאַכן אויף מייןע קאָפּ-
פראָטילן, מייןע אויגן זינקען אין דיינע אויגן: אמת, מאַמע,
דו וואָלסט נישט גענומען געלט פאַר דייך פאַרברענטן קלייד-
יינגל ?

2

מיין שוועסטער האָט געהאַט לאַנגע געלאַקטע האָר אינעם
קאַליר פון אלט-גאַלד. מיין מאַמעס הענט זענען פאַרשווונדן
אונטער אַ ווייס-גאַלדיקער שוים בעת זי האָט זיי געצוואָנגן.
ביים שווענקען זיי — האָט פון מיין שוועסטערס נאָקן אַראָפּ-
געשטראַמט אַ וואַסער-פאַל פון געלויטערטן גאַלד ביז צום
דנאָ פון דער וואַנע.

מיין מאַמע האָט ליב געהאַט פלעכטן שלויסעלעך אין די האָר
פון איר טעכטערל. זי האָט זיי געקליבן, און דערביי זיך
ברומענדיק צעזונגען :

„גרינער באַנד פאַסט צום גאַלדע-לאַק ;

ראָזאַ באַנד — צו דער שאַקאַלאַדרי-קאַליר פון פנים,
און בלויער באַנד — צו די אויגן..."

מיין שוועסטערס אויגן זענען געווען זוי בלויער הימל.

שבת אין דער פרי, פאָרן הויז, אַז די זון האָט זיך באַגעגנט
מיט די האָר פון מיין שוועסטער, האָבן שכנים פון פענצטער
געפרעגט:

"וועמענס זענען די האָר, קליינע גאַלדע-לאַק?"
"מיין מאַמעס". — האָט מיין שוועסטער געענטפערט.

איך האָב ליב געהאַט די האָר פון מיין שוועסטער. זי האָט זיי
קיינמאָל נישט אָפגעשוירן. זי האָט געזאָגט: "מיין
מאַמעס"...

איידער מיין שוועסטער איז פאַרבירענט געוואָרן אין אושווי-
צער קרעמאָטאָריע, האָט מען איר פריער אָפגעגאַלט די האָר.
זיבעצן יאָר האָבן געוואַקסן די גאַלדע-לאַקס אויף מיין
שוועסטערס קאַפּ. לאַנגע גאַלדע-לאַקס. זיבעצן יאָר.

צווישן אַ האַר-טראַנספּאָרט, אין זעק, אַדער אין געפרעסטע
פירקאָנטיקע פעק, ווי קאַטאָן פון אַ רייכער פּלאַנטאַציע,
זענען די האָר פון מיין שוועסטער געוואָרן אַוועקטראַנספּאָר-
טירט קיין דייטשלאַנד. זיי זענען געוואָרן אויסגעלאַדנט אין
אַ פאַבריק צום אויסאַרבעטן:

דעקעס —

וויינע "פאַטער"-פאַטעלן —

טאַפעציר-אינדוסטריע —

ערגעץ, אין דייטשלאנד, דעקט זיך איצט צו א יונגע פרויליין מיט א דעקע. אן איינצלנע, נישט-אויסגעארבעטע גאלד-האַר שמעקט-ארויס פונעם געוועב פון דער דעקע. דאָס פרויליין שמרעקט-אויס אן אנטבלויזטע האַנט, איט. איט. —

— פרויליין! גיב מיר די איינציקע האַר! ס'איז פון מיין שוועסטערס גאלדע-לאַק — —

*

שוועסטער, מען וויל מיר איצט באַצאָלן פאַר דיר געלט. נאָר איך ווייס נישט וויפל דייטשע מאַרקן עס זענען ווערט דיינע גאלדע-לאַקס.

„וועמענס זענען די האַר, קליינע גאלדע-לאַק?“
„מיין מאַמעס!“

מאַמע, מאַמע, וויפל זענען ביי דיר ווערט דיין טעכטערלס גאלדע-לאַקס?

מיין מאַמע זינגט זיך ברומענדיק:

גרינער באַנד פאַסט צום גאלדע-לאַק;

ראָזא-באַנד — צו דער שאַקאַלאַד-קאַליר פון פנים,

און בלויער באַנד — צו די אויגן!“

מיין שוועסטער האָט געהאַט אויגן ווי בלויער הימל.

3

צווישן צענער טויזנטער שידך וועל איך דערקענען דיינעם
אַ שידך, טאָמט!

בוי דיר זענען די שידך-אַפּצאָסן קיינמאָל נישט געווען אויס-
געקרומטע.

טאָמט, דיין טראָט איז געווען אַ גלייכער.

יעדן טאָג הויפט זיך אַ נייער שידך-באַרג אויפן פּלאַץ לעבן
קרעמאַטאָריע. אַ געדענקסט? קליינערהייט, דאָס ערשטע מאָל
ווען דו האָסט מיר דערלויבט צו פּוּצן דיינע שידך. איך האָב
זיי אויסגעגלאַנצט פּון אויבן און פּון אונטן. אוי, האָסטו
דעמאָלט פּון מיר געלאַכט:

„פּאַראַן, זונעלע, אויך אַ שמוציקע זייט אויף וועלכער אַ
מענטש דאַרף טרעטן. אַז דו וועסט זיין גרויס וועסטו דאָס
פּאַרשטיין“...

טאָמט, איך בין איצט אַ גרויכער.

די זון בויגט זיך איצט אַראָפּ צום שיפּוע פּון הויפּן שידך-באַרג
און לייכט מיר צו זיי מיט אַ טאַשן-פּראָזשעקטאָר:
שידך!

אַן אַ שיעור שידך!

אַן אויפגעריסן קינדער-שיכעלע — ווי אַ געעפּנט קינדער-
מיילעבל, אויסגעשטרעקט צו אַ פּולן לעפעלע אין דער מאַמעס
האַנט; אַן אויפגעריסן קינדער-שיכעלע — אַ קינדער-קעפל,

מיט אויפגעריסענע אויגן, קוקט פון שיד-בארג צו דער
שיינענדיקער זון אויף דער וועלט.

דאלעבן —

א שמאל, עלעגאנט פרויען-שיבעלע מיט א הויבן, דינעם
אפצאם, ברוינגעשיפעט. אפן פון אלע זייטן. בלויז א פאך
לעדערלעך פון אויבן. די גאלד-שריפט אויפן שארפן
פאדעשווע-בויוג גלאנצט אקויגן דער זון.

דאלעבן —

א פארקאלבטער מאנצבילישער ארבעטס-שורף. די זון קוקט
אין אים אריין ווי אין א טונעל-עפענונג, אויסגעהאקט אין
א וויסטן שטייך-בארג.

דאלעבן —

א בערגשטייגער-שורף, אריינגעשטאכן מיטן שפיץ אינעם
שיפוע פון בארג ווי ער וואלט געבליבן שטיין מיט א פאך-
כאפטן אטעם אין מיטן שטייגן: „א, סארא פיזאזש!“

דאלעבן —

א פוס מיט א שוך — א פראטעזע ביז צום אויבערשענקל.
נאקעט און אויפגעדרעקט אקויגן דער זון.

שיך!

אין א שיעור שיך!

טאמע, צווישן צענער טויזנטער שיך וואלט איך דערקענט
דיינעם א שוך!

ביי דיר זענען די אפצאסן קיינמאל נישט געווען אויסגע-
קרוממע —

טאמע, דין טראט איז געווען א גלייכער.

דער זייגער
וואָס
איבערן קאָפּ

4

ווי אזוי וועל איך פון אייך נעמען געלט פאר מיין שוועסטער,
די „פעלד-הור“ — און נישט זיין קיין אלמאָנאָם?
גיט מיר — —
גיט מיר צוריק באַטש איין איינציקע האָר פון מיין שוועסטער
טערס גאַלדענע לאַקן!
גיט מיר צוריק אַן איינצלנעם שוך פון מיין טאַטן;
אַ צעבראַכן שרייפּעלע פון מיין קליין ברודערלעס ראָווערל;
און אַ שטויבעלע וואָס האָט גערוט אויף מיין מאַמע — —

אין פאַרלאַג י. ל. פּרץ זענען ביז היינט
דערשינען פּאָלגנדיקע ביכער :

אין יידיש :

בלעטער פון אַ לעבן (באַנד 1)	י. זרבבל
בלעטער פון אַ לעבן (באַנד 2)	י. זרבבל
נאַכט איבער גלושינאַ	מענדל מאַן
אין מדבר סיני	אברהם סוצקעווער
מיינע איבערלעבונגען	ישראל טאַבאָקמאַן
בילדער און דערציילונגען	ש. בערלינסקי
היימישע און נאַענטע	י. פּאַפּיערניקאָוו
ביי דער ווייסל	מענדל מאַן
דאָס הויז פון די ליאַלקעס	ק. צעטניק
אויף שמאַלע טראַטואַרן	יוסף בירדשטיין
(ראַמאַן פון קבוץ-לעבן)	
דאָס ערשטע און צענטע יאָר מדינת ישראל	מלך נוי (ניישטאַט)
צום נאַענטסטן שטערן — יידיש	מאַטעס דייטש
אין געראַנגל (געקליבענע שריפטן)	יצחק לעוו
צען ישראל-דיכטער	מרדכי יפה
שלום אַש אין זיין לעצטער היים	יצחק פּאַנער
מענטשן פון נעכטן	פּרץ גראַנאַטשטיין
אַ הויף אויף פּאַקאַרנע (באַנד 1)	יחיאל האַפּער
אַ הויף אויף פּאַקאַרנע (באַנד 2)	יחיאל האַפּער
אויף צאַרישער קאַטאַרגע	ה. לייזיק
אחד העם	נחמן דרוזדוב
צייכנס און צירופים	עזרא קאַרמאַן
טויבן ביים ברונעם (לידער)	רבקה באַסמאַן
פון וויי און גלויבן (לידער)	י. צ. שאַרגעל
געראַנגל	דוד זאַקאַליק
דער וועג קיין סדום	א. קאַרפּינאַוויטש
מיט דער שיף „טשיטשעריין“	א. ריוועס
אַ רייזע צו פאַרשטויסענע ברידער	יוסף כּרמל
300 שעות בגיטו הדועך	מ. בערלאַנד
דער פּראַגער אַרעסטאַנט דערציילט (באַנד 1)	מרדכי אורן
דער פּראַגער אַרעסטאַנט דערציילט (באַנד 2)	מרדכי אורן
ר' זלמן	יחיאל האַפּער
זכרונות פון אַ יידישן רעוואָלוציאַנער	הערש מענדל
ערשטע יאָרן	נ. ניר-דאַפּאַלקעס

דראמאטישע שריפטן
 אידעישע שלימותן און האלבע אמתן
 ברויט (ראמאן)
 אין דוד המלכס גיטער (פאָעמע)
 אין דער נייער היים
 היים און דויער
 מיט יידן צווישן אינדיאַנער, נעגער און אַראַבער
 אַ האַלבער יאַרהונדערט אין אַמעריקע
 פון די מלינער וועלטן (נאָוועלע)
 אינאיינעם און באַזונדער (עסייען)
 אַפענע פענצטער (לידער)
 די געשיכטע פון יידן אין לאַדזש אין די יאַרן
 פון דער דייטשער יידן־אויסראַטונג
 די פונקען פון תיקון — פאָעמע
 אַאַזיס
 ספר באַרשטשיוו
 40 יאַר הסתדרות
 איראַפע אַן קינדער
 מיין האַרץ־רייזע
 די יידן אין איטאליע
 אַרץ־ישׂראל אין דער יידישער ליטעראַטור
 אַנטאַלאַגיע
 אין גליק און אין טרויער

י. זינגער
 דוד פלאַקסער
 ש. וואַרזאַגער
 בעריש וויינשטיין
 לוי פאַפּיערניקאָוו
 אברהם ליט
 ד"ר חיים טאַשקעט
 מ. ווייסמאַן
 פ. גאַרעליק
 י. בראַנשטיין
 פ. בערמאַן
 א. וואַלף־יאַסני
 אריה שמרי
 א. סוצקעווער
 אירגון יוצאי בורשצ'יב
 מנור א.
 ד"ר מ. דוואַרזשעצקי
 ל. אַליצקי
 נ. דרווזוב
 מ. יפה
 דבורה דיין

אין עברית:

כתבים נבחרים
 אמנות ותיאטרון
 הדמות הלאומית של יהדות הגולה
 שיחות עם סופרים יהודיים
 300 שעות בגיטו הדועך
 על חרבות התרבות היהודית בברית־המועצות
 ברלה
 עלי חיים
 קריה לבנה — ווייסע שטאַט (עברית־יידיש)
 בין סיני לאולימפוס

יוסף רוזן
 אפרים שרייער
 י. לשצינסקי
 יעקב פאט
 מ. ברלנד
 יהושע גלבוע
 נ. חנין
 י. זרבבל
 אפרים אויערבך
 א. אלמי

פארלאג י. ל. פרץ, רחוב אלנבי 31, תל-אביב

נארוואס דערשינען א ניי בוך

ק. צעטניק

119

ק. צעטניק

**דער זייגער
וואס
איבערן קאפ**

דער זייגער
וואס
איבערן קאפ

פרייז: אין לאנד - 5 ל"י
אין אויסלאנד - 3½ \$

אויסצוגן פון דער ישראל-פרעסע איבערן בוך:

...ק. צעטניק דערגייט אין זיין נייעם בוך צו די פאעטישע הויכן פון משורר פון ספר תהילים. ס'איז לעבנסנויטיק אַז דאָס בוך זאָל איבערגעזעצט ווערן אין פרעמדע שפראַכן און ווערן אַריינגענומען אין אונדזערע שול-ביכער. סיי צוליב זיין ליטעראַרישן מאַטעריאַל און סיי צוליב זיין היסטאָרישן הערט.

„למרחב“

...אין דעם בוך האָט ק. צעטניק דערגרייכט צו מאַקסימאַלער קחינטעסענץ אין דער קונסט פון שילדערונג און געשטאַלטונג. דאָס בוך איז אַ קאַלאַסאַלע קינסטלערישע דערגרייכונג. אַ שבועת-גור פון מחבר פאַר וועלכן מיר בייגן דעם קאַפּ אין ערפורכט.

„ידיעות אחרונות“

...אַ נייער דאַנטע. שטורמיש-דראַמאַטישער האַרץ-רינדיקער סטיל... אַן אויפציטערנדיק בוך האָט דאָרף הערן איבערזעצט און אוועקגעלייגט ווי אַ זאַכלעכער באַחייז אויפן ריכטער-טיש פאַר די שופטים פון אייכמאַן. נישט נייטיק מער קיין עדות. דאָס בוך זאָגט אַלץ.

„מעריב“

...עס איז זיך קוים מעגלעך פארצושטעלן נאך אזא פאל: א בוך וואס פילט דיך אן מיט צארנדיקן טרויער, זאל אויך קאנען זיין אזוי וונדערבאר שיין געשריבן ווי ק. צעטניקס „דער זיגער איבערן קאפ“.

„דזשערוואלעם פאסט“

...א נייער פרוו פון שרייבן. צמצום וואס אנטהאלט אין זיך דעם גאנצן אומבאקאנטן הינטערגרונט פון דער שואה. דער הויפטהעלד פון ק. צעטניקס אלע ביכער הערט דאָ טאַטאַל מיסטעריעז, פירט דיך בלויז פון קאפיטל צו קאפיטל ווי דורך עטאפן אין אַ באלאדע.

„דבר“

...דאָס אַנרופן די אינטימסטע זאכן ביים ריכטיקן נאָמען איז נישט אַ פגם אין דער שאַפונג פון דעם גרויסן קינסטלער ק. צעטניק, נאָר פאַר קערט: דאָסמאַל האָט די קינסטלערישע השראה זיך אין אים אַנטפלעקט מיט איר גאַנצער גלאַריע. זיין אויסדרוקס־קראַפט איז איצט שטאַרקער, שאַרפער און דורכרינגלעכער.

„חרות“

...אן אויסערגעוויינלעכער אַריינקוק אינעם תהום דורך דער פריזמע פון פאַעזיע... דאָס זען זאכן פון אַן אייגענעם גאַנץ־באַזונדערן קוק־וינקל איז איינס פון ק. צעטניקס שטאַרקסטע פאַעטישע אויסדרוק־מעטאָדן.

„נאָוויני-קוריער“

...א גרויסער זכות איז צוגעפאלן דעם פאַרלאַג מוסד־ביאַליק אַרויס־געבנדיק ק. צעטניקס בוך „דער זיגער וואָס איבערן קאָפּ“.

שלמה צמח

...שילדערן מיט אַזאָ אויפשוידערנדיקער שטילקייט און מיט אַזאָ גע־פרעסטער שפּאַנונג, קאָנען בלויז יחידי־סגולה; דערצו נאָך מיט אַזאָ אינטימ־קייט, דאָס קען בלויז איינאיינציקער — ק. צעטניק. דער אופן פון ק. צעטניקס שרייבן פאַלט נישט אַרונטער קיין שום ביז איצט באַקאַנטן ליטעראַרישן זשאַנער. די ליטעראַטור־פאַרשער האָבן באַזיזן זיך צו דערשלאָגן ביז די טיפסטע טיפענישן פון מענטשלעכן באַזוסטזיין און אונטערבאַזוסטזיין, זיי זענען אָבער נישט דערגאַנגען צו דעם אָפּגרונטיקן רעאַליזם פון ק. צעטניק. ק. צעטניק איז איינער פון די הומאַניסטן פון אונזער דור. זיינע ביכער באַשרענקען זיך נישט אין די גרענעצן פון ליטעראַטור. זיי זענען אַן אומ־שיידבאַרער חלק פון אונזער פּאָלקס־אוצר.

„הצופה“

...אן אַריגינעל בוך סיי אין קאָנסטרוקציע, קאָנצעפציע און סטיל. פאַעטישע מאַדערנע פּראָזע, קורצע זאַצן. אַפּטמאַל בלויז איין וואָרט, און עס פּיערט צו דיר אַרויס אַ שלל פון געזאַלדיקער סוגעסטיווער קראַפט.

„אַד־נאָוואַ“

...דער זייער וואָס איבערן קאַפּ" ווייזט אונדז דאָס קרעמאַטאָריום פון אוישיויץ נישט אויף אַ סטאַטיסטישן סינטעטישן שטייגער, הי מיר זענען געווינט ביז איצט, נאָר מיט דער געוויקייט פון אַ קינסטלער, און מיט דעם אמת-געפיל פון אַן ערנהאַפטן מענטש. דאָס בוך דאַרף זיך געפינען נישט בלויז אין די הענט פון יענע וואָס האָבן גענומען אַנטשעדיקונגס-געלטער פון זייטשלאַנד, נאָר אין די הענט פון יעדן מענטש.

„עולם הזה“

...ק. צעטניקס ניי בוך איז ווי אַ בילדער-גאַלעריע וואָס מאַכן דיך שטוינען מיט זייער מהות, מיט זייער הייבקיט און שטריכן-דינקייט, און מער פון אַלץ מיט דעם עסטעטישן רושם וואָס זיי מאַכן אויפן לייענער. דאָס זענען קינסטלערישע ווינעטקעס, עקספרעסיאָניסטיש ביוון העכסטן גראַד, געזיכנט אויפן פאָן פון סוף און אומקום... אומגעגלעך זיך פאַרצושטעלן די גרויסע מאַס פון עמפּינדונג, איינגעהאַלטענער ציין-פאַרקלאַפּטער פאַטאַס, קינסטלערישע געשטאַלטונגס-קראַפט און שיינקייט — יא, האַרקאַפּויערשטעלנדיקע שיינקייט — וואָס דעם מחבר איז געלונגען אַריינצושטעמען אין די בלעטער פון דעם בוך. „קשת“

...ק. צעטניקס ביכער זענען ווי אַן אַפּגעשלאַסענע גרופּע פאַר זיך, איינציק אין זייער מין. קענטיק, אַז זיי ווערן געשריבן דורכן מחבר אין אַ צושטאַנד פון געוואַלדיקער גייסטיקער עקזאַלטאַציע. ק. צעטניק דערמאָנט אין ערין רעמאַרקן, אָבער מערסטנטייל שטייגט ער רעמאַרקן אַריבער.

„פנים אל פנים“

...א. נייער רעאַליסטישער אופן פון שרייבן. אָבער נישט צוליב ליטעראַרישער כאַדע, נאָר אונטערן דרוק פון דעם באַהאַנדלטן שטאַף. ק. צעטניקס אייגנאַר-טיקע סגולה ליגט אין זיין כוח צו קאָנען געשטאַלטיקן מיט דער דינסטער איידלסטער געשטאַלטונג זאכן וואָס בלויז אַן אַפּנויג אויף אַ האַר קאָן צראַפּוואַרפן אין תהום פון ווילגאַריטעט. די זעלבע סגולה וואָס האַט אויך געפירט דעם מחבר אין זיין פריערדיק בוך „דאָס הויז פון די ליאַלקעס“ ; דאָס בוך וואָס איז איבערגעזעצט אין 18 (אַכצן) שפראַכן און איז פאַרשפּרייט אין אַ סך מיליאָנען עקזעמפלאַרן איבער אַלע וועלט-טיילן.

„יעד“

...דער מחבר פון די ביכער „סאַלאַמאַנדראַ“ און „דאָס הויז פון ליאַלקעס“ וועלכע האָבן געמאַכט אויף אונדז דעם שטאַרקסטן רושם — איז איצט אַרויס מיט אַ ניי בוך. זיינע ערשטע ביכער האָבן אונדז איבערצייגט אַז עס איז אויך מעגלעך אַ קינסטלער, אַן אמתער קינסטלער, אַפילו נאָכדעם ווען אַלץ איז שוין געענדיקט. דאָס פינטלע ליבע וואָס האַט זיך אין אים אויפגעהיטן אויף אַ משונהדיקן מיסטעריעזן אופן און באַלויכטן זיין גייסט — האַט גובר געהען אַלע גרוילקייטן.

אין זיין נייעם בוך קאָנצענטרירט דער מחבר דעם ברען-פונקט פון זיין בליק אויף די דינסטע שטריכן פון מענטשלעכע גלידער און אויף דעם לויטער-קייט-גלאַנץ פון טרערן-טראַפּנס. דער דיכטער-קינסטלער וואָס זוכט אַ קלייד פאַר זיין אויסדרוק, ציט דאָ אַרויף אַ וועלטס-גרויל אויף די דינסטע סכעמאַטישע סעדים.

„מאזניים“

...יעדע שורה אין בוך איז א שחייגנדיקער, אצילותדיקער אויסשריי :
געדענק !

דאס בוך איז נישט בלויז א דערגרייכונג אויפן ליטערארישן געביט, נאר
אויך א דאקומענט, איינציק אין זיין מין, אויף דור-דורות.

„על המשמר“

...א ניי בוך פון ק. צעטניק וואס מאכט חיברירן דיין הארץ חי סטרונעס.
זיין שילדערונגס-בליק דערגייט ביז תהום-טיפקייט פונוואָנען עס לייכט צו
אינדן אַרויס דער מענטשלעכער פונק א נישט פאַרטונקלטער, א נישט פאַר-
לאַשענער.

אין „זייגער וואס איבערן קאפ“ ווערן נישט געשילדערט די עצם גרויל-
קייטן און שרעקנס-בילדער, נאר די לופט וואס הערשט אַרום זיי : די לופט
העלכע מען קאן נישט זען און נישט אַנרירן, נאר מען פילט זי חי אַן אַנגעגלייט
אייזן אויפן נאָקעטן לייב.

„מעריב לנוער“

...א קונסט-שאַפונג, וואס שטייגט איבער קורציאָ מאַלאַפּארטעס בעסטע
קריגס-שילדערונג...
א סעריע בילדער-פּאַעמען וואס טרייסלען אויף די טיפסטע טיפּענישן פון
דער נשמה...

הינטערן פּסעח-דאָנים ק. צעטניק באַהאַלט זיך א יונגער יידישער שרייבער
פון פוילן. געציילטע מענטשן חייסן זיין ריכטיקן נאָמען. ער וויל נישט
מיזאַל וויסן. ער וויל זיין — און איז — דער אַנאַנימער, דער אומבאַקאַנטער
קאַצעטניק...

„פאַרווערטס“

...אויסערגעוויינלעכע שילדערונגס-קראַפט, דראַמאַטישע שאַפונג און טיף
פּסיכאָלאָגישע פאַרשטענדעניש. יעדעס קאַפיטל איז א הויך פּאַעטישע שאַפונג
פאַר זיך. דאָס בוך דאַרף זיך געפינען אין יעדן יידישן הויז.

„קול העם“

אַרגאַן פון דער קאָמוניסטישער פאַרטיי אין ישראל

...עפענענדיק דאָס בוך האָב איך עס מער נישט געקאַנט אַרויסלאָזן פון
האַנט ביז איך האָב עס געענדיקט. ק. צעטניק איז נאָך אַלץ ביז היינט דער
איינציקער וואָס היט אַפּ מיט דער פינקטלעכקייט פון אַ „זייגער“ צו מאַכן
איינשפּריצונגען אין לייב פון אונדזער דור מיר זאָלן קאַנען זיין הידערשטאַנד-
פּעאָק אַקייגן דער טאַטאַלער הידערגוטמאַכונג מיט דייטשלאַנד.

„שערים“

אַרגאַן פון דער עקסטרעם אַרטאָדאָקסישער פאַרטיי אין ישראל